

APROXIMACIÓ A LES FONTS SOBRE LA BIBLIOTECA DEL CONVENT DE SANT AGUSTÍ DE BARCELONA

MARIA TOLDRÀ SABATÉ

Treball Final de Grau
Tutor: Joan-Isidre Badell
Grau d'Informació i Documentació
Universitat Oberta de Catalunya
Semestre 2019-2020/2

Juny de 2020

RESUM

El present treball se situa en la línia de les investigacions sobre les col·leccions de les biblioteques conventuals de Barcelona que, arran de la desamortització de 1835, van confluïr en la creació de la Biblioteca Provincial i Universitària de la ciutat. El treball se centra en un cas concret, desatès per la bibliografia: la llibreria o biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona, que al primer terç del segle XIX era la segona en volum de llibres entre les del seu gènere.

Després de presentar les escasses notícies a l'abast sobre l'existència de biblioteques al convent medieval de Sant Agustí Vell i, sobretot, al Nou, inaugurat el 1750, s'analitza la font principal per a l'estudi de la llibreria del nou convent: els catàlegs antics. De la col·lecció descrita en aquests catàlegs, se s'analitzen dos aspectes: la presència d'escriptors de l'orde i de manuscrits i edicions antigues d'autors catalans. Són un bon exemple de la doble funció de les biblioteques conventuals: subratllar la contribució de la comunitat a la història cultural de l'orde i custodiar materials que, ja ben entrat el segle XIX, s'integraran en el concepte de patrimoni bibliogràfic nacional.

A continuació s'assaja de localitzar els llibres que han sobreviscut de la biblioteca agustina. La majoria són al CRAI Universitat de Barcelona (Biblioteca de Reserva), però una part important dels còdexs va passar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que compartia local a Sant Joan de Jerusalem amb la resta de fons conventuals confiscats. La localització dels llibres es basa en les eines que ofereixen els recursos digitals del citat CRAI i en bases de dades documentals sobre manuscrits.

Finalment s'esbossa un panorama de les fonts arxivístiques susceptibles de proporcionar nova informació sobre la biblioteca de Sant Agustí, amb especial atenció a les restes de l'antic arxiu del convent, avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

PARAULES CLAU

Agustins calçats; Biblioteques monàstiques; Catàlegs de biblioteques; Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya); Literatura catalana; Patrimoni bibliogràfic.

TAULA

I. INTRODUCCIÓ	6
Selecció del tema: la biblioteca de Sant Agustí de Barcelona	7
Objectius i metodologia	9
Hipòtesis de recerca	11
Anàlisi DAFO	12
Cronograma	14
II. LA BIBLIOTECA DEL CONVENT DE SANT AGUSTÍ	15
Les biblioteques dels agustins	15
La llibreria de Sant Agustí Vell	18
La biblioteca de Sant Agustí Nou	20
Situació de la biblioteca i d'altres llibres. Fons. Bibliotecaris	21
La biblioteca de Sant Agustí fins al 1835	25
Del convent d'agustins a la Biblioteca de la Universitat	31
Institucions d'ensenyament relacionades amb el convent de Sant Agustí	35
III. ELS CATÀLEGS ANTICS DE LA BIBLIOTECA DE SANT AGUSTÍ	38
Els catàlegs bibliotecaris antics com a font d'informació	38
Tipologies de catàlegs	40

Catàlegs bibliotecaris dels agustins calçats	43
Descripció dels manuscrits	44
CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1016	44
Contingut i tècniques de catalogació	45
CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1166-1167	49
Contingut i tècniques de catalogació	50
CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1493	54
Contingut i tècniques de catalogació	55
Tècniques de catalogació: un balanç	58
La col·lecció: autors i obres	60
Autors agustins	61
Autors catalans	69
IV. LOCALITZACIÓ DE LLIBRES	79
CRAI Biblioteca de Reserva	79
Catàleg en línia Fons antic	79
Base de dades Antics posseïdors	83
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona	87
Arxiu de la Corona d'Aragó	88
Biblioteca de Catalunya	89

V. FONTS ARXIVÍSTIQUES	90
Arxiu de la Corona d’Aragó	91
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona	97
Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona	99
Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona	99
Altres	99
Biblioteca de Catalunya	99
Archivo Histórico Nacional	100
Archivo de los Agustinos (Provincia de Castilla), Madrid	100
Archivium Generale Augustinianum, Roma	100
VI. CONCLUSIONS	101
VII. SIGLES I BIBLIOGRAFIA	106
Sigles i abreviacions	106
Fonts primàries	107
Recursos digitals	108
Bibliografia	109

I. INTRODUCCIÓ

Les biblioteques conventuals i monàstiques han jugat un paper determinant en la història de la cultura occidental des de l'Edat Mitjana fins al segle XIX. En primer lloc perquè han estat eines al servei de la formació acadèmica i la producció intel·lectual dels membres dels seus ordes respectius. L'inventari de la col·lecció de llibres manuscrits i impresos que s'hi custodiaven, o, fins i tot, l'absència de determinats títols, són bons indicadors per analitzar l'estat dels coneixements d'una comunitat religiosa en particular i d'una societat en general en una època determinada, així com les vies de difusió dels nous continguts culturals i la pervivència dels tradicionals, siguin de producció pròpia o aliena. D'altra banda, l'estudi de l'organització i de la conservació / dispersió / pèrdua de les col·leccions de les antigues llibreries religioses és indispensable per entendre la història dels fons antics de les biblioteques patrimonials catalanes i espanyoles actuals, una part important de les quals es nodreix d'aquelles col·leccions precedents. Encara, i amb això ja entrem en el camp de la història de la cultura, la cadena de transmissió que uneix les antigues biblioteques amb les actuals té derivacions importants per a l'estudi de la formació de la tradició cultural, sigui dintre el mateix orde religiós que acollia la biblioteca, sigui d'un país o una cultura un cop apareix el concepte de patrimoni bibliogràfic nacional; per exemple, la història o, de vegades, l'atzar de la conservació estan estretament relacionats amb l'evolució del cànon literari propi que eleva a la categoria de clàssics certs autors i obres en detriment d'altres, segons criteris que varien al llarg del temps.

La relació entre la història de les antigues biblioteques conventuals i els seus fons amb la història de la cultura afecta, doncs, diversos àmbits d'estudi, des de la difusió del coneixement en els diferents camps de la ciència, fins a la definició del patrimoni bibliogràfic i la formació del cànon literari d'un país. A la pràctica, això es tradueix en la necessitat d'un enfocament pluridisciplinari dels estudis sobre aquelles biblioteques, que requereix de l'investigador competències procedents tant de disciplines de l'antiga

biblioteconomia com de les humanitats (història i filologia), una simbiosi que no és rara en els estudis sobre el tema. En el present treball s'assajarà una aproximació d'aquest tipus a un cas particular: la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona.

SELECCIÓ DEL TEMA: LA BIBLIOTECA DE SANT AGUSTÍ DE BARCELONA

Una bona part de les actuals biblioteques catalanes amb fons de reserva conté materials més o menys nombrosos procedents de les antigues llibreries dels convents i monestirs desamortitzats al segle XIX, que hi han arribat per diferents vies (ingrés de col·leccions anteriors, compra, donatiu, etc.). De fet, els orígens d'una de les grans biblioteques barcelonines de fons antic, el CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona, remunten a la desamortització de 1835. Com és sabut, arran de la desamortització dels béns i les propietats dels convents i monestirs masculins ordenada aquell any pel govern de Juan Álvarez Mendizábal –amb la subsegüent exclaustració de frares i monjos–, procés que va anar acompanyat d'incendis de convents, espolis i destrucció dels materials arxivístics i libraris que s'hi conservaven, diferents institucions com l'Ajuntament de Barcelona van crear comissions i dictar disposicions per reunir els fons bibliogràfics i artístics de procedència religiosa i organitzar-ne la gestió. Els fons recuperats de 23 convents després de la crema de 1835 van passar al convent de caputxins de Santa Madrona i, ja el 1836, a un dipòsit provisional, l'antic monestir de Sant Joan de Jerusalem; després del decret de 1847 que posava aquesta biblioteca, ara pública i universitària, sota la direcció de la Universitat de Barcelona, van acabar ingressant, a partir de 1881 i després de diverses vicissituds, en el nou edifici de la Universitat dissenyat per Elies Rogent.

En l'endemig, una part dels llibres es va dispersar, sigui per espoli, donatiu a tercers o destrucció de documents tractats com a paper vell. Arran de les successives restauracions dels antics ordes durant el darrer terç del segle XIX, els seus arxius i biblioteques en van recuperar una mínima part; també hi va haver intents puntuals de reclamació d'una part dels fons arxivístics per reconstruir el que havien estat els arxius administratius i històrics que justificaven els títols de propietat i la gestió dels seus antics béns. Amb la Guerra Civil de 1936-1939, davant del perill d'un nou episodi de dispersió o destrucció de fons i col·leccions, aquests van ser objecte d'un sistema de salvament coordinat, pel que fa a

les col·leccions bibliotecàries, des de la Biblioteca de Catalunya; a partir de 1939-1940 una part dels materials es va començar a tornar als propietaris i d'altres van restar a la biblioteca que els havia acollit.

Com ja s'ha dit, el gruix de les llibreries conventuals de Barcelona va continuar a la Biblioteca de la Universitat i, per als fons anteriors als inicis del segle XIX, a la secció de Reserva de la mateixa. És per això que la bibliografia sobre les antigues biblioteques conventuals barcelonines s'ha basat sobretot en la col·lecció del CRAI, on també es custodien alguns dels seus catàlegs manuscrits, actualment en procés de digitalització.

Els treballs d'investigació sobre aquelles antigues biblioteques solen girar al voltant d'un orde o d'un convent en particular. Tradicionalment han estat ben tractats els casos dels carmelites descalços i els dominics, i a les últimes dècades s'hi han afegit d'altres: caputxins, mercedaris, oratorians o filipenses i trinitaris.¹

En aquest panorama bibliogràfic sorprèn, però, que els frares agustins no hagin merescut la mateixa atenció, especialment la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona. Encara que és citada sovint a la bibliografia, i els seus catàlegs manuscrits són consultats per investigadors de diverses especialitats, la institució per ella mateixa no compta amb cap monografia que li estigui íntegrament dedicada.² Segons les dades esparses que ens han arribat, al segle XV ja hi havia una llibreria a l'antic convent, dit de Sant Agustí Vell, però no n'hi ha gaires notícies. Aquest convent, molt malmès durant la Guerra de Successió, va ser un dels grans perjudicats per la construcció de la Ciutadella. Els frares obtingueren del rei Felip V l'edificació del nou convent de Sant Agustí, on es traslladaren finalment el 1750. Cal suposar que l'antiga col·lecció de llibres devia passar a la nova llibreria. De les últimes dècades del segle XVIII, ja es conserven dos catàlegs manuscrits de la biblioteca de Sant Agustí Nou, que seran estudiats en aquest treball (CRAI Reserva,

¹ Vegeu, per exemple, per als carmelites descalços: BELTRAN 1961-1962 i 1965, ARNALL 1975 i GRAS 2016; per als dominics: RUIZ 2013 i 2019; caputxins: SERRA DE MANRESA 1995; mercedaris: RODRÍGUEZ PARADA 2009; oratorians o filipenses: GARCIA MIR 2006; trinitaris: ÍDEM 2006b.

² L'excepció és la introducció de l'estudi de CASAS NADAL 1998, que aplega les poques dades a l'abast i avança algunes hipòtesis molt interessants, per passar a centrar-se en l'anàlisi dels fons italians de la col·lecció a partir d'un dels antics catàlegs manuscrits (CRAI Reserva, ms. 1166-1167).

ms. 1016 i 1166-1167). Les notícies són més abundants per al primer terç del segle XIX: hi ha descripcions generals de la situació i la distribució de la biblioteca, així com dels efectes de l'incendi de 1835 i l'atenció que va merèixer per part de les comissions de salvament de patrimoni fins a l'ingrés provisional al monestir de Sant Joan de Jerusalem i el posterior i definitiu a la Universitat de Barcelona.

La llacuna d'estudis sobre la biblioteca de Sant Agustí és especialment destacable perquè, com veurem, les fonts la situen entre les més riques de la ciutat a principis del segle XIX, només superada per la dels dominics, però per davant dels carmelites descalços i els franciscans. Encara més: si bé no consta explícitament que tingués el caràcter de biblioteca pública d'altres, és evident que estava oberta a la visita dels investigadors; ho demostra la notícia dels còdexs de Sant Agustí que va donar l'erudit valencià Jaume Villanueva en el seu *Viage literario a las iglesias de España*. El present treball es proposa, doncs, omplir aquest buit amb una presentació de les fonts per a l'estudi de la biblioteca de Sant Agustí.

Sabem de l'existència de biblioteques en altres convents de l'orde augustinià a Barcelona i a Catalunya en general, però aquest treball es limita a la de Sant Agustí Nou de Barcelona, per la riquesa de la seva col·lecció, valorada pels investigadors que hi van poder accedir, i pels instruments de descripció antics que n'han arribat. De tota manera, pel seu caràcter de llibreria auxiliar dels estudis de filosofia i teologia dels futurs frares, caldrà fer esment puntual al col·legi de Sant Guillem d'Aquitània, fundat el 1587, que l'orde tenia a la mateixa ciutat, perquè se'n conserva un catàleg manuscrit poc conegut i que també serà considerat en aquest treball (CRAI Reserva, ms. 1493).

OBJECTIUS I METODOLOGIA

L'objectiu general del present treball és, com ja he avançat, elaborar una primera aproximació a les fonts per a l'estudi de la biblioteca del convent de Sant Agustí Nou

d'agustins calçats de Barcelona des de mitjan segle XVIII fins a mitjan segle XIX. La delimitació del període cronològic té una doble justificació històrica i documental:

- Històrica: des de 1750, any del trasllat de Sant Agustí al nou convent homònim, fins als efectes immediats de la desamortització de 1835 i el dipòsit a Sant Joan de Jerusalem des de 1836, previ a l'ingrés definitiu de la col·lecció a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona el 1881.
- Documental: els catàlegs manuscrits de la biblioteca que s'han conservat s'elaboren a partir de la segona meitat del segle XVIII, i en un cas s'ha actualitzat fins a mitjan XIX.

Pel que fa als objectius concrets, es pretén aportar informació sobre els següents aspectes:

- Situació, local i responsables de la biblioteca dels agustins.
- Característiques formals i contingut dels catàlegs de Sant Agustí.
- Presència d'autors de l'orde dels agustins i d'autors i obres de la literatura catalana en la col·lecció de la biblioteca (especialment manuscrits).
- Localització de llibres de la biblioteca agustina en institucions actuals.
- Primer inventari de fonts arxivístiques per a la recerca sobre la biblioteca.

Quant a la metodologia de treball, més amunt ja advertia de l'interès d'un enfocament pluridisciplinari, que requereix de l'investigador competències procedents tant de disciplines de l'antiga biblioteconomia com de les humanitats. Així, doncs, en el present treball es duran a terme una sèrie de tasques que combinen els enfocaments bibliogràfic, bibliotecari, arxivístic i filològic:

- Cerca bibliogràfica d'informació sobre la biblioteca de Sant Agustí en els estudis sobre llibreries conventuals barcelonines i en el context dels estudis sobre l'orde dels agustins i les seves biblioteques.
- Descripció i anàlisi dels catàlegs manuscrits de la biblioteca de Sant Agustí (CRAI Reserva, ms. 1016 i 1166-1167) i del col·legi de Sant Guillem de Barcelona (ibídem, ms. 1493): descripció codicològica dels volums; tècniques de catalogació utilitzades pels antics bibliotecaris.

- Identificació de les marques de propietat de volums conservats que remetent a l'antiga biblioteca: exlibris i altres marques de possessió, sobretot a partir dels recursos del CRAI Reserva (catàleg en línia i base de dades *Antics posseïdors*).
- Localització de llibres de Sant Agustí en institucions modernes: per als llibres impresos es tracta d'un procés en curs que ja duu a terme la catalogació en línia del CRAI Reserva; em centraré en un cas especial: la presència –o pèrdua, si escau– de manuscrits d'interès literari relacionats amb:
 - Autors de l'orde: reformadors, historiadors i erudits.
 - Autors i obres de la literatura catalana medieval i moderna.
- Primer escorcoll dels inventaris dels fons arxivístics de procedència agustina de l'Arxiu de la Corona d'Aragó per localitzar documentació d'interès per a la recerca sobre la biblioteca, els seus fons i/o els seus responsables.

HIPÒTESIS DE RECERCA

Es parteix de la hipòtesi que, tot i que, a diferència d'altres grans biblioteques conventuals de Barcelona, la de Sant Agustí no ha estat objecte de monografies per part dels investigadors especialitzats en el tema, aquesta llibreria s'adequa en línies generals al que sabem sobre l'organització de les que han estat tradicionalment més estudiades (dominics, carmelites) pel volum de la col·lecció, el seu valor patrimonial i la seva antiguitat, les tècniques de catalogació, la relació amb la formació dels frares, l'obertura a usuaris externs i, en conseqüència, el seu paper en la configuració dels coneixements de la societat culta catalana de l'època.

Així mateix, la biblioteca dels agustins de Barcelona, com la dels grans centres libraris monàstics, havia de garantir la conservació i transmissió de les obres que conformaven la identitat cultural i històrica de l'orde, al costat de la producció dels autors més recents i innovadors del mateix, alguns dels quals tingueren un paper important en la vida cultural catalana coetània.

ANÀLISI DAFO

Aquest treball té un punt fort indiscutible: constitueix una primera baula per omplir el buit bibliogràfic sobre una de les institucions bibliotecàries cabdals de la Barcelona del Set-cents i el primer terç del Vuit-cents. Com a primera aportació general, pot ser la base de futurs estudis més ambiciosos sobre el tema, ja que individualitza i atorga protagonisme al cas concret dels agustins, els “grans oblidats” de la bibliografia sobre les biblioteques conventuals barcelonines. Ho fa partint de la metodologia emprada per aquesta bibliografia amb l’objectiu que els resultats siguin homologables i contrastables amb els observats en altres ordes.

Es considera un altre punt fort del treball el seu doble enfocament bibliotecari i filològic, que ha permès identificar i relacionar les dades obtingudes de l’anàlisi dels catàlegs manuscrits amb la producció escrita dels frares de l’orde i els exemplars d’autors i obres de la literatura catalana antiga i moderna.³

Sens dubte, el punt feble més evident és conseqüència de les circumstàncies externes que han afectat el treball pràcticament des dels estadis inicials de la seva elaboració: la declaració de l’estat d’alarma a l’Estat espanyol el 14 de març de 2020 per motius sanitaris (pandèmia per la COVID-19), prorrogat fins al 21 de juny. La consulta de la documentació arxivística i bibliotecària *in situ* s’ha vist condicionada pel tancament d’arxius i biblioteques des del dia 13 de març. Aquesta situació ha afectat relativament poc la recerca bibliogràfica estricta, ja que molts estudis estan digitalitzats i/o s’havien consultat prèviament. En canvi, ha resultat especialment greu el fet que alguns materials bàsics per al desenvolupament del treball encara no estiguessin digitalitzats; és el cas dels catàlegs manuscrits de Sant Agustí conservats al CRAI Reserva i dels volums i lligalls de l’arxiu del convent, custodiats a l’ACA. Per als primers s’ha treballat amb les imatges parcials obtingudes prèviament; per als segons, amb els registres de PARES, que donen,

³ Aquest doble enfocament es recolza en la formació acadèmica i l’experiència professional de l’autora del present treball final del grau d’Informació i Documentació de la Universitat Oberta de Catalunya: és llicenciada en Filologia Catalana (Universitat de Barcelona) i ha col·laborat en projectes de catalogació i edició de manuscrits antics, per exemple la base de dades *Manuscrits Catalans de l’Edat Moderna (MCEM)*, que serà àmpliament utilitzada en aquest treball.

però, una informació mínima. La situació ha incidit en el nivell d'exhaustivitat de l'anàlisi d'aquests materials, especialment en els arxivístics, per la qual cosa ha calgut replantejar l'apartat corresponent del treball, el V, com un panorama general dels fons d'interès per al tema.

El gràfic següent resumeix, a partir dels principis metodològics de l'anàlisi DAFO per a la planificació de projectes, les fortaleces i debilitats, a nivell intern, i les oportunitats i amenaces, a nivell extern, del procés d'elaboració del treball:

	Anàlisi interna	Anàlisi externa
Factors positius	<p>FORTALESES</p> <ul style="list-style-type: none"> • Competències formacionals en dos àmbits relacionats amb el projecte: Informació i documentació, Filologia (Catalana). • Competències professionals: experiència en descripció de manuscrits antics i en catalogació de fons arxivístics. • Competències lingüístiques (llengües de cultura de l'època objecte d'estudi: castellà, català, llatí) i tècniques (paleografia, edició de textos antics). 	<p>OPORTUNITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Manca de monografies sobre el tema del projecte. • Existència de bibliografia sobre projectes semblants (biblioteques d'altres ordes). • Disposició i accés a fonts primàries relacionades amb el projecte: catàlegs antics de biblioteca, fons arxivístics de l'orde. • Públic investigador interessat en les fonts objecte d'estudi en relació amb recerques de caràcter puntual, més enllà de la història de les biblioteques.
Factors negatius	<p>DEBILITATS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Impossibilitat d'accedir presencialment a biblioteques i arxius a partir del 13/03/2020 (vegeu AMENACES). • Dependència exclusiva, a partir d'aquella data, dels recursos digitals consultables en xarxa i de les dades recollides prèviament <i>in situ</i>. 	<p>AMENACES</p> <ul style="list-style-type: none"> • Situació d'excepcionalitat del període de realització del projecte (estat d'alarma per motius sanitaris declarat el 14/03/2020, prorrogat fins al 21/06/2020). • Manca de versions digitals dels catàlegs antics dels agustins. • Caràcter provisional dels resultats del projecte.

CRONOGRAMA

El procés d'elaboració del treball s'ha planificat com una successió de set fases –més dues de presentació i defensa–, al voltant de tres lliuraments: proposta inicial de treball, basada en una primera recerca bibliogràfica i hipòtesis relacionades amb coneixements previs sobre les col·leccions conventuals catalanes (1r lliurament); arplega de dades, especialment a partir de la bibliografia i dels catàlegs manuscrits, proposta d'estructura i redacció del guió del treball, amb primera redacció d'alguns apartats (2n lliurament); sistematització, redacció definitiva i revisió del treball (3r lliurament).

	Març (setmanes)					Abril (ídem)					Maig (ídem)					Juny (ídem)		
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3
FASES																		
1. Proposta de treball	x	x	x															
2. Buidatge bibliogràfic, recull de dades, proposta d'estructura i guió del treball				x	x	x	x											
3. Anàlisi dels catàlegs antics de biblioteca								x	x	x								
4. Identificació marques de possessors i localització de llibres											x	x						
5. Cerca arxivística													x					
6. Sistematització i redacció TFG														x	x			
7. Revisió i presentació TFG																x		
8. Guió i gravació vídeo																x		
9. Defensa virtual																		x
LLIURAMENTS			dia 20						dia 26						dia 6			dies 15- 17

II. LA BIBLIOTECA DEL CONVENT DE SANT AGUSTÍ

LES BIBLIOTEQUES DELS AGUSTINS

L'orde dels eremites de Sant Agustí,⁴ més coneguts com a agustins o augustinians, va ser fundat al segle XIII a partir de la unió de petites comunitats religioses que feien vida ermitana sota la guia de la regla atribuïda a sant Agustí. Es distingeix entre una primera unió, aprovada el 1244, i una gran unió, la definitiva de 1256, que marca l'inici de l'orde i la seva dedicació a la vida activa, assimilats a la resta dels ordes mendicants creats aquell mateix segle –dominics, franciscans i carmelites, sobretot.⁵

Com la resta de mendicants, els agustins es caracteritzen des del primer moment per una aposta pels estudis per preparar els frares en allò que seran les seves activitats principals: l'ensenyament i la predicació. L'organització dels estudis també compta des de ben aviat amb la necessitat de crear biblioteques en cada convent, regulades per diverses constitucions des del segle XIII i objecte de normativa que les posa sota la custòdia d'un bibliotecari, amb l'obligació de redactar-ne l'inventari i dur un registre de llibres prestats.

La col·lecció d'aquestes biblioteques està al servei de les necessitats dels frares: s'hi troben les obres de sant Agustí, textos bíblics i d'exegesi bíblica, els pares de l'Església, els teòlegs medievals de l'orde i externs, l'obra d'Aristòtil i els seus comentadors, títols d'historiografia eclesiàstica i d'història en general, i obres de gramàtica i retòrica. Progressivament, a mesura que els nous corrents humanistes impregnin l'ensenyament i

⁴ Els membres de l'orde solen ser citats amb les sigles O.S.A. o O.E.S.A. (Ordinis [Eremitarum] Sancti Augustini) després del nom religiós.

⁵ L'historiador de referència de l'orde al segle passat va ser el P. David Gutiérrez, O.S.A., autor d'una història dels agustins (GUTIÉRREZ 1971 i 1977). Vegeu també HEIMBUCHER 1910.

les preferències culturals, hi adquiriran protagonisme els clàssics grecollatins i els seus comentadors, així com les obres tecnicocientífiques.

Segons les ordinacions emanades de les autoritats de l'orde, els convents han de comptar amb un escriptori propi on es copien obres per a les biblioteques respectives. En època moderna, també trobem impressors instal·lats a les dependències dels convents i publicant obres produïdes pels frares. S'assegura així la provisió de llibres aptes per a les activitats pastorals, homilètiques i educatives dels membres de la comunitat. Els donatius de llibres, i fins i tot de biblioteques senceres als convents, fets per frares i per particulars, tant prelats com laics, la compra d'exemplars i l'intercanvi de duplicats asseguren el creixement d'unes biblioteques que al final de l'Edat Mitjana i inicis de la Moderna consten entre les més ben proveïdes de l'època, en la línia del que era habitual entre els ordes mendicants.⁶

De la riquesa de les antigues col·leccions agustines, en són testimoni els catàlegs medievals de biblioteques d'aquella procedència que s'han conservat i que al segle XIV ja les situen entre les més importants d'Europa. Esmento ràpidament els exemples, ordenats cronològicament, de Siena, amb un catàleg ja de 1360; York, 1372; Màntua, 1427; San Agostino de Roma, 1432 i de 1478; Santo Spirito de Florència, del segle XV.⁷ Es tracta d'obres que presenten les característiques habituals dels catàlegs libraris medievals: estan redactades en llatí, donen una breu descripció formal del volum per facilitar-ne la identificació –mida, enquadernació, altres característiques (per exemple, si

⁶ L'estudi clàssic sobre les biblioteques agustines antigues és GUTIÉRREZ 1954, que ressenya documentació fins al segle XVIII referent a l'existència i normativa sobre llibres i llibreries en els convents de l'orde en diferents ciutats. Vegeu també els apartats sobre llibres i biblioteques de la web divulgativa *Augnet* <<http://www.augnet.org/en/history/general/4160-early-libraries/>>.

⁷ Comptem amb una bona tradició bibliogràfica d'estudi i edició d'aquests antics catàlegs. El medieval de York ja havia estat editat fa més d'un segle per JAMES (1909), però qui ha treballat més en la localització i transcripció dels catàlegs agustins, especialment medievals, és el citat Gutiérrez, que va publicar els ja citats al text: Màntua (1979), San Agostino de Roma (1964 i 1965), Santo Spirito de Florència (1962). Caldria afegir-hi la transcripció de múltiples notícies d'inventaris de llibres donats i llegats a convents agustins que es pot llegir en GUTIÉRREZ 1954.

estava encadenat)–, en transcriuen el títol de forma no literal i adaptat al contingut, sempre amb la mateixa finalitat identificadora –com és sabut, el concepte modern de títol no es generalitza fins a l'època moderna, en bona part gràcies a l'estandardització de les portades impreses–, l'*incipit* i l'*explicit* –normalment del primer i el darrer foli–; els assentaments dels llibres s'ordenen en algunes segons la unitat d'instal·lació (per exemple, bancs o “banchi”), on la temàtica acostuma a oferir un dels criteris de classificació, amb protagonisme reservat a les obres de sant Agustí.

Entre les biblioteques agustines cal recordar, encara, la del convent alemany d'Erfurt, en l'estudi i la llibreria del qual es va formar el membre més famós i polèmic de l'orde, Martí Luter (1473-1546), molt actiu en els moviments de reforma de la seva religió i, posteriorment, impulsor de la ruptura amb el papat de Roma (Reforma protestant).

Però la llibreria més famosa dels agustins és, segurament, la Biblioteca Angelica de Roma, tradicionalment considerada la primera gran biblioteca pública moderna. Havia estat fundada el 1604 pel bisbe també agustí Angelo Rocca (1545-1620), que va confiar la seva pròpia col·lecció de llibres a la biblioteca del convent romà de San Agostino i li va destinar una nova seu, amb reglamentació pròpia, que incloïa l'accés públic als fons, fet que la va convertir en una de les primeres grans institucions del seu gènere oberta als investigadors externs.⁸ Per aquest caràcter públic i per la riquesa i antiguitat dels fons manuscrits i impresos donats per Rocca i acrescuts pels successius protectors de la institució, aquesta es va convertir en un centre de referència dins i fora d'Itàlia, visitat per investigadors nacionals i internacionals. Entre aquests últims hi trobem, per exemple, l'erudit català Antoni de Bastero, de qui hauré de parlar més endavant; Bastero, instal·lat durant anys a Roma, hi va dur cerques relacionades amb els seus treballs sobre filologia occitana i catalana.⁹

⁸ Es pot consultar un sumari de la història de la institució i el perfil dels responsables en la seva web oficial: *Bibliotheca Angelica* <<http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?it/96/storia>>.

⁹ BC, ms. 1173, i RALB, ms. 3-II-19 (FELIU 2000: 97, 193). En aquest segon manuscrit (per exemple, als f. 1, 13, 91, etc.), que conté un *Zibaldone latino e castigliano*, es pot observar com Bastero anotava escrupolosament el nom de la biblioteca romana visitada –Angelica, Sapienza, etc.– i l'antiga signatura topogràfica del volum extractat (MCEM 2695 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2905>).

Després d'aquesta breu notícia sobre les antigues biblioteques agustines de l'Europa baixmedieval i moderna, m'ocuparé a partir d'ara del cas del convent de Barcelona.¹⁰

LA LLIBRERIA DE SANT AGUSTÍ VELL

L'antic convent de Sant Agustí de Barcelona, dit Vell, fundat a principis del segle XIV (1309), estava situat a la parròquia de Santa Maria del Mar, al carrer de Tantarantana. L'edifici va patir, com tants d'altres, els efectes de la Guerra de la Successió i la posterior construcció de la Ciutadella, que va comportar l'ordre d'enderrocar convent i església. Després d'una demolició parcial de 1718, que ha permès conservar les actuals restes, els frares van obtenir llicència del rei Felip V per construir un nou convent entre els carrers de l'Hospital i de Sant Pau. La primera pedra de l'actual edifici, a la plaça de Sant Agustí (carrer de l'Hospital) es va posar el 1728,¹¹ els frares s'hi traslladaren el 1750, després de viure provisionalment en les restes de l'antic. Aquest mateix any 1750 se celebraren les festes públiques d'inauguració, de les quals es conserva una completa relació impresa

¹⁰ No incloc la biblioteca del monestir d'El Escorial, fundació reial de la segona meitat del segle XVI, perquè no va passar dels jerònims als agustins fins al final del XIX, en plena Restauració, una època que va més enllà del marc cronològic d'aquest treball.

¹¹ Per a una notícia sumària sobre la història dels dos convents vegeu PI I ARIMON 1854: I, 504-507; CARRERAS CANDI 1916: 475, 623, 809; i BARRUECO 1992: 44-51; també la fitxa corresponent de la web *Monestirs de Catalunya* <<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02agus.htm>>. La referència clàssica per a la història i la biografia dels frares il·lustres de Sant Agustí Vell i la resta de convents agustins de Catalunya és el *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre san Agustín del Principado de Cataluña*, de fra Josep Massot (MASSOT 1699); vegeu també JORDÀ 1704-1712: III, 230 seg., i ARMANYÀ c. 1751: 1-60. El treball més complet sobre el primer segle de vida de l'antic convent medieval és MUTGÉ 1998. Per a la història de la construcció del nou vegeu SARGATAL 2011. L'ambiciós projecte arquitectònic i artístic dels agustins, que RODRÍGUEZ MUÑOZ 2009 ha situat en el context d'una campanya de propaganda en què agustins i jesuïtes lluitaran al llarg del XVIII pel favor de les classes socials benestants de la ciutat, va anar a càrrec del director d'obres, l'arquitecte Pere Bertran, que remodelà un antic projecte de l'enginyer militar Alexandre de Rez i va comptar amb la col·laboració de Pere Costa per a la façana definitiva (1735). Sobre l'edifici nou, actualment seu de la parròquia de Sant Agustí, vegeu també AMAT I DE CORTADA 1994: 115-116; *Catàleg* 1987, fitxa 704, i la bibliografia recollida dins la guia temàtica ETSAB 2019.

escrita per Francesc Armanyà (c. 1751). El convent, però, encara no estava acabat el 1835, en temps del gran incendi que marcaria el camí cap a la desamortització i l'exclaustració.

La documentació conservada sobre l'activitat cultural dels agustins catalans a la baixa Edat Mitjana indica que no eren cap excepció en l'orde i que els frares es movien sense problemes en el circuit internacional dels Estudis generals de la seva època, sovint protegits pels monarques de la dinastia catalanoaragonesa, que n'impulsaven les carreres.¹² La informació a l'abast indica que Sant Agustí Vell disposava d'una biblioteca. Si ens atenim a la legislació de l'orde, resumida a l'apartat anterior, el convent devia tenir-ne una des de ben aviat, però les dades que en tenim són escasses i molt tardanes:¹³ provenen del gran historiador clàssic de l'orde a Catalunya, el lleidatà fra Josep Massot.¹⁴ Segons aquest autor, la llibreria antiga havia estat construïda en temps del prior Mateu Rella, que ocupava el càrrec el 1481; estava situada al costat de la capella de Nostra Senyora de la Pietat i, en temps del citat cronista, a finals del XVII, servia de pas. Entre els projectes d'obres a l'antic convent, consta que cap al primer terç del XVII ja s'hi incloïa la llibreria;¹⁵ durant el segon priorat de fra Agustí Vayà, entre 1666 i 1669, es van construir les cel·les del “quarto de la librería, la librería y la sepultura de los religiosos”, és a dir, una biblioteca nova, els prestatges de la qual van anar a càrrec, ja durant el priorat del cronista Massot (1678-1681), de fra Joan Paño, fuster i escultor d'origen aragonès. En l'elogi i descripció de Sant Agustí Vell que Francesc Armanyà inclou en la seva

¹² RUBIÓ I LLUCH 1908-1921: II, lxxix-lxxx. A la primera meitat del segle XIV destaca la figura del valencià Bernat Oliver (m. 1348), prior del convent de Sant Agustí de València, bisbe d'Osca, Barcelona i Tortosa, conseller de Pere el Cerimoniós; va estudiar a París i hi ensenyà teologia; se'n conserva un tractat espiritual en llatí, traduït al català al segle XV (OLIVER 1929).

¹³ Un indicatiu clar de l'escassetat de notícies sobre aquesta biblioteca és que no apareix citada en la ressenya fruit de l'exhaustiu escorcoll documental del gran especialista modern sobre les biblioteques de l'orde (GUTIÉRREZ 1954).

¹⁴ Josep Massot, O.S.A. (Lleida, 1637 – Barcelona, 1711). Va professar al convent de Barcelona el 1657. Doctor en teologia, prior de Barcelona i altres convents, rector del col·legi de Sant Guillem (*DHEC* 1998-2001: II, 588). Per a les notícies sobre la biblioteca, vegeu MASSOT 1699: 50, 111-112.

¹⁵ CARBONELL 1995: 136.

relació impresa de les celebracions pel trasllat de l'antic convent al nou del 30 de desembre de 1750 al 2 de gener de 1751, fa un esment ràpid i vague a la biblioteca antiga:

45. Las oficinas particulares, como aulas, librería, refitorio y todas las demás precisas a una casa de religiosos tenían aquella perfección que las hacía partes proporcionadas de aquel compuesto en todo grande.¹⁶

De l'antiga llibreria també consta que puntualment s'hi instal·laven impressors per publicar obra dels frares. El 1598/1599, per exemple, els tipògrafs Gabriel Graells i Girard Dótil treien a la llum a Barcelona, “en el monesterio de S. Augustín”, la *Hierarchia celestial y terrena* de fra Jerónimo de Saona (1553-1629), que aleshores ocupava per segona vegada el priorat del convent barceloní. El 1684 es venia a l'oficina de l'impressor, a la casa de Juan Terrasánchez i al convent de Sant Agustí l'*Examen studentium [...] super quartum Magistri Sententiarum* que l'agustí Pere Montalt (1618-1688) havia publicat aquell any a la impremta de Jacint Andreu.

LA BIBLIOTECA DE SANT AGUSTÍ NOU

Sobre la història i la situació de la biblioteca de Sant Agustí Nou els anys previs a l'incendi del convent, l'espoli parcial i la sortida de la col·lecció bibliogràfica de l'edifici com a conseqüència dels fets de 1835, encara és bàsica la consulta de les dues obres de referència que el canonge Gaietà Barraquer (1839-1922) va dedicar al mapa de convents catalans, especialment els barcelonins, de la primera meitat del segle XIX i als efectes dels moviments socials i polítics de l'època, des de la Guerra del Francès fins a la desamortització i exclaustació dels frares (Barraquer 1906 i 1915-1917). A principis del segle XX, l'autor va treballar amb fonts bibliogràfiques i arxivístiques de gran riquesa que encara són en bona part la base dels estudis posteriors sobre el tema, a les quals va sumar el testimoni oral i escrit de frares ancians que havien presenciats els fets de 1835 i anys successius, i els seus propis records de joventut. Val a dir que les obres de Barraquer, esdevingudes un clàssic, continuen despertant suspicàcies pel biaix apologetic que va

¹⁶ ARMANYÀ c. 1751: 39.

imprimir al discurs, imbuït de l'esperit antiliberal majoritari en el moviment de restauració i creació de nous ordes religiosos que va caracteritzar les últimes dècades del segle XIX, que li va fer denunciar els aspectes anticlericals de la història política i social de l'època objecte d'estudi, alhora que dibuixava una imatge idíl·lica i nostàlgica de la vida religiosa d'inicis de segle.

Situació de la biblioteca i d'altres llibres. Fons. Bibliotecaris

Segons la descripció de Barraquer, la biblioteca de Sant Agustí, que l'autor titlla de "grandiosa", estava situada al primer pis de l'edifici del costat occidental del convent, tenia balcons i es tancava amb claus.¹⁷ Els llibres prohibits es guardaven en una cambra prèvia a l'entrada de la biblioteca. Aquesta estava separada de les cases del carrer Hospital per una paret mitjana d'un gruix de 1,17 m. Ocupava una sala única, que els frares anomenaven "saló" i abraçava tot el sector occidental de la plaça de sant Agustí. Probablement tenia dos pisos. Mesurava 27,10 m de longitud i 9 m d'amplada, amb les parets cobertes de llibres. De la situació central que la biblioteca ocupava en el conjunt arquitectònic de Sant Agustí, en dona fe que la seva porta s'obria a la llarga galeria oriental dels dos claustres en què es dividia el convent.

Encara que la biblioteca figurava als projectes inicials del nou convent, sembla que la construcció no va començar fins uns anys després.¹⁸ Consten diversos pagaments fets el juliol i l'agost de 1761, és a dir, quan els frares ja s'havien instal·lat al nou convent, als

¹⁷ Resumeixo BARRAQUER 1906: II, 185-195; 1915-1917: II, 568.

¹⁸ El *Segundo plano y primer alto del nuevo convento de los padres agustinos calzados de Barcelona que se construye entre las calles del Hospital y S. Pablo, nuevamente delineado por Pedro Bertrán, arquitecto y director de la fábrica* (1748) ja inclou un espai per a la "Librería" (ACA, Col·leccions, Mapes i plànols, 49). Els plànols de la construcció del nou convent, copiats entre 1726 i la fi del segle XVIII, es conserven a la col·lecció Mapes i plànols de l'ACA i a l'AHCB (Plànols 8.2/2539, número de registre 3158); dels primers n'hi ha versió digital a PARES i reproduccions parcials a SARGATAL 2011, totes de baixa resolució que en dificulta la consulta.

treballadors que obrien els fonaments de la “llibreria”.¹⁹ Cap als anys 1770-1774, els llibres de comptes del convent ja enregistren pagaments relacionats amb el “gasto de la llibreria”, sense que s’especifiqui el concepte pel qual es fan –instal·lacions? ampliació de la col·lecció?–, però amb al·lusions a frares “llibreters”, per tant la institució ja funcionava amb una certa regularitat.²⁰

Cal suposar que els llibres de la biblioteca antiga van passar a la nova. Casas Nadal va calcular que als anys 70 del segle XVIII n’hi havia 5.231.²¹ Aquesta xifra s’ha de prendre amb cautela, ja que està basada en els assentaments d’un dels catàlegs manuscrits conservats de la biblioteca. Aquests tipus d’obres no acostumaven a incloure el gruix de la col·lecció; per exemple, els fullets i els opuscles podien quedar al marge del recompte o bé s’agrupaven per reculls facticis que s’enregistraven com a unitats. D’altra banda, si acceptéssim com a bo aquell càlcul, això implicaria que més de 60 anys després la col·lecció pràcticament s’havia triplicat, ja que vers 1835 la biblioteca tenia 15.392 volums, xifra proporcionada, segons que veurem, per una comissió municipal encarregada d’aplegar i inventariar les col·leccions monacals, i que la bibliografia ha anat repetint des de les primeres ressenyes sobre la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona, començant per Pi i Arimon o Balari.²²

La biblioteca augustiniana havia anat augmentant gràcies a les adquisicions, les permutes i els llegats de frares i protectors. El bisbe de Girona Baltasar de Bastero (m. 1755) va llegar els papers del seu germà Antoni de Bastero, ja esmentat, als agustins o, si més no, a un frare, Joan Izquierdo, que els conservava en la seva cel·la barcelonina a principis del

¹⁹ ACA, MH, vol. 656 (citat per CASAS NADAL 1998: 220).

²⁰ ACA, MH, vol. 595 (*Lumen domus*) (citat per CASAS NADAL 1998: 220).

²¹ Aquest càlcul recull el total d’assentaments copiats per les mans més antigues del catàleg manuscrit de la biblioteca (CRAI Reserva, ms. 1166-1167), que l’autora situa al segon terç del segle XVIII (CASAS NADAL 1998: 225).

²² PI I ARIMON 1854: II, 214-215; BALARI 1896-1897: 358. Barraquer equivoca el total i escriu “15.352” (1906: II, 194), però anys a venir ho corregirà (1915-1917: IV, 489).

XIX.²³ D'un dels eclesiàstics agustins més influents a l'època, el també citat Francesc Armanyà, arquebisbe de Tarragona, sabem que va protegir decididament la biblioteca gràcies al mateix Izquierdo, que en va redactar l'elogi fúnebre, i que devia cedir-li una part dels llibres; així ho fan pensar els exlibris "ad usum fratris Francisci Armaña", la majoria datats durant la dècada de 1760, que acompanyen les corresponents notes de pertinença al convent de Sant Agustí d'una trentena llarga de llibres del CRAI Reserva, on també s'indica el preu de compra.²⁴ Els llibres del frare bibliotecari Josep Capellà, que apareixerà sovint en aquest treball, també van anar a parar a la mateixa col·lecció.

Qualsevol càlcul del volum de la col·lecció de Sant Agustí hauria de tenir també en compte que els dies immediatament posteriors a l'incendi de 1835 ja havia començat la dispersió dels llibres, sigui per disposició de les autoritats sobre el conjunt, sigui per espoli més o menys incontrolat. En aquella època, per exemple, l'historiador i arxiver Pròsper de Bofarull (1777-1859), responsable de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va ingressar 170 volums de procedència agustina en aquest arxiu.

Pel que fa al personal responsable de la biblioteca, sabem que estava al càrrec de dos frares "llibreters" o bibliotecaris, càrrec que ocupaven un "hermano Antón" el 1770 i "fra Blanch" el 1773.²⁵ L'últim bibliotecari conegut va ser Josep Gutiérrez, també actiu com

²³ Sobre Izquierdo vegeu *infra*, nota 28.

²⁴ Francesc Armanyà, O.S.A. (Vilanova i la Geltrú, 1718 – Tarragona, 1803). Professà a l'orde el 1732. Bisbe de Lugo (1768) i arquebisbe de Tarragona (1785); prior de Sant Agustí de Barcelona, donà un impuls important a la construcció de l'església i probablement, pel que afirma Izquierdo en el seu elogi fúnebre, a la biblioteca; provincial d'Aragó; acadèmic de les Bones Lletres des de 1747 (IZQUIERDO *c.* 1803: 12; *DHEC* 1998-2001: I, 113-114; *DBABL* 2012: 43-45; *DBE* <<http://dbe.rah.es/biografias/35554/francisco-armana-y-font>>). Consta a la base de dades *Antics posseïdors* del CRAI Reserva. El gruix dels seus llibres, però, va romandre a la biblioteca que va fundar al Seminari Pontifici de Tarragona, on més de 450 volums porten el seu exlibris.

²⁵ CASAS NADAL 1998: 220.

a predicador.²⁶ Unes dècades abans, a les acaballes del XVIII, hi havia desenvolupat una activitat tan important com discreta fra Josep Capellà (doc. 1785-1800), que en alguns llocs firmava amb un anagrama del seu cognom, Pellaca, de qui trobem l'exlibris imprès en alguns volums de la col·lecció, de vegades amb l'addició autògrafa "bibliotecario". Capellà és autor de sermons que es conservaven als convents de Barcelona i Calella, i d'un diccionari enciclopèdic, la *Poliantea selecta*, avui a la Reial Acadèmia de Bones Lletres.²⁷

A banda de la gran sala que ocupava la biblioteca, hi havia llibres en altres dependències del convent. Alguns frares en tenien de propis en les seves cel·les. A principis del segle XIX, l'erudit valencià Jaume Villanueva (1763-1824) visitava Sant Agustí i escrivia: "la biblioteca es espaciosa y limpia, y digna de que resida en ella un bibliotecario que ordene manuscritos y misceláneas modernas". De la llibreria, l'erudit en destacava manuscrits des del segle XIII fins a obres d'Agustí Eura, membre de l'orde, però la seva atenció es decantava sobretot per la col·lecció de la cel·la de fra Joan Izquierdo.²⁸

²⁶ Segons Barraquer es tracta de Josep Gutiérrez i Farrés, O.S.A., que havia professat al convent de Barcelona el 1791 i n'havia estat provincial; encara vivia el 1835 (BARRAQUER 1915-1917: II, 563). Però també es podria identificar amb Josep Gutiérrez i Ferreres, O.S.A. (m. 1844), que havia professat a Barcelona el 1814, rector del col·legi de Sant Guillem, entre altres càrrecs; membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres des de 1807 (SANTIAGO VELA 1913-1931: III, 534; DHEC 1998-2001: II, 347; DBABL 2012: 197).

²⁷ Josep Capellà, O.S.A. (doc. 1785-1800). El 1785 era rector del col·legi dels Sants Reis de Tarragona i es cartejava amb l'arquebisbe Francesc Armanyà en relació amb la restauració de l'aqüeducte de la ciutat (SANTIAGO VELA 1913-1931: I, 605; MCEM 2526 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2696>). Té entrada a la base de dades *Antics posseïdors*.

²⁸ Joan Izquierdo i Capdevila, O.S.A. (Camprodon, 1752 – Barcelona, 1808). Va professar al convent de Barcelona el 1768, on va ser lector de filosofia; prior dels convents de La Seu d'Urgell i Barcelona; el 1806, essent vicari provincial, va ser elegit acadèmic corresponent (honorari) de l'Acadèmia de Bones Lletres per Tortosa (SANTIAGO VELA 1913-1931: III, 695; DHEC 1998-2001: II, 409; CAMPABADAL 2006: 135, 399 i notícies del seu priorat al *Calaix de sastre* del baró de Maldà [AMAT I DE CORTADA 1987-2003]). Destacà com a predicador; és autor d'un elogi fúnebre imprès de l'arquebisbe Armanyà (IZQUIERDO c. 1803).

La celda del padre maestro exprovincial Fr. Juan Izquierdo honra por sí sola el convento, y lo honrará siempre si los religiosos saben resistirse a las instancias de los golosos literatos.²⁹

I continua amb la ressenya de la col·lecció d'Izquierdo, formada per manuscrits medievals (una compilació jurídica amb els *Usatges* i concilis de Girona i Tarragona; obres d'Antoni Canals, pseudo-Bernat de Claravall, Albertano da Brescia, unes constitucions de la catedral de Barcelona) i moderns (Dídac Montfar-Sors, Antoni de Bastero,³⁰ Josep Taverner i d'Ardena), un monetari, una biblioteca especialitzada en numismàtica i quadres atribuïts a Antoni Viladomat i Jeroni Jacint Espinosa, entre d'altres.³¹ Aquesta notícia ja ens informa del caràcter públic que la biblioteca de Sant Agustí tenia en aquesta època, és a dir, era accessible als visitants no pertanyents a l'orde.

Finalment, al cor es custodiaven els llibres litúrgics. Alguns van escapar de l'incendi de 1835 i es conservaven a principis del XX a l'església del convent reconvertit en parròquia. D'altres van passar al convent de l'orde a Calella.

La biblioteca de Sant Agustí fins al 1835

L'obra de Barraquer ofereix un cop més el tram sobre el qual es pot reconstruir el poc que sabem de la biblioteca de Sant Agustí durant les dècades anteriors a la sortida de la col·lecció del convent. El relat del canonge s'obre amb els estralls que la invasió napoleònica va fer en el convent,³² que, en el context d'un ambient prebèl·lic, ja estava

²⁹ VILLANUEVA 1851: 171-175.

³⁰ Sobre els papers de Bastero, Villanueva afirma que “había pensado valerme de este trabajo para publicar un catálogo alfabético de los poetas provenzales españoles. No sé si me resolveré a ello todavía. Es obra larga y el tiempo corto” (VILLANUEVA 1851: 174).

³¹ Sobre el destí dels manuscrits d'Izquierdo vegeu l'apartat IV d'aquest treball.

³² BARRAQUER 1915-1917: I, 279-296.

parcialment dedicat des de 1807 a l'allotjament de tropes, fet que amb l'arribada dels soldats francesos va situar la comunitat literalment entre dos focs i l'obligà a compartir espai amb la tropa i els presoners, a banda de patir represàlies en forma d'exili o presó dels frares.

L'oratorià Ramon Ferrer narra en la seva *Barcelona cautiva*, un dietari de la Guerra del Francès construït sobre records personals de l'autor i a partir de la publicística coetània, com el 21 d'octubre de 1809, una inspecció (“visita”) de convents a càrrec de les autoritats franceses va acabar amb el tancament de la biblioteca i l'arxiu de Sant Agustí, i de la rica col·lecció de llibres, quadres i monedes de la cel·la del P. Izquierdo, que havia mort pocs mesos abans. Es produeix en aquest moment un primer espoli dels tresors bibliogràfics de Sant Agustí, dels quals Ferrer només recorda dos volums no identificats, de mides semblants als llibres de cor, “en los quales había pintados varios personajes y monedas”.³³ Barraquer completa la informació amb relacions i llibres comptables coetanis de procedència agustina, segons els quals, seguint directrius per a totes les esglésies i els convents de la ciutat, es va ordenar un inventari dels béns de les esglésies, arxius i biblioteques monacals. En el cas de Sant Agustí, l'inventari es va començar el 27 de novembre de 1809.³⁴ Molts d'aquests béns devien retornar al convent un cop els francesos abandonaren la ciutat el 1814, perquè als llibres de comptabilitat de Sant Agustí d'aquesta època consten diversos pagaments per despeses relacionades amb el transport d'objectes i llibres de la biblioteca que estaven escampats en cases de particulars, inclòs l'armari del monetari del P. Izquierdo, una bona part de les monedes i quadres d'aquest, a més de 39 volums de “Viajes Imaginarios e historia de los naufragios, de la biblioteca de N. P. Izquierdo”, entre d'altres.³⁵

³³ FERRER 1815-1821: IV, 277-278. L'al·lusió a les “monedas” sembla referir-se al monetari d'Izquierdo.

³⁴ Segons que sembla, l'inventari de Sant Agustí va ser molt més ràpid i sumari que el dut a terme dos dies abans al convent de la Mercè (FERRER 1815-1821: IV, 351).

³⁵ *Llibre de gasto del convent de Sant Agustí [...] 1799 [...]*, que Barraquer encara havia vist a l'Arxiu d'Hisenda de Barcelona; és l'actual ACA, MH, vol. 660. La segona obra recuperada podria ser l'*Histoire des naufrages* de Jean Louis Hubert Simon DEPERTHES (París: veuve Tarbé, 1789) o la seva versió castellana en cinc volums, *Historia de los naufragios*, a cura d'Antonio Marqués y Espejo (Madrid:

Tornem a tenir notícies de la llibreria dels agustins a la fi del Trienni Liberal, l'abril de 1823, quan una deliberació de l'Ajuntament de Barcelona la relaciona amb un projecte de biblioteca pública: “En esta época se trabajaba á destruir el Convento de S. Agustín para construir la Biblioteca Nacional”.³⁶ També s’hi involucrarien uns fons del convent de dominics de Santa Caterina, parcialment enderrocats, que finalment foren retornats el 1824. El projecte reapareix més tard amb una nova formulació. Arran dels esdeveniments de 1835, el nom del convent de Sant Agustí era citat en un diari coetani, *El Catalán*, on es donaven idees per a la reutilització dels antics convents: “Destino que pudiera darse a algunos de los conventos de Barcelona en la suposición de que el Estado se apodere de ellos”. Sant Agustí es destinava a biblioteca pública i a cases particulars, mentre que el col·legi d’estudis dels frares, dit de Sant Guillem o de Sant Agustí, seria annexat a la Casa de Misericòrdia, mesura aquesta que finalment es va materialitzar.³⁷

Arribem als fets de 1835. Sant Agustí va ser un dels convents que va patir més la destrucció a causa de la crema de convents i persecució dels frares de Barcelona i altres ciutats catalanes del dissabte 25 de juliol, i novament és Barraquer qui en fa un relat detallat, basat en el testimoni de frares vells a qui havia conegut i en relacions manuscrites i impreses de l’època, a més de la dramàtica descripció de la fugida que s’esmenta a continuació, inclosa per Víctor Balaguer (1824-1901) en *Los frailes y sus conventos* i

Repullés, 1803-1804). Dels exemplars d’edicions franceses del CRAI Reserva, no n’hi ha cap del qual consti procedència agustina.

³⁶ BARRAQUER 1915-1917: I, 1056, 1058.

³⁷ BARRAQUER 1915-1917: II, 851. Recordem que en aquesta època no existia una gran biblioteca pública a Barcelona. La institució més propera a aquesta idea, des de 1775, era la Biblioteca Episcopal del Seminari Tridentí, que integrava la dels jesuïtes expulsats del col·legi de Betlem, entre d’altres, i en el marc de la qual s’havia acollit un projecte de “Biblioteca Catalana” impulsat pels Torres Amat (BARRERA I ESCUDERO 1922). En aquest model diguem-ne acadèmic, que tindrà els estudiants i investigadors com a públic destinatari inicial, marcaria una nova fita l’aparició de la Biblioteca Provincial i Universitària, precedent del CRAI Universitat de Barcelona, a mitjan segle XIX, enriquida amb les col·leccions dels convents desamortitzats, i la resta de biblioteques públiques provincials del país (ALCOLEA *et alii* 1994). Al llarg del segle hi hauria diferents projectes de creació d’una gran biblioteca pública a Barcelona (COMAS GÜELL 2001: 83-97). Finalment s’arribaria a l’adaptació catalana del concepte de “biblioteca nacional” amb la creació de la Biblioteca de Catalunya el 1907 (FONTANALS; LOSANTOS 2007: 17-37).

repetida en altres obres seves; evidentment, el canonge no pot estar-se de mostrar el seu rebuig a la versió que donava dels fets un liberal conspicu com Balaguer.³⁸ Segons aquestes fonts, la biblioteca de Sant Agustí va jugar un paper important en la resistència dels frares contra els assaltants que atiaven el foc a l'edifici, i fou protagonista d'una fugida rocambolesca d'uns membres de la comunitat a través dels balcons de la sala fins a una casa veïna i de la seva posterior disseminació per la ciutat, que es va saldar amb l'assassinat d'alguns i la posterior sortida de Barcelona d'altres, amb passaports lliurats per les autoritats.

L'incendi del convent va durar dies. L'edifici va ser posat sota protecció de guàrdia armada, però el saqueig va començar ben aviat, fet que certs testimonis relacionaven precisament amb la presència d'aquella guàrdia; Barraquer acusa fins i tot algun alcalde de barri de robar en un convent que no vol identificar, però que podria ser el nostre, o com a mínim un on se li retia culte, com el de Santa Mònica d'agustins descalços. Arran d'aquests fets es van confiscar 30.000 duros destinats a continuar les obres de la façana de Sant Agustí, a més d'altres quantitats.

L'actuació de les autoritats municipals de Barcelona per salvar edificis, béns artístics i bibliogràfics, i documentació arxivística dels convents de la ciutat es va coordinar des del primer moment, si bé també es prengueren decisions particulars adequades a la naturalesa de cada establiment.³⁹

El 27 de juliol de 1835 ja es creava una primera comissió, presidida per Ramon Roig i Rey, que, entre altres coses, havia de salvar els béns conventuals, i es nomenaven comissions de ciutadans per convent, constituïdes per l'alcalde de barri i tres veïns destacats d'aquest, amb un primer objectiu: salvar tot el que es pogués de les flames, amb l'especial recomanació "que procuren de todos modos y con preferencia á otros objetos la conservacion de los archivos, de las bibliotecas y librerías, y de los ornamentos y vasos

³⁸ BARRAQUER 1915-1917: II, 563-585, 748; BALAGUER 1851: II, 403-408.

³⁹ Per a un relat general, BARRAQUER 1915-1917: II, 734-767. Vegeu també PONS 2018 i RUIZ; VERGER 2019.

sagrados”.⁴⁰ En el cas de Sant Agustí, l'alcalde de barri era Joan Merlí, i els comissionats, Maurici Bordas, Nicolau Vergés i Sever Argemir; per al col·legi de Sant Agustí –és a dir, de Sant Guillem–, Ponç Daniel Oliver com a alcalde, Sebastià Rovira, Manuel Comelles i Vicenç Argemir. Els comissionats van topar amb moltes dificultats a l'hora de complir aquell objectiu, a causa de la resistència de la guàrdia que havia de vetllar pels edificis, mentre que el saqueig era generalitzat i el foc encara no estava controlat. El cas de la biblioteca de Sant Agustí s'exposava en un ofici enviat a l'Ajuntament per l'historiador i geòleg Josep Antoni Llobet i Vall-llosera, aleshores capità de granaders de guàrdies urbans, que hauria de jugar un paper important en la recollida de llibres conventuals; l'informe, datat el 27 de juliol de 1835, descrivia els seus esforços per evitar que el foc arribés a la biblioteca i explicava que l'accés a aquesta, balcons inclosos, s'havia tapiat.⁴¹ La protecció dels convents es va reforçar amb l'assignació de dos regidors a cadascun, que per a Sant Agustí van ser Joaquim de Mena i Joaquim d'Ametller.

Una real ordre de l'11 d'agost de 1835 disposava que els monestirs i els convents del clero regular, i les seves propietats, passessin a disposició de l'Estat. Es mantenien, però, les comissions ja constituïdes, amb l'obligació de fer inventaris dels béns per acord municipal barceloní del 29 d'agost, que es van lliurar a finals de mes i començament de setembre. Aquest últim mes ja es publicaven els anuncis de les subhastes dels béns conventuals, dels quals l'Ajuntament va fer separar els manuscrits, destinats a biblioteques. Els arxius, però, van ser reclamats el 4 d'octubre per la comissió d'Amortització, ja que eren necessaris per administrar les rendes i propietats dels antics convents. L'hellenista, editor i futur rector de la Universitat de Barcelona Antoni

⁴⁰ BARRAQUER 1915-1917: II 742. La font principal, repetidament citada, que el canonge segueix per al seu relat de la formació i actuació d'aquestes primeres comissions és l'Arxiu Municipal de Barcelona, Expedients, Secció 2^a, expedient 129, signatura antiga. Vegeu ara AMCB, fons Ajuntament de Barcelona, A183 Governació, expedients A-129 i A-1761 (AMCB 2016).

⁴¹ BARRAQUER 1915-1917: II, 743-744. Tot i que Llobet no formava part inicialment de la terna de comissionats, sembla actuar com a tal (ibídem: 759). Sobre Josep Antoni Llobet i Vall-llosera (1799-1861) vegeu ara *DBABL* 2012: 221-222 i DOMINGO; CUBELES 2011-2012.

Bergnes de les Cases fou l'encarregat per l'Ajuntament de fer-ne el lliurament,⁴² que va tenir lloc el 18 d'octubre de 1835, però entre els arxius enumerats no hi havia el de Sant Agustí, sí el dels agustins descalços de Santa Mònica. Si la cessió no es va fer aleshores, es devia materialitzar poc després perquè Barraquer va poder consultar-ne volums i lligalls a l'Arxiu d'Hisenda de Barcelona.⁴³

Els convents van ser seus provisionals d'alguns béns d'altres cases religioses, obres artístiques incloses, per exemple a Sant Agustí es van custodiar objectes de la Casa de Missions i altres. Aquest convent també es va destinar puntualment a usos militars i educatius (el 1835-1836 hi havia una escola lancasteriana), i fins i tot es va parlar d'enderrocar-lo per construir-hi un teatre. De fet, l'àmplia sala que havia ocupat la biblioteca, enrunada a causa de l'incendi de 1835, hostatjaria entre 1850 i 1887 el teatre de Sant Agustí o Teatre Odeon.⁴⁴

Finalment, el 1840 l'Estat es va vendre l'edifici, que es destinà a una foneria i a cases particulars. Aleshores ja feia uns mesos que el convent era la seu de la nova parròquia de Sant Agustí, inaugurada oficialment el 1839. La venda no va afectar els espais assignats al rector, que, per exemple, va conservar bona part dels llibres de cor salvats de l'incendi i el 1887 en va cedir 27 al convent de Calella,⁴⁵ on Barraquer els va poder veure un any després:

Los hay de todos tamaños, bien que abundan los muy grandes. Abrí uno de extensos pergaminos dibujado en 1601 por Fr. Francisco Agustí, agustino, el cual libro guarda la usanza gótica de ostentar en los principios de los capítulos magníficas pinturas de Santos de la Orden colocados a guisa de iniciales de los códices. Hojeé otros dos, uno de 1662 por Fr. José Orta, agustino, y el otro de 1689, ambos con preciosas iniciales policromadas.

⁴² Antoni Bergnes de les Cases (1801-1879) (*DBABL* 2012: 72-73).

⁴³ Vegeu l'apartat V d'aquest treball.

⁴⁴ BARRAQUER 1915-1917: IV, 491.

⁴⁵ El convent de Calella, abans caputxí, passà als agustins el 1868 després de la restauració (*Monestirs de Catalunya* <<https://www.monestirs.cat/monst/mares/ma08capu.htm>>). Vegeu *infra*, nota 147.

Opino que algún otro de los libros de coro de este convento de Barcelona quedó en su parroquia actual.⁴⁶

Afegeix que tots eren del segle XVII. Alguns es trobaven en mal estat a causa del saqueig de 1835. No tinc més notícies dels llibres del convent de Calella, enderrocat durant la Guerra Civil. En canvi, hi ha informació sobre els de la parròquia barcelonina, avui a la Biblioteca de Catalunya, com s'explicarà a l'apartat IV d'aquest treball.

Del convent d'agustins a la Biblioteca de la Universitat

La història de la formació de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona i el seu fons de Reserva ja s'ha explicat diverses vegades,⁴⁷ a partir de documentació de l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.⁴⁸

El 21 d'agost de 1835, l'Ajuntament de Barcelona suplicava a la reina governadora Maria Cristina que amb els fons dels convents i monestirs es formés una biblioteca pública a la ciutat, que substituïria les antigues llibreries monàstiques obertes als investigadors, atesa la manca d'una institució semblant, amb l'excepció de la Biblioteca Episcopal (Seminari

⁴⁶ BARRAQUER 1915-1917: IV, 483-484. Sobre l'actual parròquia de Sant Agustí vegeu MARTÍ BONET *et al.* 1980.

⁴⁷ Vegeu PI I ARIMON 1854: II, 214-217; BARRAQUER 1915-1917: IV, 674-680; ARNALL 1975: 135-140; ALCOLEA *et al.* 1994; GARCIA MIR 2006a i 2006b; VERGER 2008; RUIZ; VERGER 2019. És interessant la visió global de PONS 2018, que inclou els efectes dels processos de desamortització del XIX sobre les biblioteques conventuals en el context general de la creació dels grans arxius i biblioteques nacionals catalans i espanyols, el col·leccionisme bibliogràfic i el comerç internacional de llibres rars fins als inicis del segle XX.

⁴⁸ Vegeu especialment RUIZ; VERGER 2019. A la documentació que esmenten en nota s'ha d'afegir l'emanada de la "Comisión Provincial de Monumentos de Barcelona", avui a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, exhumada per PONS 2018: 20-21.

Tridentí); aquests fons es reunirien a l'antic convent caputxí de Santa Madrona.⁴⁹ El dia 25 del mateix mes es nomenava una comissió de cinc persones, encarregades de recollir i inventariar els llibres procedents de 23 convents i col·legis de religiosos desamortitzats de Barcelona, Gràcia i Sarrià, Montalegre, Sant Benet de Bages i Manresa. Els elegits eren Joan Agell, Josep Arrau i Barba, el citat Josep Antoni Llobet i Vall-llosera, Antoni Monmany i Andreu Avel·lí Pi i Arimon. Aquest últim se'n feia ressò el 1854 en el capítol de la seva *Barcelona antigua y moderna* dedicat a les biblioteques públiques, entre les quals incloïa la de Sant Agustí com una de les que havien conformat la “Biblioteca de la Universidad y Provincia de Barcelona”; Pi hi explica que es va crear un dipòsit provisional a l'antic convent de caputxins, on es van recollir 137.000 volums, dels quals es va formar un inventari de totals per convent i col·legi, en què la biblioteca de Sant Agustí és la segona en volum de llibres, amb 15.392 –a part es comptabilitzen els 579 del col·legi de Sant Guillem–, després de Santa Caterina (19.673) i abans de Sant Francesc (13.940) i els carmelites descalços de Sant Josep (10.624).⁵⁰

Després d'un breu pas per Santa Madrona, el març de 1836 els fons monacals ja són al monestir de les monges de Sant Joan de Jerusalem, edifici que, un cop abandonat per les seves antigues ocupants, era també la seu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i el seu Museu, de la Societat Econòmica d'Amics del País i d'una escola d'instrucció pública, que mantenien unes relacions no sempre fàcils amb els responsables de la biblioteca amb

⁴⁹ Al segle XVIII, Santa Madrona tenia la biblioteca caputxina més important de Catalunya. Després dels fets de 1835 hi ingressaren provisionalment 133.855 llibres confiscats als convents (SERRA DE MANRESA 1995: 266-267).

⁵⁰ Reprodueixo els totals de PI I ARIMON 1854: II, 215. N'hi ha un recompte, ja fet a Sant Joan de Jerusalem, amb algunes divergències en les xifres, que no afecten els agustins calçats (15.392) ni Sant Guillem (579): *Estado de los libros recogidos de los conventos suprimidos en esta ciudad y resto de la provincia por la comición nombrada [...] con fecha 25 de agosto de 1835 [...] los cuales habiendo sido conducidos primeramente al local de Capuchinos, fueron trasladados después al del monasterio de S. Juan de Jerusalén, en donde permanecen* (AHUB 02-5695/1-39, olim 37/4/5/4-39; reproduït en facsimil dins RUIZ; VERGER 2019). Vegeu també CRAI Reserva, ms. 1522: *Borrador de inventario de los libros y demás recojido de los conventos de la provincia de Barcelona, después de la suspensión de 1835, tomado por los S. comisionados D. Juan Agell, D. José Arrau, D. José Antonio Llobet, D. Antonio Monmany, D. Andrés Pi* (MIQUEL ROSELL 1958-1969: IV, 19; resum estadístic dins PONS 2018: 144-147).

qui havien de compartir local. El mes de juny de 1836, l'Acadèmia sol·licitava a la reina governadora Maria Cristina que es possessin sota la seva custòdia els manuscrits i impresos literaris i els referents a la història de Catalunya

que se han encontrado en las bibliotecas de los Conventos suprimidos de esta Ciudad [...] y que hallándose como se hallan en el día por falta de recursos hacinados y envueltos en el local de S. Juan corrían inminente riesgo de perderse y destruirse por la humedad y los ratones.⁵¹

Recordem que un dels objectius fundacionals de les Bones Lletres, ja des de la seva primera etapa com a Acadèmia dels Desconfiats (1700), havia estat promocionar l'estudi de la història de Catalunya. La reina va accedir a la sol·licitud i va ordenar que els manuscrits de procedència conventual sobre història i antiquària de Catalunya fossin lliurats a la institució. El procés de selecció dels llibres es va dur a terme al mateix Sant Joan, i el novembre del mateix any s'informava que ja s'havia pràcticament enllestit en el cas dels volums procedents de Sant Agustí, entre els quals s'havien trobat materials molt interessants.⁵²

⁵¹ CASANOVAS I MIRÓ 2009: 23.

⁵² Sobre les etapes històriques de l'Acadèmia i els seus objectius vegeu CAMPABADAL 2006. Per a la sol·licitud de l'Acadèmia, CASANOVAS I MIRÓ 2009: 23-25. Si bé aquest autor afirma que, un any després, els llibres encara continuaven a Sant Joan, en una data indeterminada entre aquesta època i els anys 70 com a molt tard, alguns manuscrits de Sant Agustí s'havien integrat efectivament en la col·lecció de les Bones Lletres. Així ho indica, com veurem, la presència de diversos còdexs augustinians, especialment d'alguns que havien pertangut al P. Izquierdo, en un *Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad Literaria*, que conté un inventari manuscrit parcial de l'arxiu, el museu i la biblioteca de la institució (RABLB, ms. 3-III-16, descrit a MCEM 2777 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2993>). Aquest inventari no té data, però les referències bibliogràfiques estan actualitzades fins al 1875 aproximadament i s'hi afirma que els ítems ressenyats es trobaven en una seu de la Universitat Literària de Barcelona, el precedent de l'actual Universitat, repartida entre diferents locals abans de 1871. La mateixa Acadèmia també havia tingut diferents seus simultànies, inclòs Sant Joan –on el 1838 ja hi tenia l'arxiu i la biblioteca, i consta que el museu hi va romandre fins al 1879–, fins que no es va instal·lar definitivament al palau Requesens el 1914 (CASANOVAS I MIRÓ 2009: 153-177; MOLAS RIBALTA 2017). Sobre la biblioteca de l'Acadèmia vegeu la notícia succinta de JORBA 2017.

Però, com avançava, les relacions entre les tres institucions que ocupaven l'antic monestir de Sant Joan no eren fàcils, i sovint les picabaralles estaven relacionades amb el llarg i complex procés de creació d'una biblioteca pública a Barcelona. El 1837, per exemple, l'Acadèmia de Bones Lletres reclamava infructuosament la responsabilitat de la biblioteca, a la qual també optava la Universitat.

Dependent els primers anys de l'Ajuntament, la situació institucional de la biblioteca de Sant Joan comença a regularitzar-se amb la promulgació d'una reial ordre de 22 de setembre de 1838 que posava les biblioteques públiques provincials sota la responsabilitat de les universitats. Encara que hi haurà un retorn provisional al control de l'Ajuntament el 1840, que hi renuncia el 1846, finalment una reial ordre del 10 de febrer de 1847 posa definitivament la biblioteca, ara Provincial i Universitària, sota la direcció de la Universitat. Uns anys abans, el 1844, per reial ordre de 13 de juny, s'havien creat les "Comisiones de Monumentos Históricos y Artísticos" per a cada província, encarregades, entre d'altres coses, de "reunir los libros, códices y documentos [...] Cuidar de los Museos y Bibliotecas Provinciales", que venien a substituir les antigues comissions de 1835.

Els llibres dels convents desamortitzats es van conservar a la biblioteca de Sant Joan gairebé 45 anys. Segons un acord amb l'Acadèmia de Bones Lletres i la Societat Econòmica d'Amics del País, els volums havien passat al primer pis del monestir, amb l'objectiu de formar la biblioteca pública que, com hem vist, el 1847 es posaria finalment sota l'autoritat del rector de la Universitat Literària. La situació dels llibres era força precària a causa de la manca de recursos, el perill constant de robatori d'exemplars que anaven a parar a mans de col·leccionistes privats i/o al comerç llibreter nacional i internacional, les pèrdues accidentals –o no tant– de material durant els successius trasllats, la destrucció de lligalls tractats com a paper vell, la venda de duplicats impulsada per oficials de la biblioteca i el mal estat de conservació d'alguns espais, que evidentment no havien estat dissenyats per contenir una biblioteca, amb problemes d'insectes i humitat, que van afectar profundament una col·lecció que el 1839 arribava gairebé als 150.000 volums. La situació precària dels llibres a Sant Joan es compensava amb la col·laboració de voluntaris que s'oferiren a actuar com a bibliotecaris i treballaren en l'organització de la col·lecció, com els citats Llobet i Pi i Arimon, i amb la tasca dels responsables de la biblioteca, com els seus directors, Josep Martí i Pradell i posteriorment Marià Aguiló (1825-1897), figura capdavantera de la Renaixença catalana i mallorquina,

i els oficials que hi van treballar, entre els quals destaquen Joaquim Roca i Cornet (1804-1873) i Pau Piferrer (1818-1848).

Pel que fa a la ubicació dels llibres a Sant Joan, en molts casos encara es guardaven a les sàrries –en la documentació castellana s’empra la forma “serones”– en què havien arribat dels convents. Sembla que els de Sant Agustí van mantenir la seva unitat i no es van mesclar amb els d’altres procedències.⁵³ El criteri d’ordenació que es va seguir en general era temàtic, amb signatures topogràfiques consistents en un número o lletra per indicar la sala (inicialment 5, van arribar a ser 21), el número de l’estant (fins a 13) i el número d’ordre.

La biblioteca, acrescuda amb adquisicions, donatius i permutes, es va traslladar entre 1880 i 1881 al nou edifici de la Universitat a la Gran Via de les Corts Catalanes, dissenyat per l’arquitecte Elies Rogent, on és actualment, i s’inaugurà l’1 de juliol de 1881.

INSTITUCIONS D’ENSENYAMENT RELACIONADES AMB EL CONVENT DE SANT AGUSTÍ

En un apartat anterior ja m’he referit al paper central que els estudis tenien en les constitucions dels agustins i la seva relació directa amb les biblioteques, enteses com a instruments per a la formació dels frares. Per la connexió que té amb la presència d’una gran biblioteca al convent de Barcelona, cal fer un esment a les institucions d’ensenyament que aquest acollia abans de 1835 o que hi estaven estretament relacionades.

En aquest sentit, la informació és contradictòria. García Gargallo, en el seu directori d’institucions religioses d’ensenyament a Barcelona, nega que Sant Agustí tingués cap col·legi i s’hi refereix com a “Convent sense col·legi ni ensenyament”; en canvi, de la descripció de Barraquer es dedueix clarament que s’hi seguien estudis: “en el convento de Barcelona residia el coristado, pues aquí se hacían los cursos de Filosofía y

⁵³ AHUB 02-5711/3 (*olim* 37/6/4/1), del 31 de desembre de 1838, citat per RUIZ; VERGER 2019.

Teologia”.⁵⁴ D'altra banda, consta l'existència d'una aula de Filosofia al convent, que va caldre reconstruir després de la sortida dels francesos de Barcelona el 1814.⁵⁵

Ara bé, és indiscutible que els agustins regentaven un centre d'ensenyament superior extern al convent, però lligat a aquest. El 1587, en temps del provincial castellà Gaspar de Saona, essent prior a Barcelona el navarrès Pedro Malón de Chaide, dues figures cabdals en la reforma de la província agustina d'Aragó –en la qual s'integrava Catalunya al costat d'Aragó, València i les Illes–,⁵⁶ es va fundar el col·legi de Sant Guillem d'Aquitània, a imatge de l'homònim que els frares tenien a Salamanca, i que a la documentació també és citat simplement com a col·legi de Sant Agustí o dels agustins. El centre acollia els coristes de l'orde que cursaven estudis superiors de filosofia i teologia, amb una durada de set anys. Comptava amb una biblioteca pròpia, de la qual s'ha conservat un catàleg manuscrit del segle XVIII.⁵⁷ El col·legi encara estava actiu el 1834, per bé que durant el Trienni Liberal s'havia destinat a altres ocupacions i hom envià els frares residents a Sant Agustí.⁵⁸

⁵⁴ BARRAQUER 1906: II, 201; GARCÍA GARGALLO 2002: 23-24. “Coristat”: ‘El temps que els novicis d'alguns ordes religiosos estan sota la direcció d'un mestre després d'haver professat’, segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB, s. v.). El *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE, s. v.) defineix el “corista” com el religiós destinat al cor des de la professió fins a l'ordenació sacerdotal.

⁵⁵ BARRAQUER 1915-1917: I, 292.

⁵⁶ Sobre Gaspar de Saona, O.S.A. (La Mota, Cuenca, ? – Barcelona, 1596), i Pedro Malón de Chaide o Echaide, O.S.A. (Cascante, c. 1530 – Barcelona, 1589), vegeu les entrades corresponents del *DBE*, <<http://dbe.rah.es/biografias/66601/gaspar-de-saona-y-sanchez>>, de Teófilo Viñas Román O.S.A., i <<http://dbe.rah.es/biografias/12739/pedro-malon-de-echaide>>, de Francisco Javier Campos y Fernández de Sevilla O.S.A.

⁵⁷ CRAI Reserva, ms. 1493. Vegeu l'apartat III d'aquest treball.

⁵⁸ El col·legi de Sant Guillem i la seva capella estaven situats al carrer d'Elisabets, on encara se'n conserva una part important; el 1844, poc després de l'exclaustració, les restes van ser annexades a la veïna Casa de Misericòrdia (BARRAQUER 1906: II, 206-208; 1915-1917: I, 1063-1064; BARRUECO 1992: 51-52; GARCÍA GARGALLO 2002: 24, 291). Per a l'edifici vegeu, per exemple, la fitxa corresponent de *Monestirs de Catalunya* <<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02guil.htm>>.

Que a principis del XIX el convent de Sant Agustí comptava amb bons equipaments per a l'ensenyament superior –entre els quals segurament cal tenir en compte tant els espais per a aules com la mateixa biblioteca–, ho demostra encara el fet que el 1822 va ser una de les institucions que va cedir espais perquè la Universitat, recentment retornada de Cervera a Barcelona, hi organitzés algunes classes mentre no comptava amb un edifici propi.⁵⁹ Recordem que un dels promotors de la restauració de la Universitat de Barcelona, de la qual va ser el primer rector el 1838, era l'agustí fra Albert Pujol, que durant el Trienni Liberal havia estat nomenat nou superior del convent de Sant Agustí i que després es va secularitzar.⁶⁰

Al primer terç del XIX, encara, entre 1816 i 1821 aproximadament, el convent va mantenir al seu interior una escola pública i gratuïta per a nens, arran d'una petició de Ferran VII d'obrir escoles públiques als convents, però la iniciativa no va superar el Trienni Liberal. El 1835 s'hi va instal·lar una escola per a nens que seguia activa un any després.⁶¹

⁵⁹ SOLDEVILA 1938: 151-152. En concret, s'hi seguien assignatures relacionades amb la teologia i els estudis bíblics (BARRAQUER 1915-1917: I, 1055, 1059).

⁶⁰ Sobre Albert Pujol (Barcelona, 1783-1847) vegeu *DBABL* 2012: 342-343.

⁶¹ GARCÍA GARGALLO, 2002: 24, 294; BARRAQUER 1915-1917: IV, 484-485.

III. ELS CATÀLEGS ANTICS DE LA BIBLIOTECA DE SANT AGUSTÍ

ELS CATÀLEGS BIBLIOTECARIS ANTICS COM A FONT D'INFORMACIÓ

Els catàlegs antics de biblioteques són una eina de treball de primer ordre per al coneixement dels seus fons, sigui directament o indirecta.⁶² Segons Rodríguez Parada (2007):

L'anàlisi de l'inventari també permet aprofundir en la història del llibre: impressors i llocs d'impressió, tipus d'enquadernació i materials, paleografia, iconografia, codicologia, etc., i en la història de les biblioteques i la biblioteconomia: "reconstrucció" i contextualització de biblioteques, models de referència bibliogràfica, sistemes de classificació de matèries i topogràfic, etc.

En resum, els catàlegs contenen informació sobre l'evolució de la col·lecció bibliotecària i el tractament tècnic a què aquesta ha estat sotmesa al llarg del temps. D'altra banda, poden aportar dades addicionals referents al personal responsable de la seva gestió i als seus usuaris, si bé la informació sobre aquests temes s'ha de buscar generalment en altres llocs, perquè els catàlegs conservats solen ser anònims i poques vegades inclouen el registre de moviments dels llibres, amb comptades excepcions, o bé el redueixen a notes afegides a les guardes; més endavant en donaré exemples.

⁶² Seguint l'ús habitual en la bibliografia sobre el tema, en aquest treball faré servir principalment el terme "catàleg", i secundàriament el d'"inventari", per referir-me al gènere d'obres que en els exemplars descrits més avall apareix com a "índex" –en els d'altres procedències també són anomenats "repertorios"–, tot i ser conscient que, de fet, responen més aviat a la definició bibliotecària d'"inventari", ja que ofereixen una fitxa catalogràfica bàsica del llibre amb l'objectiu d'identificar-lo i localitzar-lo a la llibreria, sense arribar mai al detall dels catàlegs libraris moderns.

L'autora citada resumeix les principals limitacions dels catàlegs antics com a font d'informació (Rodríguez Parada 2007):

- Ofereixen dades incompletes dels exemplars, que en algun cas els fan irreconoscibles.
- Els títols es donen de forma incompleta, sovint traduïts o resumits en la llengua de l'inventari, i els errors de transcripció no són rars.
- No inclouen tots els materials de la col·lecció (per exemple, solen ometre els efímers).
- Tracten sumàriament el contingut de les miscel·lànies i els reculls facticis, sovint reduïts a un títol general.

L'interès dels investigadors de diferents àmbits pels antics catàlegs bibliotecaris ha augmentat al llarg dels últims anys. De ser eines complementàries que permetien, per exemple, completar notícies sobre la procedència i les vicissituds d'un exemplar, o donar testimoni de la presència o absència d'un determinat autor o obra en la comunitat religiosa en particular o en la societat d'una època en general, en relació amb la difusió de determinades escoles literàries, científiques, etc., han passat a ser objecte d'estudi per ells mateixos. Pel que fa a les biblioteques conventuals barcelonines, ja hem vist que tradicionalment han estat ben tractats els catàlegs produïts pels carmelites descalços i els dominics, seguits dels caputxins, els mercedaris, els oratorians o filipenses i els trinitaris.⁶³

El fet que, com hem vist a l'apartat anterior, una part important de les biblioteques conventuals confluïssin en el que avui és el CRAI Universitat de Barcelona, i, els anteriors a 1800 aproximadament, en la seva Biblioteca de Reserva, facilita certament el procés de localització i estudi d'aquests catàlegs, ja que ben aviat es va prendre la decisió de no separar-los de la resta de la col·lecció. Així, doncs, ja són descrits entre la resta de còdexs de la Universitat en una obra de referència sobre els manuscrits del CRAI Reserva: el catàleg elaborat per l'eclesiàstic i arxiver Francesc Miquel Rosell (1887-1965) i continuat

⁶³ Vegeu la bibliografia corresponent *supra*, nota 1.

pels seus col·laboradors.⁶⁴ De l'aposta que el CRAI ha fet per singularitzar i incentivar l'estudi d'aquests volums en dona fe la creació d'un recurs digital dedicat íntegrament al tema: la *Col·lecció Catàlegs de biblioteques de convents*, que aplega les digitalitzacions dels catàlegs monacals manuscrits. Tal com expliquen els seus responsables:

La col·lecció de *Catàlegs de biblioteques de convents* està formada per alguns dels catàlegs de les biblioteques dels convents que, arran de les lleis desamortitzadores, van integrar-se a la nostra biblioteca. De moment es recullen els catàlegs de les biblioteques més representatives com la Mariana del convent de Sant Francesc d'Assís [...], del Carme, de Sant Josep, de Santa Caterina, de la Mercè i de Santa Madrona, entre altres. És una col·lecció fonamental tant per conèixer l'abast i naturalesa dels fons, com per estudiar la circulació del llibre a Barcelona en època moderna. [...] El nombre total de catàlegs que es conserva és de 57, per la qual cosa, la col·lecció s'anirà augmentant progressivament.⁶⁵

A data de maig de 2020, el projecte conté la versió digital de 19 d'aquests 57 catàlegs, entre els quals, malauradament, encara no s'hi han incorporat els tres procedents de Sant Agustí i del col·legi de Sant Guillem que es descriuran en l'apartat següent.

TIPOLOGIES DE CATÀLEGS

Malgrat les divergències i la diversitat en el nivell d'exhaustivitat dels catàlegs conservats, s'hi detecten uns tipus bàsics de tractament bibliotecari de les col·leccions:

- Índexs generals d'autors per ordre alfabètic, segons l'esquema general autor, títol, signatura.

⁶⁴ MIQUEL ROSELL 1958-1969. Des de fa uns anys, les descripcions de Miquel, així com les dels manuscrits ingressats posteriorment al fons de Reserva, han començat a ser revisades i actualitzades per a la seva inclusió en el catàleg en línia únic de la Biblioteca de la Universitat, un procés a càrrec de l'equip de bibliotecaris del CRAI Reserva que a hores d'ara està força avançat.

⁶⁵ "Sobre aquesta col·lecció" <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1>>. Vegeu la llista dels catàlegs conservats a CRAI BIBLIOTECA DE RESERVA 2020.

- Índexs per matèries –l'esquema conceptual ve determinat pel context educatiu i cultural dels ordes religiosos, en bona part encara compartit per les institucions universitàries coetànies.
- Índexs parcials: per exemple, de llibres prohibits.

El criteri de classificació segons ubicació dels fons és menys freqüent i té un caràcter secundari respecte a algun dels anteriors. Per exemple, l'índex de matèries de la Biblioteca Mariana (franciscans), del darrer quart del segle XVIII, s'estructura en rúbriques per armaris (CRAI Reserva, ms. 1355 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/1126/rec/6>>).

La majoria de catàlegs conservats pertanyen al primer grup, els índexs generals per nom d'autor. En són un exemple els de Sant Agustí descrits en aquest apartat. Però una mateixa biblioteca podia posseir diversos tipus d'inventaris. L'atzar de la conservació ens n'ha fet arribar exemplars dels dominics, els carmelites (de l'antiga observança i descalços), els mercedaris i els caputxins. Per exemple, els dominics de Santa Caterina tenien índexs generals d'autors (CRAI Reserva, ms. 1363-1364, del segle XVIII <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/2264/rec/9>>; també el ms. 1362, de 1802, descrit per Miquel Rosell 1959-1968: III, 457); un índex per títols (ibídem, ms. 1394, de 1743-1754 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/6762/rec/11>>); un índex de llibres prohibits per autors i títols d'obres: *Índice de lo que se conté en lo quartet de los llibres prohibits de esta libreria [...]* (ibídem, ms. 1393, de 1775-1782 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/7784/rec/13>>) i un *Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae conventus [...]*, elaborat pel bibliotecari i erudit dominic Pere Màrtir Anglès (1681-1754) (CRAI, Biblioteca de Reserva, ms. 1392, de 1744; Miquel Rosell 1958-1969: III, 469).

Si bé progressivament s'imposarà el model d'índex general per autor-obra, els catàlegs per matèries podien arribar a funcionar perfectament com a índexs generals i es combinaven amb el model anterior. L'*Índice general de esta biblioteca del convento de la Merced de Barcelona*, de 1817, atribuït a fra Joaquim Borgas, és, de fet, un índex

general, encara que es presenta com a catàleg ordenat per matèries.⁶⁶ Els llibres s’hi classifiquen per matèries o “facultades” i, dintre d’aquestes, per ordre alfabètic d’autor; les matèries referenciades al sumari són les previsibles per al context cultural i educatiu dels frares que són, al capdavant, els primers usuaris de la biblioteca, així que resultarà útil copiar-ne la llista:

Biblias [...] Santos padres [...] Expositores sagrados [...] Sermones latinos [...] Sermones castellanos [...] Sermones italianos [...] Sermones franceses [...] Sermones catalanes y portuguesas [...] Teología dogmática, escolástica y moral [...] Cánones [...] Rúbricas [...] Leyes [...] Historia de santuarios [...] Historia eclesiástica [...] Vidas de santos del orden [...] Vidas de santos [...] Vidas de venerables [...] Ascéticos y espirituales [...] Historia profana [...] Miscelánea y varia erudición [...] Filosofía [...] Diccionarios [...] Latinidad. Gramáticas. Retórica [...] Gramáticas de varias lenguas.

La referència bàsica de cada registre conté aquests camps: nom i cognom, títol, signatura; però de vegades el títol pot precedir l’autor; en general, nom i títol es transcriuen segons els originals emprats al llibre; s’utilitza l’entrada “Anónimo” per a obres sense autor. La signatura topogràfica consta de tres elements: número ordinal del calaix o “cajón”, lletra/es d’armari i número identificador de llibre (per exemple, “2º M 35”, “5º HH 97”). S’indiquen els duplicats (“idem de eodem”). No s’hi ha detectat cap referència específica per als manuscrits.

Però els mercedaris també tenien un índex general estricte per autor-obra: *Index generalis, continens omnium auctorum nomina, ordine alphabetico per eorum cognomina seu adpellationes, pro usu Bibliothecae Regalis conventus Sanctae Eulaliae Barcinonensis, c. 1756*, de fra Joan Roca.⁶⁷ És un catàleg ordenat alfabèticament per la primera lletra del cognom d’autor. La referència bàsica de cada registre conté aquests camps: cognom, nom, títol, signatura; el títol es dona sovint resumit. La signatura

⁶⁶ CRAI Reserva, ms. 1500 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/4315/rec/14>>; transcrit per RODRÍGUEZ PARADA 2009: 313 seg.

⁶⁷ CRAI Reserva, ms. 1501 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/3408/rec/8>>.

topogràfica està composta per dos elements: lletra/es i número (per exemple, “R 23”, “Mm 48”). D’algun llibre s’indica que és manuscrit.

CATÀLEGS BIBLIOTECARIS DELS AGUSTINS CALÇATS

Al CRAI Reserva he localitzat tres catàlegs manuscrits procedents de les biblioteques dels agustins calçats de Barcelona: dos (en tres volums) corresponen a Sant Agustí Nou (ms. 1016 i 1166-1167) i un altre al col·legi de Sant Guillem (ms. 1493). No es tenen notícies de cap catàleg corresponent a l’antiga llibreria construïda a les darreries del segle XV, si bé cal suposar que devia haver existit algun tipus d’instrument de descripció, en la línia del que sabem de les biblioteques medievals i modernes de l’orde.⁶⁸

Els tres catàlegs citats són volums manuscrits redactats a la segona meitat del segle XVIII. El més recent ha estat actualitzat fins a mitjan segle XIX, quan els llibres ja eren a Sant Joan de Jerusalem. Aquesta data tardana de confecció és una característica que comparteixen amb la vintena aproximada de catàlegs de procedència monacal del CRAI Reserva ja digitalitzats, datables al Set-cents o, com a molt tard, a les primeres dècades del Vuit-cents, fet que s’ha volgut relacionar amb la difusió de l’enciclopedisme il·lustrat del segle XVIII.⁶⁹

Certament, les exigències bibliogràfiques dels estudis de filosofia i teologia dels frares, així com el caràcter de biblioteca pública que moltes d’aquestes llibreries ja tenien, en el sentit que hi accedien tercers aliens a la comunitat religiosa, des d’erudits eclesiàstics i laics fins a viatgers estrangers que en les seves relacions n’elogiaven la quantitat de volums i la qualitat, requerien la confecció d’instruments de descripció i control de la col·lecció. I entre aquells erudits ja hi havia els bibliògrafs, els autors de catàlegs impresos de renom europeu o “biblioteques” impreses que comencen a proliferar des del segle XVI, redactades a partir de criteris diversos: catàlegs (bio)bibliogràfics d’escriptors per

⁶⁸ Vegeu l’apartat II d’aquest treball.

⁶⁹ PONS 2018: 24.

comunitat religiosa (per exemple, per als agustins, la *Bibliotheca augustiniانا historica, critica et chronologica* de Johann Felix Ossinger, de 1768), o per procedències territorials (com ara les dues biblioteques hispanes, *Nova* i *Vetus*, del sevillà Nicolás Antonio, de 1672 i 1696, novament publicades i ampliades en 1783-1788 pel valencià Francesc Pérez Bayer), i les biblioteques “universals” (per exemple, la *Bibliotheca universalis* del suís Conrad Gesner, de 1545),⁷⁰ etc. Els autors d’aquestes bibliografies, i els seus informadors, visitaven des de feia temps les llibreries monacals, així com les dels grans col·leccionistes del XVIII, i coneixien –i citaven– els seus tresors. També ho feia un erudit com el dominic Jaume Villanueva en el seu *Viage literario a las iglesias de España*, publicat entre 1803 i 1852, que, com hem vist, va visitar el convent de Sant Agustí a principis del XIX.

La data tardana dels catàlegs conservats, però, també podria obeir a un criteri pràctic: tractant-se de volums amb un caràcter bàsicament instrumental, tot i que en els grans infòlios no es pot excloure la voluntat de representar el prestigi de la institució davant de les visites, un cop s’actualitzaven –sigui a causa de l’increment de la col·lecció, sigui perquè el seu tractament en la cadena documental així ho exigia–, no calia conservar els inventaris més antics, que ja no resultaven útils; és a dir, a Sant Agustí, potser simplement es van conservar els últims catàlegs que els seus responsables havien elaborat.

DESCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS⁷¹

CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1016: [Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona]

- Ciutat: Barcelona.
- Biblioteca: CRAI Biblioteca de Reserva.
- Signatura: Ms. 1016.

⁷⁰ BALSAMO 1984.

⁷¹ La fitxa descriptiva està basada en el model de la utilitzada en el projecte de catalogació de manuscrits de l’Edat Moderna *MCEM*.

- Autor: –
- Títol: *Index, Index bibliothecae [...]*.
- Data: Darrer quart del segle XVIII (c. 1780).
- Llengua: Castellà, català, llatí.
- Suport: Paper.
- Mides: 290 x 195 mm.
- Folis: 1 f. prel. + f. 1-308 amb numeració moderna en llapis, discontinua, sobre una d'antiga als primers folis.
- Copista: Diverses mans, entre les quals la de Josep Capellà, O.S.A.
- Ornametació: –
- Enquadernació: Pergamí reutilitzat (amb notació musical) sobre cartró; talls pintats.
- Llom/Teixell: –
- Procedència: Convent de Sant Agustí de Barcelona.
- Antiques signatures: 17-1-14; 5850.V.
- Estat de conservació: Taques d'humitat, fulls arrencats i algun mutilat.
- Bibliografia: Miquel Rosell 1958-1969: III, 58. CRAI Universitat de Barcelona: catàleg en línia <https://cataleg.ub.edu/record=b2162548~S1*cat>.

Contingut i tècniques de catalogació

Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona. Elaborat, si més no en part, durant els anys que fra Josep Capellà era bibliotecari de la institució.

Es tracta d'un inventari per ordre alfabètic de primera i segona lletra del cognom de l'autor (per exemple, "A ante B" per als començats per Ab-). Després de cada assentament es deixa un espai en blanc per afegir-ne de nous en previsió d'ampliacions de la col·lecció i/o la catalogació.

Els llibres datats més recents són de 1780, per exemple aquesta edició del *Diccionario de la Real Academia Española*: “Acad. Esp., *Diccionario* [...] reducido a un tomo, Madrid, 1780” (f. 1v).⁷²

Els camps de la fitxa catalogràfica són: *autoria* (cognom, nom), *títol* (tant en la llengua original –per exemple el *Compendio* de Massot, que hi apareix en la llengua original castellana, a diferència del que veurem al ms. 1493–,⁷³ com resumit en castellà, per exemple uns “Sermones varios en portugués, Lisboa, 1686. H.13-27”,⁷⁴ ratllat, o la “Historia de España” en referència a les *Cròniques d’Espanya* de Pere Miquel Carbonell, en català),⁷⁵ *lloc i any d’impressió*, *signatura topogràfica* (composta de tres elements: lletra, número, número, per exemple “T.4.52”) i *observacions*.

Conté llibres impresos, però també hi ha entrades sobre manuscrits, que s’identifiquen per la presència de l’abreviatura “ms.” i s’inclouen en la sèrie general de llibres de la col·lecció, sense formar-hi cap apartat especial.

Els llibres prohibits no tenen espai propi, però al costat de l’entrada corresponent s’afegeix l’observació “prohibit” (per exemple, “Reintingt (Theodorus), *Tractatus de regimine seculari et ecclesiastico*, Giessae, 1619. Prohibit. I.4-27”, f. 225v).⁷⁶

Els autors pertanyents a l’orde dels agustins duen l’abreviatura “O. N.” (“ordinis nostri”).

⁷² *Diccionario de la lengua castellana compuesto por la Real Academia Española reducido a un tomo* [...], Madrid: Joaquín Ibarra, 1780.

⁷³ Cap dels sis exemplars de l’obra de referència de Massot del CRAI Reserva és de procedència agustina.

⁷⁴ Devia ser un volum semblant a l’actual CRAI Reserva top. XVII-7070-1-16, un factici de sermons en portugués impresos a Coïmbra i Lisboa entre 1642 i 1700, procedent del convent de Sant Gaietà i intitulat pel compilador “Sermones varios portuguesas tomo 2”.

⁷⁵ Pere Miquel CARBONELL, *Cròniques de Espanya* [...], Barcelona: Carles Amorós, 1546-1547.

⁷⁶ Dietrich REINKING, *Tractatus de regimine seculari et ecclesiastico* [...], Giessae Hessorum (Hessen): Nikolaus Hampel, 1619. Exemplar del CRAI Reserva amb exlibris de fra Nicolau Serdà, del convent de Sant Agustí, top. B-4/12/7. Aquest frare consta a la base de dades *Antics posseïdors*.

Les obres d'autors anònims es reuneixen, a partir del f. 292, sota epígrafs especials on són classificades per llengües: llatí (“Anonimi latin. idiom.”), francès (“Anonimi gallici idiomat.”), castellà (“Anonimi hispan. idiomat.”), italià (“Anonimi ital. idiomat.”), català (“Anònims catalans”) i portuguès (“Anònims portugueses”). En aquesta secció hi ha moltes entrades de les quals no s'indica lloc ni data, possiblement perquè en força casos es deu tractar de manuscrits i, sobretot, de fulletons impresos –hi ha molts sermons, gasetes, relacions, etc.–, solts o relligats en miscel·lànies i reculls facticis, amb la qual cosa la signatura topogràfica és l'eina bàsica per identificar-los amb els exemplars conservats, sempre que aquests l'han mantingut, com és el cas de força volums del CRAI Reserva.

Després dels anònims segueix un full mutilat “Opera [...]” de contingut no identificable i d’“Opera duplicata” o duplicats, un grup de llibres que, com hem vist, podien ser utilitzats en intercanvis o venuts directament.

Els últims folis del manuscrit s'han aprofitat per afegir-hi anotacions coetànies: una notícia en català sobre el trasllat de la Mare de Déu de la Mercè a la nova església de la Mercè el 1775 (f. 307); dades de préstecs: “Llibres que se han tret de la llibreria per lo pare provincial [Xavier?]” i pel P. Mollà, tots dos amb la indicació “tornats” (f. 307v); segueixen, de la mateixa mà que el text sobre la Mercè i d'altres, notícies en català sobre successos que van tenir lloc entre 1775 i 1782, especialment sobre execucions públiques de criminals.

El catàleg és obra de diferents mans, una de les quals, que n'actualitza continguts, es pot identificar per la lletra amb la del bibliotecari Josep Capellà (doc. 1785-1800).

Fig. 1: Exlibris amb nota autògrafa de Josep Capellà, O.S.A. Font: CRAI Reserva, db Antics posseïdors.

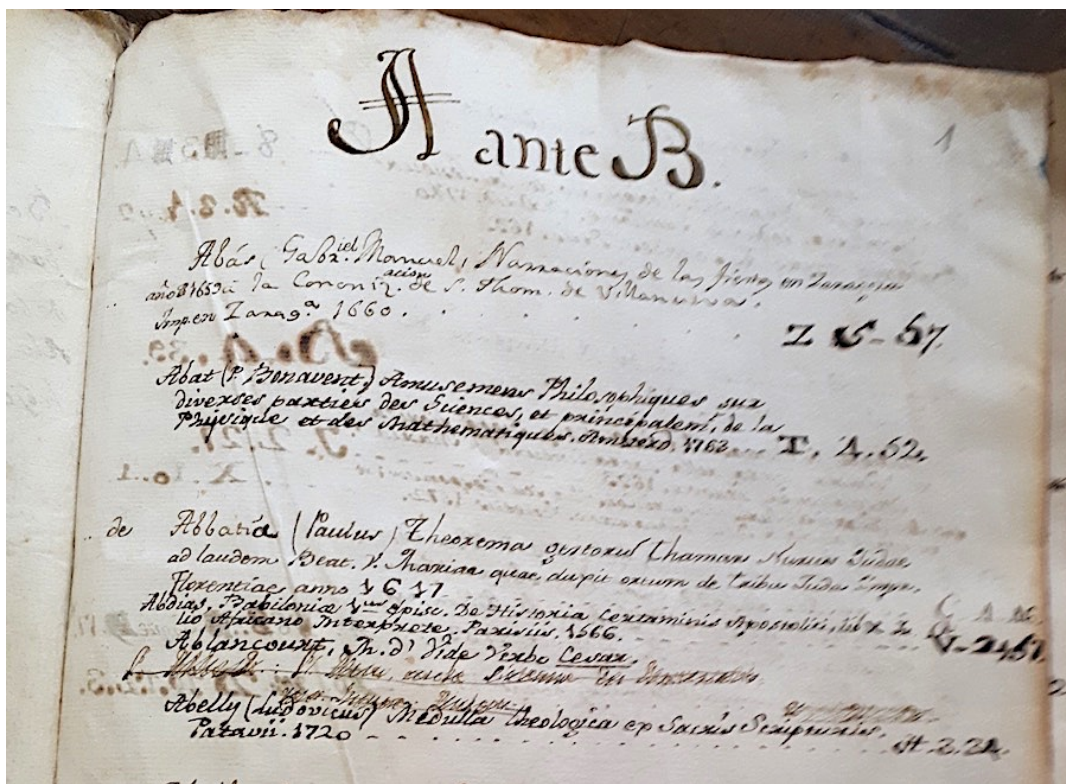

Fig. 2: Registres de Josep Capellà, O.S.A., al catàleg antic de Sant Agustí, amb tinta més fosca. Font: CRAI Reserva, ms. 1016, f. 1 (detall).

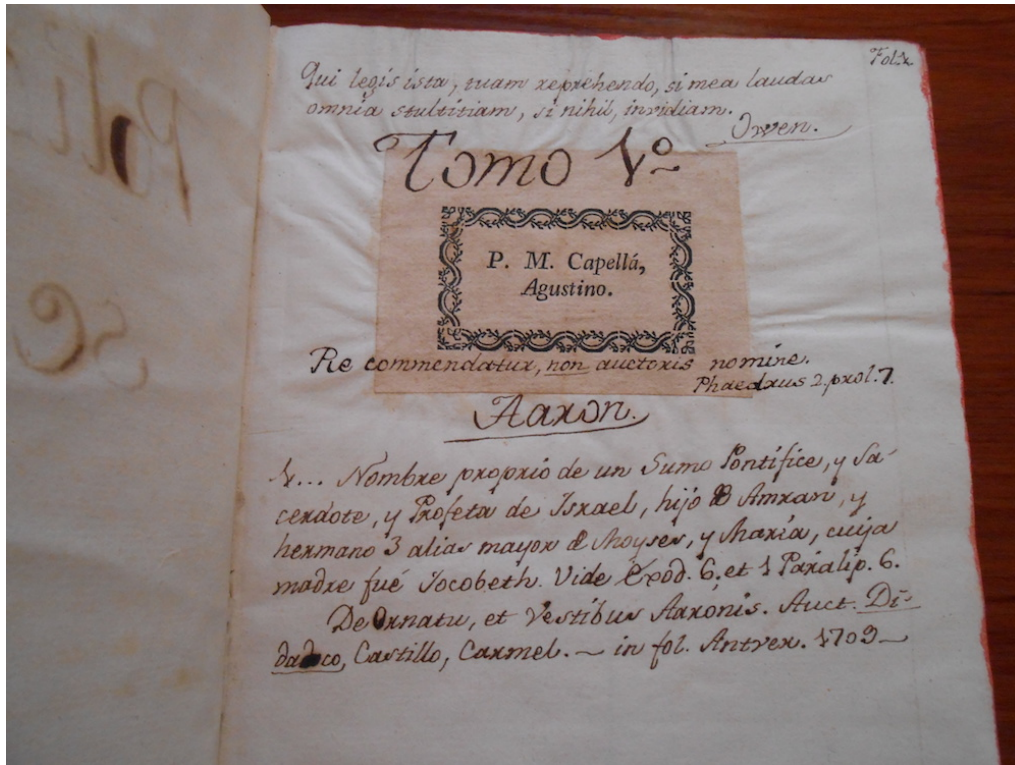

Fig. 3: Josep Capellà, O.S.A., Poliantea selecta, I, f. 1. Font: RALB.

CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1166-1167: [Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona (2 vol.)]

- Ciutat: Barcelona.
- Biblioteca: CRAI Biblioteca de Reserva.
- Signatura: Ms. 1166-1167.
- Autor: –
- Títol: *Index librorum omnium bibliothecae regalis conventus sancti patris nostri Augustini Barcinonensis.*
- Data: Final del segle XVIII, amb addicions fins a mitjan segle XIX (c. 1847).
- Llengua: Castellà, català, llatí.
- Suport: Paper.
- Mides: 405 x 295 mm.
- Folis: 2 f. prel. + f. 1-288 amb numeració moderna en llapis, discontinua (vol. I); 2 f. prel. + f. 289-608 amb numeració moderna en llapis, discontinua + 1 f. en blanc.
- Copista: Diverses mans.

- Ornamentació: Portada amb el títol citat *Index librorum [...]* en dues tintes, negra i vermella, al f. [2] prel.; a partir del f. 340, uns quants fulls en dues tintes, negra i vermella.
- Enquadració: Pell sobre fusta, amb dues tanques metàl·liques i cinc bollons, en bon estat la del vol. I; a la del vol. II, força deteriorada i actualment protegida dins una capsa de cartró, s'han perdut les tanques.
- Llom/Teixell: “Index I” (vol. I); “Index. Tom. II” (vol. II).
- Procedència: Convent de Sant Agustí de Barcelona.
- Antiques signatures: –
- Estat de conservació: Alguns fulls estripats; restaurats.
- Bibliografia: Miquel Rosell 1958-1969: III, 222-223. Casas Nadal 1998. CRAI Universitat de Barcelona: catàleg en línia <https://cataleg.ub.edu/record=b2162403~S1*cat>.

Contingut i tècniques de catalogació

Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Agustí de Barcelona, en dos volums de gran format, elaborat durant els anys que fra Josep Capellà era bibliotecari de la institució. Sens dubte és el més conegut dels inventaris d'aquesta procedència; va ser estudiat, per als fons italians, per Casas Nadal 1998.

A diferència de l'anterior ms. 1016, que tenia un caràcter instrumental més evident, aquests són volums d'un cert luxe, tal com indica la cal·ligrafia rodona dominant, l'ús parcial de dues tintes, la presència de portada i l'enquadració en pell sobre fusta, si bé això no li treu el valor utilitari que va guiar la seva confecció i l'ús posterior que se'n va fer, ja que va ser completat per diverses mans, que n'actualitzaren el contingut i referen les signatures tipogràfiques. Miquel ja avançava la hipòtesi que la seva elaboració estava en relació directa amb el catàleg anterior, del qual reproduïx el contingut i les signatures, per procedir posteriorment a una actualització d'aquestes, de manera que la nova es pot observar al costat o sota l'antiga, ratllada. Les introduccions posteriors d'assentaments en els espais en blanc deixats entre les línies dels més antics, d'altres mans, ja segueixen el nou sistema d'ordenació.

Es tracta d'un inventari per ordre alfabètic de primera i segona lletra del cognom de l'autor (per exemple, "A ante B" per als començats per Ab-). El primer volum conté els registres de les lletres A-Ma; el segon, Ma-Z i suplementos.

Els llibres datats més recents són de la dècada dels anys 80, des del diccionari de la Real Academia Española de 1780 que ja vèiem al ms. 1016 fins a obres d'un dels grans noms de l'erudició espanyola del XVIII, l'agustí Enrique Flórez, ara actualitzades fins a l'edició de 1786 de la *Clave historial*.⁷⁷ No són rares les addicions de mans posteriors del segle XIX; de la mateixa *Clave*, per exemple, s'afegeix una edició de Madrid de 1817 (f. 186v). Aquestes addicions arriben fins a mitjan segle aproximadament, essent les entrades datades més modernes que he localitzat: "Goethe. *Théâtre*, tra. p. Marnier [*sic per Marmier*]. París, 1845. B.9.322" (f. 212) i dos títols de Schiller de 1844 ("Poésies [...] Marnier [...] 1844" i "*Histoire guerre 1847*" (f. 441).⁷⁸

Els camps de la fitxa catalogràfica del ms. 1166-1167 són: *autoria* (cognom, nom entre claudàtors), *títol* (en la llengua original i generalment transcrit amb més cura que al ms. 1016; per exemple, les citades *Cròniques d'Espanya* de Carbonell s'enregistren ara en la llengua original catalana), *lloc i any d'impressió* precedits de la indicació "Impr." (imprès), *signatura topogràfica* (composta de tres elements: lletra, número, número, per exemple "Z.5.57", posteriorment corregida per una altra formada per una o dues lletres, número, número, per exemple "An.4.40") i *observacions* (per exemple, de les mateixes *Cròniques* de Carbonell es diu que se'n va canviar un duplicat per una obra del marquès de Mondéjar, f. 103).

⁷⁷ Enrique FLÓREZ, *Clave historial con que se abre la puerta a la historia eclesiástica y política [...]*, Madrid: imprenta de la viuda de Ibarra, hijos y compañía, 1786. Al CRAI Reserva hi ha un exemplar amb exlibris de Sant Agustí, top. C/245/4/2.

⁷⁸ Al CRAI Universitat de Barcelona hi ha un exemplar de les *Poésies* de Friedrich SCHILLER en traducció francesa de Xavier Marnier (París: Charpentier, 1844), i un altre de la seva *Histoire de la guerre de Trente Ans*, traduïda per la baronessa de Carlowitz (ibídem, 1848), sense notes de procedència (top. R-2061 i 178/6/26). L'exemplar del teatre de Goethe traduït per Marnier correspon a una altra edició.

Conté llibres impresos, però també hi ha entrades sobre manuscrits, que s'hi localitzen per la presència de l'abreviatura "ms." i s'inclouen en la sèrie general de llibres de la col·lecció, sense formar-hi cap apartat especial.

Els llibres prohibits tampoc no tenen cap espai propi, però s'indiquen amb l'observació "prohibit" (per exemple, "Garcia [Dr. Vicent] rector de Vallfogona. *La Armonia del Parnàs. Poesias vàrias*. Impr. Barcelona, 1700. Prohibit", amb referència a diversos exemplars, algun ratllat, f. 201v;⁷⁹ en canvi, ja no apareix "prohibit" al costat de l'exemplar de Reinking de 1619 que vèiem al ms. 1016).

Els autors pertanyents a l'orde dels agustins ja no duen l'abreviatura "O. N." ("ordinis nostri"), sinó que s'informa simplement de la seva condició, de la mateixa manera que es fa amb altres autors pertanyents al clero regular, amb fórmules com "agustino" o "Ord. S. P. Aug." ("ordinis sancti patris Augustini").

Les obres d'autors anònims es reuneixen, com al ms. 1016, sota epígrafs especials on són classificades per llengües (f. 543 seg.): llatí ("Anonimi latini"), anglès ("Anonimi anglicani", apartat especialment degut a mans del XIX), alemany ("Anónimos alemanes", de mans del XIX, amb alguns títols traduïts al castellà), francès ("Anonimi gallici", mans del XVIII-XIX), castellà ("Anonimi hispan."), italià ("Anonimi italici"), grec ("Anonimi graeci", segle XIX) i català ("Anonimi cathalani", del XVIII-XIX, la majoria impresos, però amb algun manuscrit).

Una nota posterior solta, d'una mà del segle XIX, amb el títol "Manuscritos", informa sobre la situació de 31 (?) volums que no es precisen en els prestatges dels armaris d'una sala gran. Per la lletra és de l'època del dipòsit a Sant Joan i, pel volum on s'ha conservat, sembla referir-se a manuscrits del mateix convent de Sant Agustí.

Per explicar la presència ja comentada d'actualitzacions del segle XIX al catàleg, s'ha avançat la hipòtesi que aquest es va aprofitar per registrar llibres procedents d'altres

⁷⁹ Francesc Vicent GARCIA, *La Armonia del Parnàs*, Barcelona: Rafel Figueró, 1700 (peu d'impremta fals). Al CRAI Reserva hi ha un exemplar amb exlibris manuscrit d'Antoni Blanch, del convent de Sant Agustí, top. B-57/5/31.

biblioteques confiscades arran de la desamortització que haurien anat a parar a Sant Agustí o que són fruit de la barreja de fons conventuals a la mateixa biblioteca de Sant Joan de Jerusalem; així, doncs, “sobre las últimas anotaciones del inventario siempre quedará la duda en torno a su procedencia” (Casas Nadal 1998: 224). Ara bé, la data tan tardana de les últimes actualitzacions, de ben entrats els anys quaranta de segle, ens situen lluny de l’escenari conventual i ens endinsen en el funcionament de la biblioteca de Sant Joan. Les edicions ja citades de Schiller i Goethe, cal relacionar-les més aviat amb una nova sensibilitat, lligada a la difusió de les traduccions franceses dels romàntics alemanys, que s’adiu més amb el context cultural dels responsables més joves de Sant Joan –pensem en un Piferrer o en un Aguiló– que no amb el món dels monjos exclaustats. Podríem estar davant de mostres de l’increment del fons d’una institució que consolidava la seva ambició d’esdevenir la biblioteca pública de la ciutat i que, paral·lelament a la tasca de salvació, classificació i ordenació dels llibres conventuals, s’obria a l’ampliació i l’actualització dels continguts. També ho faria pensar la tímida aparició de títols en anglès i, sobretot, en alemany, dues llengües de cultura poc corrents a Catalunya abans del segle XIX, afegits als apartats d’anònims per mans recents. El perquè aquests llibres s’haurien anotat al catàleg agustí podria estar relacionat amb el fet, ja esmentat, que la col·lecció de Sant Agustí havia mantingut la seva unitat a Sant Joan i no s’havia mesclat amb altres procedències, potser perquè ja presentava una ordenació en origen que podia servir de guia, reflectida en el seu catàleg amb signatures actualitzades, i, com veurem més endavant, afegia dades d’impressió poc habituals en els catàlegs antics. Potser no havia estat tampoc per atzar que quan l’Acadèmia de Bones Lletres va reclamar i aconseguir la custòdia dels manuscrits sobre història i antiguitats de Catalunya, l’escorcoll hagués començat precisament per Sant Agustí.

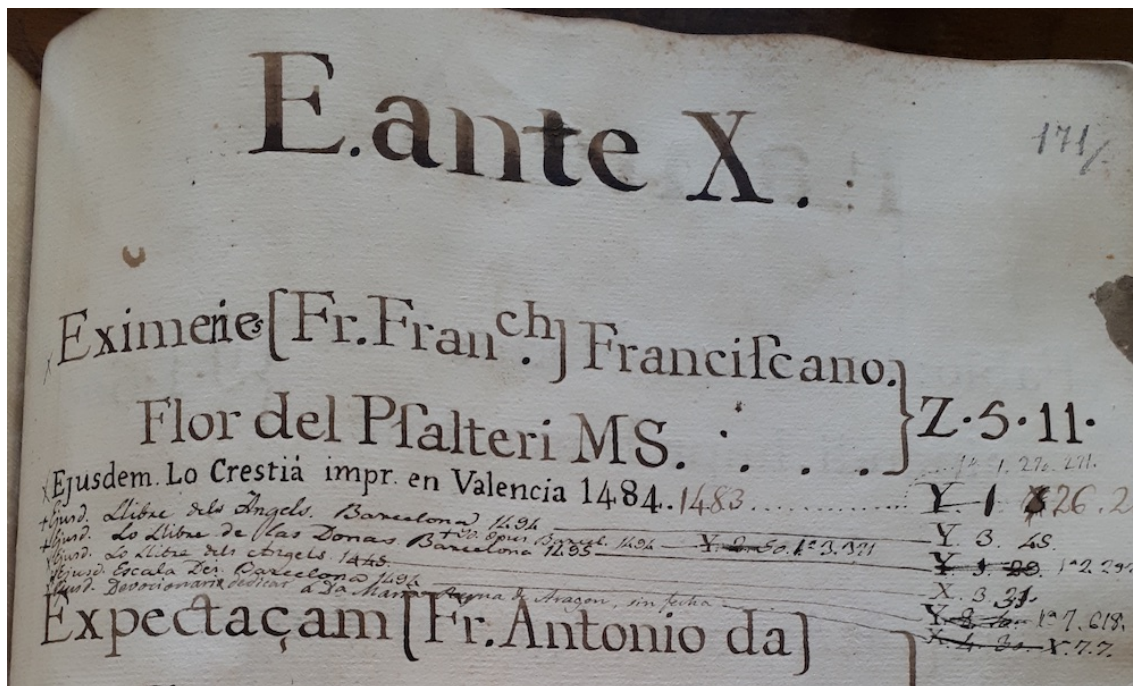

Fig. 4: Registre sobre Francesc Eiximenis del catàleg més recent de la biblioteca de Sant Agustí, amb addicions del segle XIX. Font: CRAI Reserva, ms. 1166, f. 171.

CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1493: [Catàleg dels llibres de la biblioteca del col·legi de Sant Guillem de Barcelona]

- Ciutat: Barcelona.
- Biblioteca: CRAI Biblioteca de Reserva.
- Signatura: Ms. 1493.
- Autor: –
- Títol: *Index*.
- Data: Segle XVIII, segona meitat, amb addicions del començament del XIX.
- Llengua: Castellà, amb notes en català.
- Suport: Paper.
- Mides: 290 x 200 mm.
- Folis: 1 f. prel. + f. 1-84 amb numeració moderna en llapis, discontinua; a partir del f. 41, la major part dels folis està en blanc.
- Copista: Diverses mans.
- Ornametació: –
- Enquadernació: Pergamí flexible.

- Llom/Teixell: –
- Procedència: Col·legi de Sant Guillem de Barcelona.
- Antigues signatures: –
- Estat de conservació: Gastat.
- Bibliografia: Miquel Rosell 1958-1969: III, 568. CRAI Universitat de Barcelona: catàleg en línia <https://cataleg.ub.edu/record=b2388886~S1*cat>.

Contingut i tècniques de catalogació

Catàleg de la biblioteca del col·legi de Sant Guillem d'Aquitània de Barcelona, tal com es desprèn d'una nota del f. [1] prel. que es transcriu més avall: “[...] del present col·legi de Sant Guillelm de la ciutat de Barcelona [...]”.

El format del volum, de manufactura molt senzilla i marcat caràcter utilitari, recorda el d'alguns llibres d'arxiu que contenen índexs de censataris, llogaters, pacients, etc., per ordre alfabètic de nom o cognom: al marge lateral extern s'observen unes pestanyes, cadascuna dedicada a una lletra diferent de l'alfabet, sense que se solapin entre elles, que permeten obrir el llibre directament pel foli on hi ha l'assentament corresponent a un autor de cognom o nom que comença amb aquella lletra.

Es tracta d'un inventari per ordre alfabètic d'autor, que no es respecta estrictament a partir de la segona lletra del cognom.

Els camps de la fitxa catalogràfica són: *autoria* (cognom, nom), *títol* resumit i/o traduït (per exemple, l'obra de referència de Massot hi apareix no en la llengua original, el castellà, sinó en català: “*Compendi Histor. de la Prov. de Catt.*”), *volums* i *signatura topogràfica* (composta de lletra més número, per exemple “A.53”). No hi ha dades d'impressió.

En principi no hi ha esment de manuscrits ni de llibres prohibits.⁸⁰

⁸⁰ Sobre la censura al col·legi de Sant Guillem, vegeu dues cartes del provincial Jordi Rei al rector de Sant Guillem, de 1790, notificant que el Consejo de Castilla ha prohibit dues obres –la *Carta del caballero Villegas [...]* al abate Feiller i un *Catecismo francés para la gente del campo*– i amb instruccions perquè

Els autors pertanyents a l'orde dels agustins duen l'abreviatura "O. N." ("ordinis nostri").

Les obres d'autor anònim es retroben sota la lletra "A" i han estat ratllades, com molts altres assentaments del catàleg, potser perquè s'han traslladat a un altre registre.

S'indica la presència de duplicats ("doblat").

Hi ha alguna observació al costat dels llibres; per exemple, sobre un títol ratllat d'Hipòlita de Rocabertí, "*Exp. lit. mística y moral sobre sobre los quatro evang.*", s'anota que "És borrat perquè se tornà a son dueño" (f. 30).⁸¹

El registre alfabètic d'autor (lletres A-Z) ocupa els f. 1-40. A partir del f. 41 es recomença la llista, segons Miquel per anotar-hi els moviments de préstec i retorn de llibres, però la major part dels fulls s'ha deixat en blanc. D'alguns llibres s'indica que s'han tornat ("restituït").

Al f. [1] prel. es llegeixen notes de diverses mans sobre moviment de volums entre biblioteques. Fra Jordi Rei⁸² "se portà de esta llibreria a Cervera lo *Col·legi Conimbricense* ab llicència [...] 1767".⁸³ Cinc anys després s'anota un préstec recíproc de llibres amb el col·legi del Carme, de carmelites calçats de Barcelona:

no corrin per aquest col·legi; es llegeixen al vol. IV de la *Poliantea selecta* de Capellà (RABLB, ms. 3-IV-1, p. 723 i 967).

⁸¹ Hipòlita DE ROCABERTÍ I SOLER, *Exposiciones literales y místicas*, València: Francisco Mestre, 1683.

⁸² Jordi Rei, O.S.A. (Barcelona, doc. 1767 – m. Saragossa, 1814). Va ocupar alts càrrecs a l'orde, del qual va ser provincial i vicari general a Espanya. Va ingressar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres el 1777 i, entre d'altres discursos, el 1778 hi va presentar un treball sobre l'establiment de l'orde a Barcelona (*DABLB* 2012: 349-350; PANIAGUA 2017: 800-802). El 1809 va ser expedientat per afrancesat (*Archivo Histórico Nacional, Estado*, 32, A [1808-1810], núm. 319).

⁸³ Són cinc volums de comentaris a Aristòtil produïts per jesuïtes del Col·legi das Artes de Coïmbra ("collegium Conimbricense"), publicats per primera vegada a Lisboa entre 1592 i 1606 amb el títol general *Commentarii collegii Conimbricensis Societatis Iesu [...]*, i sovint reimpresos. Al CRAI Reserva hi ha exemplars amb exlibris de Sant Agustí i/o d'algun dels seus frares, dels volums de la sèrie publicats a Lió

Ab permís del reverent pare lector jubilat fra Jaume Quintana, rector del present col·legi de Sant Guillerme de la ciutat de Barcelona, fra Joan Jutglar, individu de la comunitat de dit col·legi, ha portat a la llibreria del col·legi del Carme de dita ciutat los commentaris de Tena *in epistolam ad Haebreos*,⁸⁴ a fi de portar-se'n de esta lo primer tomo de la *Theologia* de Gotti⁸⁵ per a retornar-se'l-ne al tornar est, puix és esta la disposició del reverent pare mestre fra Àngel Molas, rector. Dia 25 janer de 1772.

Fra Joan Jutglar.

Se adverteix que dit commentari és doblat en esta llibreria.

per Horace Cardon els anys 1600 (top. CM-3594, M-11340), 1602 (M-11339), 1604 i 1606 (XVII-8564-1 i 2, amb exlibris dels frares Agustí i Nicolau “Manines (?)”) i 1607 (XVII-2785).

⁸⁴ Luis DE TENA, *Commentaria et disputationes in Epistolam D. Pauli ad Hebraeos*, Toledo: viuda de Pedro Rodrigo, 1612. Hi ha un exemplar procedent de Sant Agustí, amb exlibris del convent, al CRAI Reserva, top. XVII-4762.

⁸⁵ Al catàleg d'autors de la biblioteca del col·legi del Carme consten sis volums d'una edició no precisada de Gotti a l'apartat “Index moralium, dogmaticorum, jurisconsultorum” (CRAI Reserva, ms. 1358, primer quart del segle XIX <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/905/rec/3>>). El difós comentari tomista del cardenal Gotti també corria entre els agustins de Barcelona. De l'edició de 1750 (Vincenzo Lodovico GOTTI, *Theologia scholastico-dogmatica juxta mentem Divi Thomae Aquinatis*, 3 vol., Venècia: ex typographia Balleoniana, 1750) constava un exemplar del vol. III a Sant Agustí (CRAI Reserva, top. XVIII-3508); a Santa Mònica, d'agustins descalços, hi havia els vol. I i II.

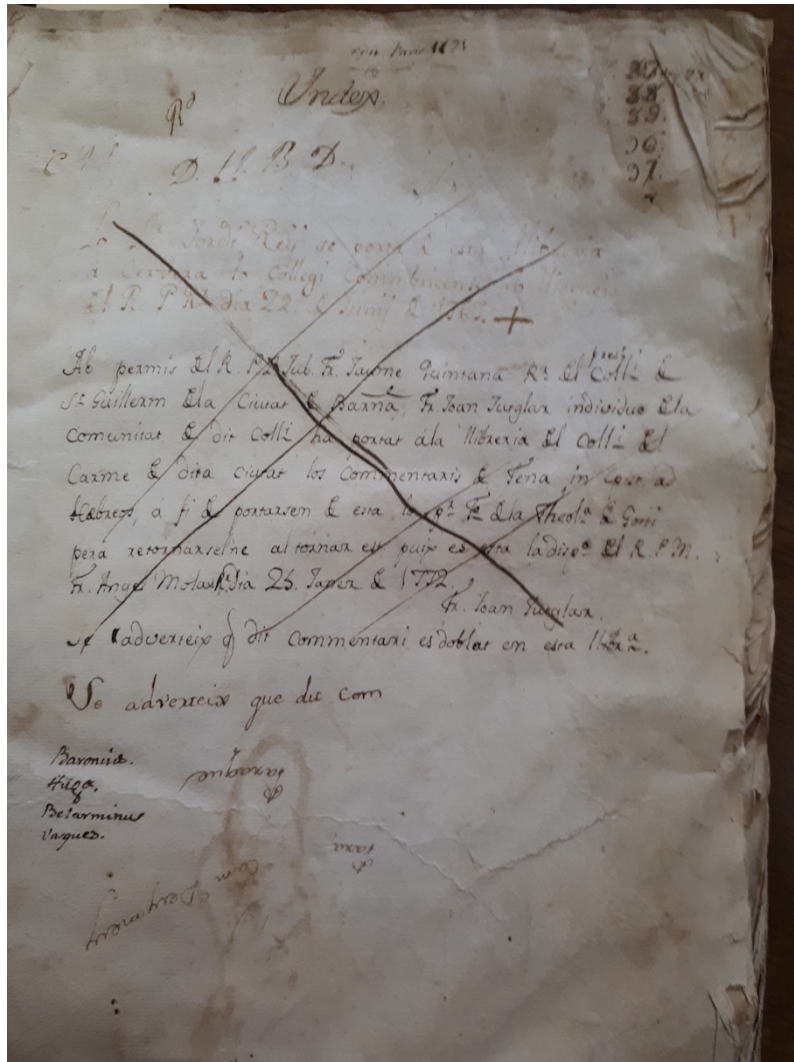

Fig. 5: Catàleg de la biblioteca del col·legi de Sant Guillem. Font: CRAI Reserva, ms. 1493, f. prel.

TÈCNiques DE CATALOGACIÓ: UN BALANÇ

Un cop presentats els catàlegs manuscrits de les antigues biblioteques de Sant Agustí de Barcelona i del col·legi de Sant Guillem, s'ha dut a terme una comparació de les seves tècniques de catalogació amb les d'un grup d'índexs antics manuscrits d'altres fons conventuals barcelonins de la mateixa època.⁸⁶ En el cas de Sant Agustí m'he centrat en

⁸⁶ En una fase posterior de la investigació, la comparació s'haurà de completar amb els catàlegs coetanis d'altres convents de l'orde a la província. Per exemple, l'*Index generalis scriptorum bibliothecae hujus regii conventi sancti patris nostri Augustini Valentiae*, de 1760 (València, Biblioteca Històrica de la Universitat, ms. 6, descrit a MCEM 2483 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2627>).

el més modern, el ms. 1166-1167 del CRAI Reserva, ja que, com s'ha dit, és una actualització del ms. 1016. La mostra de catàlegs d'altres ordes amb què s'ha comparat l'anterior és arbitrària: ve donada per la disponibilitat en línia dels dinou exemplars que estan actualment digitalitzats a la *Col·lecció Catàlegs de biblioteques de convents*. Es tracta, però, d'una mostra útil perquè abraça diferents ordes religiosos de la ciutat i conté diverses tipologies de catàlegs, elaborats en un espai de temps relativament reduït, entre mitjan segle XVIII i el primer terç del XIX aproximadament. La comparació s'ha limitat als índexs generals per autor-obra, ja que, com s'ha dit, és l'única representada a Sant Agustí, i ha donat els resultats següents:

- *Ordre alfabètic de cognom*: els redactors del catàleg de Sant Agustí, com la majoria dels índexs generals del XVIII-XIX, s'enfronten al problema que suposa mantenir l'ordre alfabètic en un catàleg en constant actualització amb l'especificació de les subentrades per ordre alfabètic del tipus "A ante B". També ho fa, per exemple, l'*Yndice de los autores y de sus respectivas obras que existen en la biblioteca del combento de San José de la ciudad de Barcelona*, primer terç del segle XIX, atribuït al bibliotecari fra Josep dels Reis, O.C.D.⁸⁷
- *Autor*: s'imposa, com en la majoria de catàlegs, l'ordre modern cognom-autor (l'invers encara es troba al catàleg per matèries de la Mercè en una data tan tardana com 1817).
- *Títols en la llengua original*: ja vèiem que la major literalitat i respecte de les dades de les portades era una de les característiques que diferenciava els catàlegs de Sant Agustí. Està en la línia de l'evolució dels registres bibliogràfics d'altres catàlegs coetanis.
- *Anònims*: el tractament dels autors anònims és dispar en els catàlegs. Hi ha l'opció d'enregistrar-los amb una entrada específica com a "Anònims", a la qual recorren altres catàlegs, en algun cas amb un nivell de descripció més profund: el citat de Sant Josep, per exemple, ordena els anònims dins la rúbrica corresponent a la inicial A i els diferencia per religió (per exemple, "Anónimo, Carmel. Descalzo

⁸⁷ CRAI Reserva, ms. 1359 <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1/id/712/rec/19>>; transcrit per ARNALL 1975: 244 seg.

2°). A Sant Agustí s'han creat uns suplementes especials per al tema, on les obres apareixen classificades per llengua de redacció.

- *Manuscrits*: des del punt de vista de la catalogació moderna, el tractament dels manuscrits continua sent un dels apartats que s'allunyen més dels estàndards actuals. Si bé hi ha una tendència compartida a afegir l'abreviació “ms.” per distingir-los, prou freqüent a Sant Agustí, sovint les dades són insuficients per identificar-los.
- *Dades d'impressió*: cap dels catàlegs que he consultat té el nivell d'exhaustivitat de Sant Agustí pel que fa a les dades d'impressió d'un exemplar, ja que indica el lloc i l'any d'edició. És un dels elements que l'aproximen més a la catalogació moderna. Ja s'ha vist que aquest tret apareixia en tots dos catàlegs conservats (ms. 1016 i 1166-1167); podria ser una tradició comuna als convents agustins, perquè també el trobem al catàleg d'autors de Sant Agustí de València de 1760.⁸⁸

És precisament aquest nivell més alt de detall i precisió en la descripció catalogràfica aplicat a una col·lecció que, recordem-ho, era la segona més important pel volum de materials confiscats com a conseqüència de la desamortització, el que podria explicar que, un cop el catàleg més modern i actualitzat de Sant Agustí, el ms. 1166-1167, va ingressar a Sant Joan de Jerusalem amb la resta de llibres, fos reutilitzat com a eina de treball pels bibliotecaris d'aquesta institució, com a mínim fins que la biblioteca pública va ser finalment confiada a la gestió de la Universitat de Barcelona a partir de 1847.

LA COL·LECCIÓ: AUTORS I OBRES

Les condicions externes, ja esmentades a la Introducció (apartat I), que han afectat aquest treball durant la major part del període d'elaboració, per la impossibilitat d'accedir als catàlegs manuscrits no digitalitzats i als arxius amb fons agustins, no han permès dur a terme una anàlisi bibliomètrica de la informació que aporten els catàlegs antics sobre la biblioteca que inventarien, un dels capítols habituals en aquest tipus d'investigacions.

⁸⁸ Vegeu *supra*, nota 86.

Així, doncs, no em podré aturar a desenvolupar temes com el volum de la col·lecció, l'anàlisi estadística dels impresos a partir de dades com la llengua, els llocs i la data d'impressió –que aportarien informació, per exemple, sobre els grans centres difusors de la impremta europea, l'antiguitat de la col·lecció i/o la seva capacitat d'actualització. Val a dir que una anàlisi detallada d'aquest tipus superaria els límits d'un treball final de grau, plantejat com una aproximació general a les fonts sobre el tema escollit.

A partir, però, del que es va constatar en la consulta *in situ* dels catàlegs i l'anàlisi de les reproduccions obtingudes al seu moment, sí que es pot avançar la hipòtesi que la informació que ofereixen els catàlegs produïts pels agustins calçats de Barcelona reflecteix una tipologia d'autors i gèneres que no s'allunya gaire de l'habitual en els convents de l'època en general i els agustins en particular, ja que la col·lecció està al servei de la formació i la tasca educativa i homilètica dels frares, així com de la seva activitat com a investigadors. Hi trobem, doncs, les obres de sant Agustí –l'advocació sota la qual estan posats tant l'orde com el convent–, la Bíblia i els seus comentadors, els pares de l'Església, els teòlegs escolàstics, els textos sobre espiritualitat i devoció, filosofia, els clàssics grecolatins i els seus comentaris, gramàtica, retòrica, història general i història eclesiàstica, literatura de creació, textos tecnicocientífics, miscel·lànies i reculls facticis de sermons, discursos, relacions, gasetes i/o altres impresos breus, publicacions periòdiques modernes, etc.

Com a mostra de les línies d'investigació que obre una anàlisi de la col·lecció a partir dels catàlegs antics em centraré en dues qüestions: la presència d'autors agustins i d'autors catalans, amb atenció especial a la producció manuscrita, un apartat com veïem poc o mal representat en les obres del gènere, però que en el cas de Sant Agustí, i en concret per al seu catàleg més modern, es pot analitzar a través de la presència de l'abreviació “ms.” al costat d'alguns títols.

Autors agustins

Una de les missions de les biblioteques conventuals és conservar el testimoni de la contribució dels membres de l'orde corresponent a la història de la cultura occidental, un

conjunt de sabers que es posa a disposició dels futurs frares i que dona prestigi tant a l'orde com al convent. Els agustins no en podien ser cap excepció. A més de les edicions d'obres de sant Agustí que es recullen als catàlegs, s'hi localitzen els grans escriptors de la religió, inserits en la sèrie alfabètica general, però distingits de la resta d'autors amb l'abreviació "O[rdinis] N[ostri]" al catàleg més antic (ms. 1016) o amb l'afegitó "agustino" o les sigles "Ord[inis] S[ancti] P[atris] Aug[ustini]" als registres del catàleg més modern (ms. 1166-1167). Tot seguit en veurem uns quants exemples.

En principi, la biblioteca estava ben assortida d'edicions d'autors agustins moderns. Per exemple, hi trobem Agostino Maria Arpe, teòleg i historiador de l'orde, present amb quatre obres impreses entre 1699 i 1722, més una sense data.⁸⁹ Curiosament no hi ha el *Pantheon augustinianum* (Gènova, 1709), una obra d'Arpe que com a mínim era coneguda durant la segona meitat del Set-cents pels frares catalans perquè el títol, com a mínim, ha influït una compilació sobre les glòries de la religió que en un altre lloc he proposat d'atribuir al mateix fra Francesc Noguera que se cita al manuscrit únic on s'ha conservat.⁹⁰

Al catàleg hi ha una bona representació dels escriptors castellans agustins del Segle d'Or, que van destacar com a autors de textos sobre espiritualitat i sermons, alguns dels quals jugaren un paper actiu en la reforma de l'orde del segle XVI. Citem, per exemple, Cristóbal Fonseca (c. 1550-1621), Jerónimo de Saona (1553-1629) o Rodrigo Solís (doc. 1568). En aquest grup constitueixen un cas a part els papers personals de Pedro Malón de Chaide (c. 1530-1589), un dels escriptors místics castellans més importants de la segona meitat del XVI, que en vida només va veure publicat el difós *Libro de la conversión de la*

⁸⁹ Són les següents: *Summa theologiae Aegidii Columnae* (Bolonya i Gènova, 1704); *Le memorie dell'ordine eremitano del gran padre S. Agostino panegirico* (Bolonya, 1690, error per 1699, top. ratllat V.3.38, substituït per A.13.160; n'hi ha un exemplar sense indicació de procedència i amb signatures antigues diferents al CRAI Reserva, top. C-253/7/21); *Giornale de' santi e beati agostiniani* (Gènova, 1722) i *Pars 2, 3 et 5 Summae aegidianae* (Gènova, s. a.) (ms. 1166, f. 39). Sobre Arpe, documentat al segle XVIII al convent de Gènova, vegeu OSSINGER 1768: 77.

⁹⁰ *Pantheon historicum theatrum [...]* (RABLB, ms. 3-II-27; descrit a MCEM 2410 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2512>). Consta a l'*Inventario de los objetos [...]*.

Magdalena (Barcelona, 1588);⁹¹ Malón havia mort al convent barceloní, víctima de l'epidèmia de pesta que va assolir la ciutat el 1589. En principi, els papers que va deixar a la cel·la haurien d'haver passat a la biblioteca o a l'arxiu del convent, però s'ha avançat la hipòtesi que el prior Jerónimo de Saona els va retenir i els va reutilitzar en obres publicades sota el seu propi nom. A principis del segle XIX, però, corria la brama que eren al convent, on el P. Villanueva els va buscar sense èxit.⁹²

Per valorar la possible sintonia entre la formació dels frares i la investigació coetània mereix una atenció especial el cas de l'agustí Enrique Flórez,⁹³ un dels renovadors de la historiografia antiga a l'Espanya del Set-cents, especialment en el camp de la història eclesiàstica i de l'antiquària, a la qual va dedicar diverses obres, la més coneguda de les quals és l'*España sagrada*, continuada pel seu deixeble el també agustí Manuel Risco i altres autors. Flórez ja és present al catàleg antic de la llibreria de Barcelona, però al més modern ha augmentat considerablement la llista d'obres i el nombre d'edicions i exemplars, fet que indica una voluntat d'estar al dia de les publicacions d'un dels noms reconeguts de l'erudició augustiniana coetània, incloses les de caràcter teològic, avui més oblidades.⁹⁴ Les edicions d'obres de Flórez van de 1738 a 1786 en els registres copiats

⁹¹ Al CRAI Reserva hi ha un exemplar de l'edició prínceps de Barcelona, que duu una nota posterior segons la qual havia pertangut a fra Gaspar Saona (top. XVI-3949); si la notícia és certa, podria haver format part de la col·lecció personal de l'antic provincial d'Aragó, especialment lligat a la història de Sant Agustí Vell, on va morir el 1596.

⁹² Sobre els papers de Malón vegeu l'entrada del *DBE* citada *supra*, nota 56; Villanueva conclou: "Todo pereció con motivo de la traslación", és a dir, el trasllat de Sant Agustí Vell al Nou (VILLANUEVA 1851: 175).

⁹³ Sobre Enrique Flórez, O.S.A. (Villadiego, 1702 – Madrid, 1773) vegeu l'extensa bibliografia recollida a l'entrada del *DBE* <<http://dbe.rah.es/biografias/9713/enrique-fernando-florez-de-setien-huidobro-y-velasco>>, de Francisco Javier Campos y Fernández de Sevilla O.S.A.

⁹⁴ Ms. 1016, f. 100, i ms. 1166, f. 186v-187. A continuació es refereixen les obres citades en aquest últim catàleg i s'indica si al CRAI Reserva n'hi ha cap exemplar procedent de Sant Agustí: *Theologia scholastica*, 5 vol. (Madrid, 1738); *España sagrada*, 26 vol. (ibidem, 1754; al CRAI hi ha diversos volums procedents de Sant Agustí, top. XVIII-8909, 8918, 8922-8927, 8933 i 8934, i/o de fra Felip Nogués, del mateix

per la primera mà d'aquest últim catàleg, i arriben fins al 1817 en les actualitzacions de mans recents. En principi sobta l'escàs nombre de títols de Flórez procedents de Sant Agustí que es retroben actualment al catàleg del CRAI Reserva; la seva fama i la seva utilitat per als investigadors de la primera meitat del segle XIX explicaria potser que haguessin estat sostrets del fons conventual durant els fets de 1835 o en l'estada a Sant Joan.

A continuació em centraré en els exemplars dels escriptors catalans de la província agustina d'Aragó que la biblioteca conservava. Els ressenyaré per ordre cronològic d'autor. Cal tenir en compte que per als manuscrits anteriors a la dècada de 1760, i presumiblement per a les edicions, és molt versemblant la hipòtesi que ja fossin a l'antiga llibreria de Sant Agustí.

Devien procedir de l'antiga biblioteca els manuscrits autògrafs de fra Antoni Marquès, un autor que va aconseguir una certa fama com a predicador.⁹⁵ Han arribat als nostres dies un tractat en llatí sobre les comèdies, el *De comoediis, de choreis et ludis*, i un *Tratado contra el afeite y mundo mujerial*, de temàtica misògina;⁹⁶ en canvi, es considera

convent, top. XVIII-8898, 8899, 8902-8905 i 8909); *Medallas de las colonias, municipios y pueblos antiguos de España*, 3 vol. (Madrid, 1757); *Memorias de las reynas cathólicas*, 2 vol. (ibídem, 1770; al CRAI hi ha un exemplar d'aquesta edició, amb top. C-205/5/4-5, que havia pertangut al citat Felip Nogués, que el va donar a la biblioteca conventual el 1775); *Clave historial* (Madrid, 1786, corregit de 1776, amb exemplars de les edicions de 1765 i 1817; al CRAI Reserva n'hi ha un de 1786 amb exlibris de Sant Agustí, top. C-245/4/2); *Sancti Beati presbyteri hispani Liebanensis in Apocalypsin* (Madrid, 1770); *Viage de Ambrosio de Morales por orden del rey D. Phelipe II* (ibídem, 1765); *Noticias de su vida y escritos. Relación de los viajes que hizo a las provincias y ciudades más principales de España* [Francisco MÉNDEZ, O.S.A., *Noticias de la vida y los escritos del reverendísimo P. M. fray Henrique Flórez [...]*] (ibídem, 1780; un exemplar procedent de Sant Agustí al CRAI Reserva, top. C-213/6/12); *Trabajos de Jesús*, 2 vol., traducció d'una obra del portuguès frei Thomé de Jesus (ibídem, 1773); edicions d'obres de Lorenzo de Villavicencio, O.S.A.: *De formandis sacris concionibus* (sense dades d'impressió, però Madrid, 1768) i *De recte formando theologiae studio* (ibídem, 1768).

⁹⁵ Antoni Marquès, O.S.A. (La Seu d'Urgell, 1570 – Barcelona, 1649). Antic jesuïta, el 1626 va abandonar la Companyia i va ingressar a l'orde dels agustins calçats (SANTIAGO VELA 1913-1931: V, 169-173).

⁹⁶ El primer manuscrit és actualment al CRAI Reserva, ms. 560 (MCEM 454 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1027>); el segon és el ms. 1017 del mateix fons (MCEM

perdut un text marià, el *De magnae Matris misteriis et encomiis*, que Massot ja havia vist a l'antiga llibreria de Sant Agustí.⁹⁷ De Marquès també s'enregistra una obra homilètica, els *Asuntos predicables* impresos a Tarragona el 1636.⁹⁸

Del *Compendio historial* de Massot, un títol de referència per a la pròpia història dels frares, Sant Agustí en conservava un exemplar imprès, però també un manuscrit que als catàlegs consta com “el manuscrito original del mismo autor”,⁹⁹ aquesta afirmació, però, s'ha de prendre *cum grano salis*: indicaria certament que hi devia haver una tradició de la comunitat segons la qual el manuscrit era autògraf de l'autor. El manuscrit no s'ha localitzat i, per tant, no tenim dades per confirmar-ho. La nota, però, assenyalava el valor que se li atorgava, ja que no era habitual conservar els originals manuscrits dels autors moderns un cop se n'havia publicat el text.¹⁰⁰

424 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscripts=981>). El primer manuscrit és citat tant al catàleg del ms. 1016 com al ms. 1166; el segon només apareix en aquest últim, f. 287.

⁹⁷ Citat als catàlegs antics: ms. 1016, s. f., i ms. 1166, f. 287. Es tractava d'un exemplar preparat per a la impremta, com els anteriors (MASSOT 1699: 336-337). Sembla que Josep Salat encara l'havia vist a Sant Agustí; en el seu catàleg d'autors catalans afirma que s'estructurava en sis llibres i aquests en paràgrafs on es tractaven les excel·lències de la Mare de Déu (SALAT 1827: 21). La referència posterior de TORRES AMAT (1836: 577) depèn de Massot, per tant no es pot prendre en consideració a l'hora de datar la desaparició del manuscrit, que es devia produir al voltant dels fets de 1835 i el trasllat a Sant Joan.

⁹⁸ Cap exemplar de procedència agustina al CRAI Reserva.

⁹⁹ CRAI Reserva, ms. 1016, f. 169v; hi porta la signatura S.t.9 (sic).

¹⁰⁰ S'ha volgut identificar aquest original perdut de Massot amb l'actual AHCB, ms. B-54: *Historia o corónica breve [...] los padres [...] assí en virtud como en letras que á producido y [...] en este principado de Cataluña dende que se fundaron conventos de la orden de los ermitanyos de nuestro padre san Agustín hasta el anyo de 1693, recopilados por diferentes religiosos de la misma orden* (descriu a MCEM 1031 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscripts=1168>). Aquest manuscrit, però, conté una miscel·lània de materials per a una història de l'orde a Catalunya fins al 1693 aproximadament, un possible precedent de Massot, que en la seva obra esmenta projectes anteriors al seu. Era habitual que els ordes encarreguessin o compilessin relacions històriques sobre fundacions de convents, cartes ànues, etc., nascudes i/o reutilitzades com a fonts en les cròniques oficials encarregades als historiadors de l'orde o el convent.

Als catàlegs també consta una altra obra que es consultava al costat de Massot per reconstruir la història de la província: *Historia de la provincia de la Corona de Aragón de la sagrada orden de los ermitaños de nuestro gran padre San Agustín*, de fra Jaume Jordà o Jordan (València, 1704-1712).¹⁰¹

Un altre exemple d'autor català de l'orde present als catàlegs és Agustí Eura, un dels eclesiàstics més cèlebres de la Catalunya de la primera meitat del XVIII, bisbe d'Orense des de 1736.¹⁰² Els frares de Barcelona el tenien per un dels membres més importants de l'orde, tant per la destacada carrera eclesiàstica que va seguir com per les seves gestions de govern a Barcelona i diplomàtiques a Madrid per finançar el nou convent de Sant Agustí de la ciutat, d'on havia estat nomenat prior el 1729; abans havia estat vicerector i rector del col·legi de Sant Guillem. Als catàlegs de Sant Agustí s'enregistren els cinc volums d'un tractat d'apologètica cristiana en llatí, l'*Apologia pro sanctis patribus et doctoribus Ecclesiae contra Barbairacium*, és a dir, contra Jean de Barbeyrac.¹⁰³ En canvi, no hi ha cap rastre explícit de la seva obra poètica, segurament considerada un gènere menor en la producció del prelat, però sí implícit a través de la seva presència en dos cançoners de procedència agustina, avui a l'Acadèmia de Bones Lletres, que esmentaré més endavant. Val a dir que en la seva època Eura també era celebrat en els cercles literaris com a poeta en castellà i català, faceta que recentment ha estat recuperada, ja que se'l considera un dels noms més significatius de la lírica catalana del XVIII.

¹⁰¹ Els exemplars que hi ha avui al CRAI Reserva no provenen de Sant Agustí, sinó dels agustins descalços de Santa Mònica (top. C-245/2/1-2 i 4-6).

¹⁰² Agustí Eura, O.S.A. (Barcelona, 1684 – Orense, 1763). Vegeu EURA 2002.

¹⁰³ CRAI Reserva, ms. 881-885 (MCEM 2133 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2285>). Enregistrats al ms. 1016, f. 89v, i al ms. 1166, f. 170, amb les signatures, per al primer: V.14.2.3, V.18.11, X.18.2, X.18.26 i S.18.17.18; les signatures al segon catàleg són: G.8.40.41, corregida en X.11.12; X.8.26.27, en Xn.11.13.14; V.8.34, en X.11.15; i V.4.30.31, en X.11. 1 i 2; en aquest segon catàleg només es comptabilitzen quatre volums, potser per una qüestió d'enquadernació, com semblen indicar les signatures dobles? Cal advertir que al mateix catàleg també hi ha una obra de Barbeyrac, l'autor contra qui Eura polemitzava en la seva obra.

Entre els autors recents hi ha Pere Màrtir Puig, autor d'obra hagiogràfica i mariana impresa i manuscrita.¹⁰⁴ Pel que fa al seu títol més conegut, una biografia castellana de la venerable Madrona Clarí o Clarina impresa el 1769, ens trobem novament davant del cas de doble conservació d'un exemplar imprès i del manuscrit considerat autògraf d'autor, de fet un volum compilat per diferents mans, a més de la de Puig.¹⁰⁵ Resulten més difícils d'identificar les vagues referències a unes *Salves de María*, impreses a Barcelona, i sis manuscrits del mateix autor, sense cap indicació de títol ni contingut; l'única pista per fer-ho són els topogràfics, que han donat fruits parcials i han conduït a unes miscel·lànies per a ús personal del compilador, que hi va deixar el seu nom, en part destinades a recollir materials per a sermons.¹⁰⁶

Un altre agustí coetani present al catàleg és fra Agustí Lluís Verde.¹⁰⁷ No apareix a l'índex més antic de la biblioteca, o bé perquè mentre es redactava encara vivia o bé perquè els

¹⁰⁴ Pere Màrtir Puig, O.S.A. (doc. 1716 – m. 1779). Vegeu TORRES AMAT 1836: 507-508; SANTIAGO VELA 1913-1931: II, 7-8, i VI, 408-410.

¹⁰⁵ *Vida y prodigiosa muerte de la venerable sierva de Dios Madrona Clarina* (Barcelona, 1769), top. A.34.39; al CRAI Reserva hi ha dos exemplars amb exlibris de frares agustins, Nicolau Serdà (C-243/5/2) i Joan Garrich (B-57/5/16); segueix l'"original o manuscrito" de l'obra anterior, amb la signatura F.4.2, que encara és visible a l'actual RABLB, ms. 3-II-25 (descriu a MCEM 2412 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2516>); ja consta a l'*Inventario de los objetos [...]*. Imprès i manuscrit són citats al ms. 1016 i al ms. 1167, f. 392.

¹⁰⁶ L'imprès "*Salves de María*, Barcelona", signatura Y.1.26, sembla correspondre pel tipus de contingut al *Thesoro manual de saluciones sacras con que la Iglesia nuestra madre alaba a María santísima* (Barcelona, 1760). Pel que fa als manuscrits ("Ejusdem [*i.e. de Puig*] manuscritos, K.5.23 usque 28"), n'he localitzat un parell a la RABLB, tots dos amb notes "ad usum fratris Petri Martyris Puig, ordinis sancti Augustini": ms. 3-II-23 (MCEM 2413 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2517>) i ms. 3-II-24 (MCEM 2414 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2518>). Imprès i manuscrits són citats al ms. 1016 i al ms. 1167, f. 392. A l'*Inventario de los objetos [...]* s'esmenta un "Manuscrito para uso de fray Pedro Màrtir Puig, de San Agustín".

¹⁰⁷ Agustí Lluís Verde, O.S.A. (Barcelona, 1694-1777). Acadèmic de les Bones Lletres. Aquest autor encara està pendent d'un estudi monogràfic; vegeu SANTIAGO VELA 1913-1931: VIII, 175-176; *DBABL*

papers que el frare devia tenir a la cel·la encara no havien arribat a la biblioteca. En canvi, ja consta al catàleg modern, en un assentament de la mà principal del volum que en dona una notícia molt esgarriada i difícil d'interpretar:

Verde [Fr. Agustín Luis]. Ord. del P. S. Agustín. Su MS. S.5.30. / Idem sus MM.SS. K.7.1 usque 4.¹⁰⁸

És a dir, cinc manuscrits en total, de temàtica no indicada, ja que en la seva major part es tracta de miscel·lànies personals on l'autor recollia notícies molt diverses d'interès erudit. En vaig poder localitzar algunes, gràcies a l'antic topogràfic, a la biblioteca de l'Acadèmia de Bones Lletres.¹⁰⁹

Finalment, cal referir la presència de la producció del bibliotecari Josep Capellà en el catàleg més modern de Sant Agustí. Ho fa amb el seu nom com a autor d'un sermonari no localitzat, i amb el pseudònim Pellaca (transposició de les síl·labes del cognom, “pella-Ca”) com a compilador de miscel·lànies de fulletons impresos i manuscrits que finalment van ser incorporades al catàleg més modern de Sant Agustí.¹¹⁰ De fet, en la

2012: 452-453 i la bibliografia citada a *MCEM* 2620 (<https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2768>).

¹⁰⁸ Ms. 1167, f. 506.

¹⁰⁹ La primera signatura correspon a RABLB, ms. 3-III-12, una miscel·lània erudita, històrica i literària en forma de diccionari, sense nom d'autor, que fa anys vaig atribuir a Verde per la cal·ligrafia (*MCEM* 2251 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2426>). Dels quatre manuscrits amb signatura antiga que comença amb la lletra K n'he localitzat dos a la mateixa biblioteca: el ms. 3-I-28, *olim* K.7.1, que conté un *Promptuarium praedicabile [...] inceptum 8 7bris anni 1745 per me, fratrem Augustinum Ludovicum Verde, augustinianum indignum* (*MCEM* 2621 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2769>), i el ms. 3-I-20 (*olim* K.7.[...]), també atribuït a Verde per la lletra (descriu al ja citat *MCEM* 2620), un diccionari enciclopèdic per a ús personal, amb notícies ordenades sota les rúbriques *Alphabetum librorum utiliorum cum sinopsi* i *Alphabetum omnigenae curiositatis utilis cum remissione ad auctores*. El *Promptuarium* i l'*Alphabetum* ja consten a l'*Inventario de los objetos [...]*.

¹¹⁰ D'alguna s'afirma que havia estat compilada per a ús personal del frare, per exemple el volum “Oraciones y poesías tomo 2º”: “Colección que de varias poesías hizo para su uso [...]” (CRAI Reserva, top. B-54/7/2-45).

seva *Poliantea selecta* manuscrita, un extens diccionari enciclopèdic en 22 volums, actualment conservat a l'Acadèmia de Bones Lletres, Capellà reenvia en més d'una ocasió a aquest índex, elaborat durant els anys en què regentava la biblioteca, per localitzar les miscel·lànies.¹¹¹

Autors catalans

Els catàlegs de Sant Agustí revelen una presència gens menyspreable d'exemplars d'obres de la literatura catalana, en diverses llengües, en què per la seva antiguitat destaquen un manuscrit de la *Flor del Psalteri* de Francesc Eiximenis (segle XV) i un incunable de la versió catalana de Francesc Alegre de les *Transformacions* d'Ovidi

¹¹¹ Sobre les “poliantees” –literalment, ‘moltes flors’– com a gènere literari vegeu la web *Poliantea*. Els volums de la *Poliantea selecta* de Capellà tenen les signatures RABLB, ms. 3-III-17 a 19 i 3-IV-1 a 19; són descrits a *MCEM* 2526-2547; ja consten a l'*Inventario de los objetos [...]*. L'obra de Capellà és ressenyada sota el seu nom a CRAI Reserva, ms. 1166 (sermonari), i sota el de Pellaca al ms. 1167, f. 581v i cf. 369 (miscel·lànies). Resumeixo la notícia que vaig redactar sobre les miscel·lànies de Pellaca a *MCEM* 2526 (<https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2696>): al segon volum del citat catàleg de Sant Agustí, a l'apartat d'anònims en castellà (“Anonimi hispan.”), s. v. “Pellaca”, es recullen els títols següents amb signatura antiga ratllada (que comença per L) i moderna: tres “Miscelánea” (L-7-1 a 4, L-5-4 a 8, L-1-1 a 4; In-4-12 a 15, In-10-2 a 5); “Oraciones de varios asuntos” (L-5-9 a 14; In-13-1 a 4); “Oraciones y poesías” (L-5-15 a 17; Bn-9-60 i 61); “[*Afegit per una altra mà: Colección de*] Oraciones fúnebres [*afegit per la mà més recent: de personas reales, obispos y personas distinguidas*]” (L-5-13 a 20; Kn-12-9 a 34); afegit posteriorment: “Varias oraciones fúnebres” (Kn-11-63 i 64); “Novena varias” (L-1-5 a 8; Jn-13-102 a 105); afegit posteriorment: “Colección de oraciones fúnebres en 3 atados” (Kn-13-48 a 50). Aleshores vaig localitzar una d'aquestes miscel·lànies de Pellaca a la RABLB, amb la signatura 3-V-18: *Colección que de varios papeles hizo para su uso el* [tot seguit, l'exlibris: *P. M. Capella, agustino*] *Pellaca* (f. [1]); es tracta d'un recull factici d'impresos, al lloc del qual es llegeix “Cap. Pellaca. Miscelánea, t. 1. L-5-[...]”; a la contracoberta anterior s'hi llegeix la següent instrucció: “Será bien que en el índice de la biblioteca se ponga y use este apellido Pellaca para hallar con él lo contenido en estos tomos con la *Poliantea* manuscrita”, que indica clarament la voluntat del frare de dipositar totes aquestes obres a la biblioteca conventual. Ometo l'extensa llista dels opuscles recollits en les miscel·lànies de Pellaca que van passar de Sant Agustí a l'actual CRAI Reserva a través de Sant Joan, ja que els resultats obtinguts –66 edicions entre 1674 i 1800– es recuperen fàcilment a través d'una cerca pel descriptor “Pellaca” al catàleg de fons antic del CRAI: <https://cataleg.ub.edu/search~S3*cat>.

(Barcelona: Pere Miquel, 1494),¹¹² fins a manuscrits i edicions del segle XVIII. En aquest apartat em limitaré a una casuística concreta: la presència de manuscrits catalans medievals i moderns, excepte els pertanyents a l'orde augustinià, acabats de ressenyar.

A banda de la dificultat ja comentada a l'hora de localitzar els manuscrits en els antics catàlegs conventuals, sigui perquè no sempre s'adverteix de la condició d'un llibre com a tal, sigui perquè la notícia que se'n dona és molt general, per a alguns manuscrits enregistrats per les mans més modernes del catàleg actualitzat de Sant Agustí (ms. 1166-1167) s'afegeix una nova problemàtica: entre els espais en blanc deixats pels bibliotecaris agustins s'han afegit llibres que provenen d'altres fons conventuals; en concret, n'he localitzat de la llibreria de Sant Josep de carmelites descalços de Barcelona. Res no sembla indicar que aquest moviment de llibres s'hagi produït abans de 1835 (per préstec, permuta, etc.), sinó que som davant d'un nou exemple de reutilització de l'índex de la biblioteca dels agustins, ara per continuar la catalogació dels llibres que s'havien aplegat a la biblioteca de Sant Joan de Jerusalem. Això no es va fer de manera sistemàtica, evidentment, perquè el catàleg no oferia prou espai per dur a terme una operació semblant, però sí en alguns casos particulars, obres que es van registrar sota l'entrada corresponent de l'autor o a la secció d'anònims del catàleg. Se'n dedueix que la presència d'un manuscrit, i d'un llibre en general, a l'índex més antic (ms. 1016) o el seu enregistrament a cura de la mà principal que copia el ms. 1166-1167 són la garantia que el volum es conservava a Sant Agustí abans de 1835.

Així, doncs, al catàleg més recent es troben els següents manuscrits procedents de la biblioteca de Sant Josep de Barcelona:

- Francesc Eiximenis, *Llibre dels àngels* (ms. 1166, f. 171: “*Lo llibre dels àngels*, 1445. X.3.31”). Correspon a l'actual ms. 86 del CRAI Reserva, copiat el 1445 segons el colofó (f. 170), que porta aquell topogràfic a la coberta; procedeix de la

¹¹² Ms. 1016, f. [192] (Alegre: *Ovidi. Taula dels 15 llibres de Transformacions*, Barcelona, 1494; top. J.6.43); per a Eiximenis vegeu *infra*, nota 118.

biblioteca de Sant Josep, segons indica un dels catàlegs d'aquesta (CRAI Reserva, ms. 1359, p. 674, top. P.379).¹¹³

- Una sèrie de manuscrits medievals afegits per una mà del segle XIX a l'apartat d'anònims catalans del ms. 1167 (f. 606), entre registres d'obres relacionades amb el Carmel descalç per la temàtica: esmento ràpidament el cançoner *Jardinet d'orats* (l'actual ms. 151 del CRAI Reserva, final del segle XV), que Villanueva (1851: 224) va veure al convent carmelita;¹¹⁴ el *Breviari d'amor* de Matfré Ermengaud (CRAI Reserva, ms. 72, de 1402);¹¹⁵ la versió catalana de la *Summa de col·lacions* de Joan de Gal·les (CRAI Reserva, ms. 92, segle XV; vegeu

¹¹³ A més del manuscrit citat a la nota anterior, a Sant Agustí hi havia un incunable d'Eiximenis, incorporat entre els anònims catalans del ms. 1016: “*Llibre de les dones maridades*, Barcelona, 1495, X.16.9” (és a dir, el *Llibre de les dones*), que deu ser l'actual Inc. 32 de l'ACA. No és segur que es pugui identificar amb el *Llibre de les dones* (Barcelona, 1495; top. Y.1.23 corregit en 1^a 2.297?) afegit per la mateixa mà del XIX que ha ressenyat el còdex de 1445 al ms. 1166. El dubte sobre la procedència s'estén a altres incunables i edicions d'Eiximenis ressenyats per la mateixa mà: *Llibre dels àngels*, Barcelona, 1494, top. Y.3.45, que, novament, prové de Sant Josep i és l'actual Inc. 486 del CRAI Reserva (TORRA; LAMARCA 1995: 101 i el registre del catàleg en línia del CRAI Reserva <https://cataleg.ub.edu/record=b1849323~S3*cat>); *Scala Dei*, Barcelona, 1494; “*Devocionari dedicat a Dª Maria reyna de Aragon*, sin fecha” (també la *Scala Dei*). D'una altra mà lleugerament anterior: *Lo crestià*, València, 1484 i 1483, és a dir, el *Dotzè* i el *Primer del Crestià* (que el *Dotzè* de 1484 no era a Sant Agustí, si més no abans de 1792, ho indicaria l'extracte de la profecia sobre la Corona de França que Capellà copia a la *Poliantea* a partir d'un exemplar de Sant Josep, i que tanca amb el comentari que el 1792 “falta ya poco para verificarse” la profecia, RABLB, ms. 3-IV-5, p. 723-724). Al ms. 1167, f. 533, també afegits al XIX: *Liber pastoralis [Pastorale]*, Barcelona, 1495; *Scala Dei*, ibídem, 1523.

¹¹⁴ Descripció i bibliografia a MCEM 415 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1081> i catàleg en línia del CRAI Reserva <https://cataleg.ub.edu/record=b2002761~S3*cat>.

¹¹⁵ Descrit al catàleg en línia del CRAI Reserva <https://cataleg.ub.edu/record=b1852123~S3*cat>.

Villanueva 1851: 240);¹¹⁶ i el *Llibre de contemplació en Déu*, de Ramon Llull (CRAI Reserva, ms. 280, segle XV).¹¹⁷

Un cop eliminats aquests còdexs de la llista d'obres conservades en origen a Sant Agustí, l'únic manuscrit medieval en llengua catalana que consta als dos catàlegs augustinians de Barcelona i, per tant, se'n pot afirmar sens dubte la procedència directa, és el següent: la *Flor del Psalteri* (també conegut com a *Psaltiri laudatori*) de Francesc Eiximenis, o traducció catalana de Guillem Fontana del *Psalterium laudatorium* del menoret, del darrer terç del segle XV, avui a l'Acadèmia de Bones Lletres.¹¹⁸

La col·lecció més cèlebre de manuscrits catalans medievals i modern de l'entorn de Sant Agustí no apareix, però, als catàlegs estrictes de la seva llibreria, perquè a principis del segle XIX encara es consultava a la cel·la del seu propietari, fra Joan Izquierdo. Faig, doncs, una excepció i els relaciono a partir de la notícia que en va redactar Jaume Villanueva al *Viage literario* després de veure'ls a la mateixa cel·la (1851: 171-174). Com es pot comprovar, la majoria també es custodien a les Bones Lletres:

¹¹⁶ Descrit al catàleg en línia del CRAI Reserva <https://cataleg.ub.edu/record=b2100967~S1*cat>.

¹¹⁷ El títol que el ms. 1167 dona al còdex ("*Llibre de contemplació de Déu totpoderós*") coincideix amb el del full de guarda d'aquest, d'una mà posterior ("*Anónimo. Llibre de Contemplació de Déu totpoderós e de la creació del món*"); en tots dos casos es considera una obra anònima. La procedència de Sant Josep del *Llibre de contemplació* no consta al catàleg en línia del CRAI Reserva <https://cataleg.ub.edu/record=b2108617~S3*cat>. El llibre tampoc no apareix entre les obres lullianes de l'índex de Sant Josep (ms. 1359). La hipòtesi de l'origen carmelita es basa en la seva presència entre manuscrits d'aquesta procedència al catàleg agustí i en la signatura que s'observa al còdex, B.278, típica de Sant Josep. Que el manuscrit no prové de Sant Agustí sembla clar perquè no consta entre les obres lullianes ni les anònimes catalanes del catàleg antic, on només hi ha aquestes edicions: el pseudolull·lià *De secretis naturae* (Colònia, 1567) i la segona edició dels *Opera* de Llull a cura de Lazarus Zetzner (Estrasburg, 1609) (ms. 1016, f. 159v). Vegeu també més avall la notícia sobre un incunable de l'*Arbor scientiae* (1482) actualment a l'ACA.

¹¹⁸ Citat als catàlegs ms. 1016, f. 90, i ms. 1166, f. 171, amb la signatura Z.5.11. És l'actual ms. 3-II-20 de la RABLB, amb exlibris del convent augustinia, que també conté l'*Exposició de l'Ave Maria, Pater Noster i Salve Regina* d'Antoni Canals. Descrit a PUIG I OLIVER *et al.* 2010: 477-482; MCEM 2770 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2985>.

- “un códice que contiene los Usages de Barcelona y varios concilios Gerundenses y Tarraconenses” = RABLB, ms. 3-I-27.
- “un códice [...] que comprende el tratado lemosín de la batalla de *Scipio*, obra de Fr. Antonio Canals [...]” = RABLB, ms. 3-I-7, que conté aquesta obra i les assenyalades en els tres punts següents, a més d’algun text breu no reportat per Villanueva: les cèlebres adaptacions catalanes d’obres llatines de Francesco Petrarca (*Scipió e Aníbal*) i Sèneca (*De providència*), fetes pel dominic Antoni Canals; un fragment d’una versió catalana del *Breviloquium* de Joan de Gal·les; la traducció del pseudo-Bernat de Claravall *Epístola de sant Bernat del regiment e cura de la casa* i una carta d’Alfons de Gandia a la seva filla “de càstich e bons nodrimentz”, de la qual només es coneix aquest testimoni; el manuscrit és descrit a BITECA manid 1943 <<https://tinyurl.com/y9b9vvv6>>.
- “Del mismo autor el tratado de *Seneca é Providencia* [...]” = Forma part del citat RABLB, ms. 3-I-7.
- “Traducción lemosina de aquella carta atribuida á San Bernardo [...]” = Forma part del citat RABLB, ms. 3-I-7.
- “Una carta con este título: *La letra deval escrita feu lo Marques de Villena é Compte de Ribagorza, qui apres fo intitulat Duch de Gandia, per dona Johanna, filla sua [...]*” = Forma part del citat RABLB, ms. 3-I-7.
- “Del cronista de Cataluña Diego Monfar y Sors [...] la *Historia de don Jayme de Aragón, conde de Urgel*, manuscrita en 1631 [...]” = Data i títol consten en una de les còpies del text anònim del final del segle XVI avui més conegut com *La fi del comte d’Urgell*, conservada a Madrid, Real Academia de la Historia, ms. 9/5868; havia pertangut a Pròsper de Bofarull, que en va fer donació a l’Acadèmia madrilenya –ja hem vist que l’arxiver també s’havia endut llibres de Sant Agustí a l’ACA– (MCEM 2197 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2363>).
- “[...] y la de los Condes de Urgel” = RABLB, ms. 3-I-12 i 13, contenen la *Historia de los condes de Urgel*, de l’arxiver i historiador Dídac de Montfar-Sors (c. 1600-1652), amb exlibris de Joan Izquierdo (MCEM 2236 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2385>).

- “Item la *Historia de los condes de Ampurias y Perelada* por Don Joseph Taberner y de Ardena, canónigo de Barcelona y obispo de Gerona [...]” = Manuscrit no localitzat.¹¹⁹
- “Vi tambien allí mismo vertidos en lemosin y del siglo xv los dos tratados de Albertrano de Brescia *De doctrina dicendi et tacendi*, y el *Liber consolationis et consilii* [...]” = RABLB, ms. 3-I-8, s’hi copia la versió catalana d’un tractat molt difós d’Albertà de Brescia, *De arte loquendi et tacendi*; descrit a BITECA manid 2217 <<https://tinyurl.com/y7r9s6mt>>.
- “las Constituciones de la iglesia de Barcelona en un código de fines del siglo xv, las que copié y envié ya” = RABLB, ms. 3-II-21. És una miscel·lània de constitucions capitulars i altres disposicions relacionades amb la catedral de Barcelona datades des del segle XIV i fins al primer terç del XVI, amb notícies sobre el seu personal.
- “varios tomos de borrador y apuntaciones que hizo en Roma Don N. Bastero, autor de la *Crusca provenzale* [...]” = Es tracta dels lligalls i els manuscrits de treball del canonge Antoni de Bastero (Barcelona, 1675 – Girona, 1737), un dels pares de la provençalística i de la filologia catalana modernes, relacionats amb la confecció de la seva *Crusca provenzale* (Roma, 1724) i altres projectes. En morir, els papers passaren al seu germà, el bisbe de Girona Baltasar de Bastero (m. Reus, 1755), “quien debió, según parece, legarlos al Rdo. P. Maestro Izquierdo, superior del convento de agustinos de Barcelona, en cuya biblioteca hubieron de conservarse” fins al trasllat a Sant Joan.¹²⁰ Són, en total, 34 volums conservats a

¹¹⁹ Podria ser l’actual Biblioteca de l’Ateneu, ms. 7. Segons TORRES AMAT (1836: 611), l’original estava en poder del comte de Darnius; una còpia d’aquest va servir de base per a l’edició de Salvador Sanpere i Miquel a la *Revista de Ciencias Históricas*, II (1881). No s’ha de confondre aquesta obra amb CRAI Reserva, ms. 535, que conté obres de Taverner sobre els comtats i altres temes. Cf. les observacions a la descripció de l’exemplar que havia pertangut a Josep Pella i Fargas a MCEM 243 <https://mcei.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=262>.

¹²⁰ RUBIÓ I ORS 1894: 69; TORRES AMAT 1836: 95.

l'Acadèmia de Bones Lletres i 23 al CRAI Reserva, a més de 12 volums que l'atzar ha dispersat entre el Seminari Diocesà de Girona, la BC i l'AHCB.¹²¹

Els manuscrits del P. Izquierdo que actualment són a l'Acadèmia de Bones Lletres ja formaven part del seu fons com a mínim als anys 70 del segle XIX.¹²² En aquesta època ja s'havien extraviat el de Taverner i l'anònima *La fi del comte d'Urgell*. La via de transmissió seria aquesta: en morir Izquierdo el 1808, els llibres haurien passat a la biblioteca augustiniana, sense que s'arribés a enregistrar-los al catàleg més recent. Que hi estaven integrats, però, ho indica la nota de procedència dels “agustinos” que duen, per

¹²¹ Aquests 69 manuscrits són descrits per FELIU 2000. Porten les signatures següents: RABLB, ms. 3-II-1 a 19, alguns en dos, tres o quatre volums, 3-III-4 i 9, lligall 14/5 –avui UC 437–; CRAI Reserva, ms. 21, 22, 239, 240, 243-257, 962/3 i 4, 1386 i 2029/23; Biblioteca del Seminari Diocesà de Girona, ms. 138-142, Vol. 946/580, 34/557 i 34/586; BC, ms. 1173, 1600 i Arx. 601; i AHCB, ms. A-390. Cf. MCEM <https://mcem.iec.cat/veure_camps_g.asp?cerca2=antoni+bastero&camp2=autor%5Fm&Cerca=Cerca+camp&offset=0>.

¹²² Consten a l'*Inventario de los objetos [...]*. N'extracto les entrades corresponents als manuscrits del P. Izquierdo: “Códice muy curioso en folio (le faltan 7 fol.). Empieza por una obra dividida en 4 partes, que son fortaleza, justicia, etc. Sigue el libro de Séneca [...]”, “Códice catalán en folio: libro compuesto por maestra Alberto de Bretanya [*i.e. Albertà de Brescia*] sobre la doctrina de ben parlar”, [...] “Constitutiones capitulares sedis Barchinone”, “Manuscrito sacado de la *Crusca*: notas gramaticales de varios autores, 2 t.”, “Manuscrito sacado de la *Crusca*: explicació dels vocables obscurs de Dante”, “Códice en pergamino conteniendo Usajes y Constituciones de Cataluña, comentadas” [...], “Compendi del vocabulari de la *Crusca* fins a la letra L”, “La *Crusca provenzale* por Bastero, 14 volúmenes” [...], “Doctrina de ben parlar (v. C)” [...], “Borrns originals de la gramàtica italiana per ús dels catalans, que comensí antes de empèndrer l'obra de la *Crusca provenzale*, por Bastero”, “Estudios sobre la lengua española [*i.e. sic per catalana, de Bastero*]”, [...], “Monfar, *Historia manuscrita de los condes de Urgel*, 2 tomos” [...], “Poemas provenzales de los códices del Vaticano [*i.e. de Bastero*], 4 tomos” al marge “M.” [...], “Zibaldone franzese [*afegit per una altra mà: de Bastero*]. Íd. italiano [*afegit per una altra mà: de íd.*]. Íd. latino e castigliano [*afegit per una altra mà: de íd.*].” També hi ha el “Códice titulado *Flor del Psalteri*” que ja hem vist a Sant Agustí, i “Un trozo de un códice en folio en cuyo texto se encuentran referencias a la Gloriosa (el Sr. Aguiló dijo que era de Eximeniç)”; es tracta d'un fragment de la *Vida de Jesucrist*, de procedència desconeguda, avui RABLB, ms. 3-III-7; el “Sr. Aguiló”, naturalment, és el poeta i erudit Marià Aguiló (Palma, 1825 – Barcelona, 1897), bibliotecari de Sant Joan de Jerusalem –institució que va dirigir de 1861 a 1863 i a partir de 1868– i de la Universitària des de 1844 fins a 1892, amb alguns parèntesis (RUIZ; VERGER 2019).

exemple, alguns lligalls de Bastero.¹²³ Després de 1835 van ingressar, amb la resta de la col·lecció, a Sant Joan de Jerusalem, d'on van passar a ser propietat de l'Acadèmia de Bones Lletres, presumiblement com a conseqüència de la reial ordre de 1836 que li confiava la custòdia dels manuscrits relacionats amb la història i les antiguitats de Catalunya, i que s'havia traduït precisament en un primer escorcoll sobre els llibres de Sant Agustí.¹²⁴

Val a dir que no tots els manuscrits del P. Izquierdo van acabar a les Bones Lletres – recordem els Bastero del CRAI Reserva – ni van ser esmentats per Villanueva. N'és un altre exemple la còpia de la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* d'Agustí Eura que, com molts llibres impresos que havien pertangut a Izquierdo, avui es pot consultar al CRAI Reserva. Té marques de propietat de Bastero, d'Izquierdo i del convent de Sant Agustí, que en certa manera representen gràficament una de les vies de transmissió que van seguir aquests papers.¹²⁵

Si tornem a la visita que Villanueva va fer a Sant Agustí, veiem que també esmenta uns pocs manuscrits que li van cridar l'atenció, aquesta vegada sí, a la biblioteca conventual pròpiament dita, i que avui estan repartits entre el CRAI Reserva i els papers de l'arxiu de Sant Agustí de la sèrie Monacals de l'ACA. Són, per ordre cronològic:

¹²³ Per exemple, els ms. 3-II-1, 3-II-4 i 3-III-4.

¹²⁴ Eulàlia Miralles ha avançat la hipòtesi que algunes obres manuscrites de l'historiador Jeroni Pujades (Barcelona, 1568 – Castelló d'Empúries, 1635) de la RABLB i el CRAI Reserva, en concret el dietari de l'autor (CRAI Reserva, ms. 975+2000 i RABLAB, ms. 3-I-22 a 24) i una crònica de Catalunya intitulada *Calamicleon* (RABLB, ms. 3-I-26), també hi van arribar a través dels agustins com a receptors dels papers dels germans Bastero (MCEM 734 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=563>). Els de l'Acadèmia consten a l'*Inventario de los objetos* [...].

¹²⁵ CRAI Reserva, ms. 42, descrit a <https://cataleg.ub.edu/record=b1850420~S3*cat>.

- “una Bíblia en vit. del siglo XIII” = Manuscrit no localitzat.¹²⁶
- “una Suma moral de San Raimundo del siglo XIV” = L’exemplar de la *Summa de poenitentia* de sant Ramon de Penyafort és l’actual CRAI Reserva, ms. 590; duu un exlibris de fra Marc Antoni Camós, del convent de Sant Agustí;¹²⁷ descrit a <https://cataleg.ub.edu/record=b2072501~S3*cat>.
- “los Comentarios manuscritos de los IV libros de las Sentencias, dictados por el docto Valenciano Blas Navarro del siglo XVI” = La còpia del comentari de Blai Navarro (m. 1595) al Mestre de les Sentències ha passat inadvertida entre els documents de l’arxiu agustí que van ingressar a l’ACA (MH, vol. 721, de 1588; informació extreta de PARES).¹²⁸
- “la *Apologia pro SS. PP. et DD. Ecclesiae adversus Barbeyrach et alios*, obra de Don Fray Agustin Eura [...]” = La ja citada *Apologia* d’Eura (CRAI Reserva, ms. 881-885).

Encara, a la Reial Acadèmia de Bones Lletres hi ha dues voluminoses miscel·lànies poètiques del segle XVIII amb la nota de procedència: “Por real orden. Del convento de agustinos”.¹²⁹ La primera (ms. 3-I-9) conté el *Tractat de la poesia catalana* d’Agustí Eura, poemes en català de Francesc Fontanella –que estava destinat a ser el gran poeta amorós de la lírica catalana moderna, però va ser postergat al XIX a favor d’un Ausiàs

¹²⁶ Al CRAI Reserva, ms. 856, hi ha una Bíblia del final del XIII – inicis del XIV, en vitel·la, sense nota de procedència, però que MIQUEL ROSELL (1958-1969: II, 398) relacionava amb els dominics; descrita a <https://cataleg.ub.edu/record=b1949323~S3*cat>.

¹²⁷ Marc Antoni de Camós, O.S.A. (Barcelona, 1543 – Nàpols, 1606). Prior del convent de Barcelona el 1600 i autor de diverses obres en castellà. Figura a la base de dades *Antics posseïdors*.

¹²⁸ Hi ha més còpies del comentari a MCEM 453 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscripts=959>.

¹²⁹ RABLB, ms. 3-I-9 i 10, descrits a MCEM 2671 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscripts=2869> i 2240 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscripts=2402>; també a *Nise* <<https://www.nise.cat/ca-es/BD-Poesia-en-can%C3%A7oners/Cerca>>. No els he sabut veure als catàlegs de Sant Agustí. Consten a l’*Inventario de los objetos [...]*: “Varios papeles [és el títol que es llegeix al llom de tots dos manuscrits]. Bajo este título se guarda en 2 volúmenes en folio una gran colección de poesías catalanas y castellanas”,

Marc progressivament identificat amb el cànon romàntic–, poesies del comte de Cervelló i autors castellans del XVII-XVIII com Francisco de Quevedo, Valentín de Céspedes, José Solís y Gante, etc. El segon manuscrit (ms. 3-I-10), també en català i castellà, té obra poètica d'Eura, Fontanella, Francesc Vicent Garcia i altres autors. Aquests dos cançoners són una baula important de la tradició lírica catalana moderna, ja que conserven, entre d'altres, l'obra de tres autors –Garcia (1578/1579-1623), Fontanella (1622/1623-1682) i Eura (1684-1763)– molt llegits als cenacles literaris del XVIII, però relegats a mesura que, al segle XIX, l'avenç del moviment de la Renaixença, que situava en l'època medieval una edat d'or de la literatura catalana, va popularitzar en els estudis literaris una etiqueta de “Decadència” que va acabar englobant la producció dels tres segles que separaven els clàssics medievals del ressorgiment coetani. Aquesta periodització ha estat revisada les últimes dècades pels investigadors modernistes, que han abandonat definitivament l'ús d'aquella etiqueta i han recuperat la figura i l'obra dels tres poetes citats.¹³⁰

Finalment, no porta cap nota de procedència, però sens dubte provenia del convent agustí, un recull manuscrit de materials per a la predicació d'Eura que avui té la signatura ms. 3-I-17 a les Bones Lletres.¹³¹

¹³⁰ ROSSICH 2011.

¹³¹ Descrit a MCEM 2622 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2774>. Al llom s'hi llegeix el títol: “Ms. del Ilmo. Eura”, que és el mateix que consta a l'*Inventario de los objetos* [...].

IV. LOCALITZACIÓ DE LLIBRES

En l'anàlisi dels catàlegs de Sant Agustí de l'apartat anterior ja he recollit dades concretes sobre la localització actual d'alguns llibres, sobretot manuscrits, que es conservaven a l'antiga biblioteca conventual i a la cel·la d'un dels seus frares, Joan Izquierdo, d'on van passar a l'anterior després de la seva mort.

El present apartat té un caràcter més general: consisteix en una aproximació a les institucions on s'ha conservat llibres d'aquella procedència a través de les eines de treball que ofereixen a l'investigador per localitzar-los. L'objectiu és fer un balanç general del nombre de volums conservats. En una fase posterior –que va més enllà dels límits d'aquest treball– caldria contrastar la informació recollida amb la que proporcionen els catàlegs descrits a l'apartat III, operació que ja s'apunta en alguns exemples citats en nota en què es relacionen notícies dels catàleg antics amb els exemplars conservats.

CRAI BIBLIOTECA DE RESERVA

Catàleg en línia Fons antic

Consultable des de l'adreça <https://cataleg.ub.edu/search~S3*cat>. La informació sobre una edició inclou, sempre que és possible, el camp “Autoria addicional” per a la persona o institució propietària de cada exemplar conservat (camps 700 i 710 en format MARC21), segons l'encapçalament d'un catàleg d'autoritats normalitzat o “Llistat

d'autories".¹³² La informació sobre els exemplars recull, amb un nivell de detall irregular, les dades disponibles sobre la procedència i les característiques de cada exemplar en un camp específic de "Notes" (camp 949).

La cerca al "Llistat d'autories" de l'encapçalament acceptat "Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya)" retorna 1.029 resultats,¹³³ dels quals 1.009 corresponen al convent com a antic propietari d'exemplars conservats al fons:

Núm.	Marcar	Autories (1-5 de 5)	Any	Entrades Trobades: 1029
1	☐	Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya) -- 4 entrades relacionades		4
2	☐	Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya)		12
3	☐	Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya), impresor		2
4	☐	Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya), Prior		2
5	☐	Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya), propietari anterior		1009

Fig. 6: "Llistat d'autories". Font: CRAI Reserva.

Els resultats es poden ordenar segons diferents criteris: títol (per defecte), autoria, any (per ordre creixent i decreixent), topogràfic (actual) i tipus de material (imprès, publicacions periòdiques, gràfics, tesis i dissertacions acadèmiques, manuscrits). Un cop guardada i/o exportada la llista de resultats obtinguts segons un criteri qualsevol, es poden dur a terme algunes anàlisis estadístiques.

¹³² Vegeu també el catàleg d'autoritats de la Universitat de Barcelona (*Autoritats UB*) on s'obté l'encapçalament acceptat de l'entitat, amb una nota històrica i enllaç als recursos disponibles <<https://crai.ub.edu/sites/default/files/autoritats/permanent/a1121891>>.

¹³³ Treball amb els resultats provisionals obtinguts el 26/05/2020. Cal tenir en compte que el catàleg en línia de Fons antic està en curs d'elaboració.

Per exemple, a partir del criteri “any” del menú es poden fer anàlisis sobre distribució temporal o relació nombre d'exemplars / data o segle de publicació. Val a dir que, en el cas del descriptor del convent de Sant Agustí, l'ordenació per data s'ha hagut de revisar manualment, a causa dels problemes que genera en els sistemes de gestió de continguts usuals en l'entorn bibliotecari, dissenyats per a la catalogació d'impresos, la representació del camp de data en els manuscrits –i algunes publicacions– sense any de còpia específic, que els investigadors solen datar per segle o fracció de segle;¹³⁴ les datacions truncades de les sèries periòdiques; i els errors puntuals d'implementació de camps que no ordenen correctament els registres en la sèrie cronològica. Fet aquest exercici amb els 1.009 resultats obtinguts de Sant Agustí, ens trobem amb un arc temporal que va del segle XIV fins a l'any 1816 i presenta la distribució següent per segles:

Data de còpia / publicació	Nombre de registres
Segle XIV	1
Segle XV	20
Segle XVI	330
Segle XVII	319
Segle XVIII	335
Segle XIX	4
Total	1.009

¹³⁴ Una solució parcial al problema, malauradament no prou generalitzada en les bases de dades documentals sobre fons antic, és la conversió de la datació en xifres romanes a fórmules en aràbigues; exemples: segle xv = 1401-1500; primer quart del segle xvii: 1601-1625; altres expressions més subjectives, però, no són tan fàcils de traduir i requereixen d'un acord entre investigadors i catalogadors, per exemple: final del segle xvii – començament del xviii = 1680-1720, però també 1690-1710. Els catalogadors del CRAI Reserva empen aquest sistema, però la visualització del registre en el camp de resultats només recull la primera data de la fórmula; per exemple, una miscel·lània sense data, però compilada al segle xviii per un autor mort el 1737 (CRAI Reserva, ms. 243-257 <https://cataleg.ub.edu/record=b2249451~S3*cat>) és datada correctament al camp 264 –similar al 260 però per als exemplars no datats– “[entre 1701-1737]”, però el visualitzador de data del registre en la llista de resultats havia retornat prèviament un “1701” que indueix a error.

Són uns resultats que s'han de prendre amb cautela, ja que la catalogació del CRAI Reserva està en curs, i que s'hauran de contrastar, per valorar el grau de conservació i dispersió de la col·lecció augustiniana, amb els que s'obtinguin de l'anàlisi quantitativa de les dades proporcionades pels antics catàlegs manuscrits de la biblioteca del convent. Ara per ara, doncs, no es poden extreure conclusions sòlides d'un fet en principi sorprenent: el baix nombre d'edicions dels segles XVIII i XIX, que no es correspon amb la lògica de la difusió i l'abaratiment del llibre imprès en aquesta època ni amb els resultats sobre la presència dels fons italians de Sant Agustí a partir del catàleg més recent, on dominen les edicions setcentistes.¹³⁵

La taula resultant de l'ordenació per "Tipus de material", també provisional, és la següent:

Tipus de material	Nombre de registres
Impresos	986
Sèries periòdiques	4
Gràfic (atles)	1
Tesis i dissertacions acadèmiques	8
Manuscrits	10
Total	1.009

La combinació de criteris diversos d'ordenació permetrà obtenir noves llistes de resultats, com ara el tipus de materials ordenats per data.

Una altra opció és la cerca avançada, omplint el camp "Autoria" amb el descriptor "Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya)", i fins a tres camps més amb alguna altra opció del menú ("Autor", "Títol", "Matèria", "Nota"), filtrant per "Col·leccions" ("Fons antic") i opcionalment per "Tipus de material", "Idioma", "Any" i/o "Editor" (aquest camp accepta tant llocs d'edició com impressors). Un exemple de consulta seria: registres d'edicions en una determinada llengua procedents de Sant Agustí, però una cerca

¹³⁵ CASAS NADAL 1998: 239.

per obres en llengua catalana ha retornat soroll documental (un manuscrit català on se cita el personatge del sant homònim, procedent d'un convent franciscà). L'eina és també clarament insuficient si el que volem obtenir són llistes ordenades sobre impressors i llocs d'edició.

Es poden fer operacions semblants amb una cerca al “Llistat d'autories” per l'encapçalament “Col·legi de Sant Guillem (Barcelona, Catalunya)”, que retorna 58 registres de llibres que havien pertangut a aquesta institució: són 57 impresos datats entre 1489 i 1803, i un manuscrit, el catàleg antic de la biblioteca del col·legi descrit a l'apartat III d'aquest treball (CRAI Reserva, ms. 1493), amb el qual caldrà contrastar la informació anterior per estudiar el grau de conservació i dispersió del fons.

Base de dades Antics posseïdors

Una altra eina per localitzar llibres del CRAI Reserva que havien pertangut al convent de Sant Agustí o als frares que en procedien o hi foren assignats en algun moment de la seva vida religiosa, és la base de dades *Antics posseïdors*, que retorna registres per individus i comunitats, amb informació textual i gràfica, inclosos enllaços al catàleg en línia, sobre marques de possessió d'exemplars (exlibris, encuadernacions característiques i notes diverses de propietat).¹³⁶

D'entre les opcions del menú desplegable del cercador interessa seleccionar el criteri “Posseïdor”, que accepta tant descriptors lliures com l'encapçalament acceptat que ja s'ha utilitzat abans: “Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya)”. La consulta també es pot llançar des de l'opció “Tipus d'entitat”, especificant “convent” i seleccionant el de Sant Agustí de Barcelona. El resultat que s'obté és un registre únic per a l'entitat amb la següent informació: notícia històrica i descriptiva sobre el convent, amb enllaç als registres del catàleg en línia del CRAI amb nota de procedència de Sant Agustí que veiem a l'apartat anterior; enllaç al registre de posseïdors relacionats amb el convent, en aquest

¹³⁶ Consulta (28/05/2020) des de l'adreça <<https://crai.ub.edu/sites/default/files/posseidors/cerca.htm>>. Sobre el projecte vegeu ASTALS; RUIZ; VERGER 2010.

cas nou frares, més una nova nòmina de fills i càrrecs del convent en camps de “Nota històrica i biogràfica”,¹³⁷ tipus de marca identificadora: enquadernació típica dels llibres de convent i un exlibris manuscrit d’aquest, amb descripció textual i imatge.

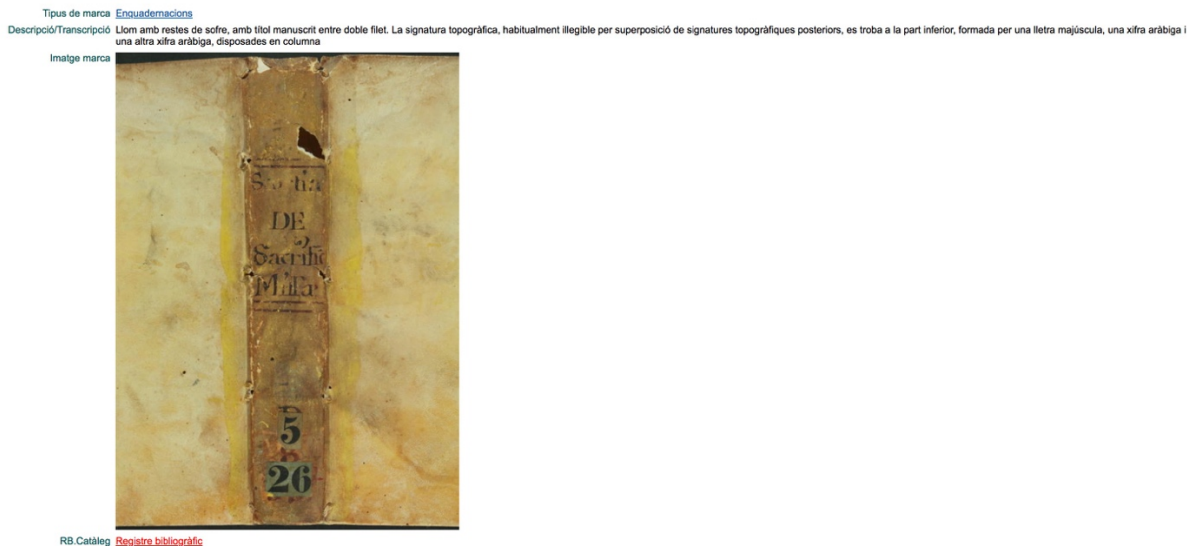
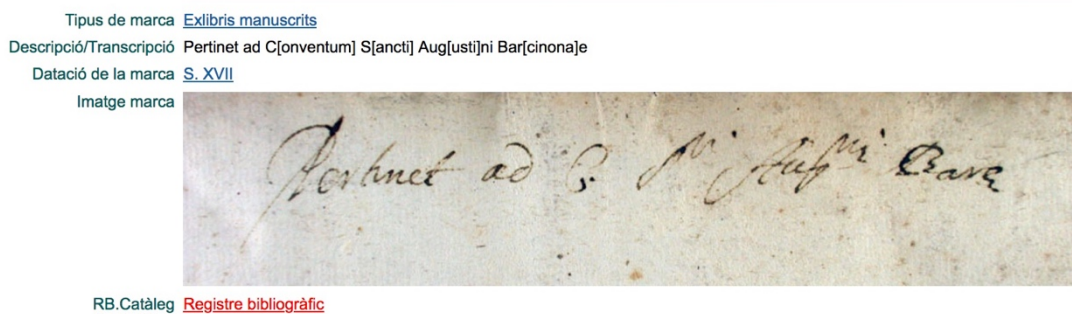

Fig. 7: Antiga enquadernació de Sant Agustí. Font: CRAI Reserva, db Antics posseïdors.

[Nova cerca](#) [Ajuda](#)

Conté 1491 registres de posseïdors.

Fig. 8: Exlibris de Sant Agustí. Font: CRAI Reserva, db Antics posseïdors.

Una altra via d’aproximació és seleccionar l’opció “Orde religiós/Grup associat” del menú i especificar “agustins calçats”, que dona 98 resultats de frares de diferents convents, a més del de Barcelona. Si bé s’obté soroll documental, garantim el retorn

¹³⁷ Totes dues llistes són incompletes, ja que encara no hi trobem enllaçats personatges com Francesc Armanyà o Josep Capellà, que tenen registre propi a la base de dades. Es tracta, novament, d’una eina en curs d’elaboració.

d'informació sobre el convent de Barcelona que no ha aparegut abans perquè no és clara la connexió del personatge amb la institució. Hi consten, amb totals força elevats de registres de llibres amb marques de propietats seves, alguns frares de Sant Agustí que ja hem trobat al llarg d'aquest treball, el destí de les llibreries dels quals indica que les donacions de membres de la comunitat eren una de les fonts més importants de l'increment de la col·lecció; cito a tall d'exemple i per ordre de volums presents al CRAI Reserva: Joan Izquierdo (1752-1808), amb 216 registres; Nicolau Serdà (m. 1774), 193; Josep Capellà (doc. 1785-1800), 138; Joaquim Noguerol (doc. 1774-1778), 119; Bernat Navarro (m. 1629), 58; Pau Mates i Ribes (segle XVIII), 49; Joan Garric (segles XVIII-XIX), 36; Agustí Lluís Verde (1694-1777), 35; i Francesc Armanyà (1718-1803), 34.

El mateix procés es repeteix si volem obtenir els registres dels llibres del col·legi de Sant Guillem o Sant Agustí a partir de descriptors lliures o de l'encapçalament acceptat "Col·legi de Sant Guillem (Barcelona, Catalunya)".

Tipus de marca [Enquadernacions](#)
 Descripció/Transcripció Llom amb signatura topogràfica, a la part superior lletra majúscula, i xifra aràbiga a la part del mig. Lletra majúscula al pla anterior
 Imatge marca

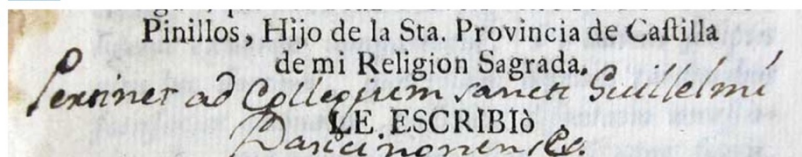

RB.Catàleg [Registre bibliogràfic](#)

Fig. 9: Antiga enquadernació del col·legi de Sant Guillem. Font: CRAI Reserva, db Antics posseïdors.

Tipus de marca [Exlibris manuscrits](#)
 Descripció/Transcripció [Pertinet ad Collegium Sancti Guillelmi Barchinonensis](#)
 Datació de la marca [S. XVIII](#)

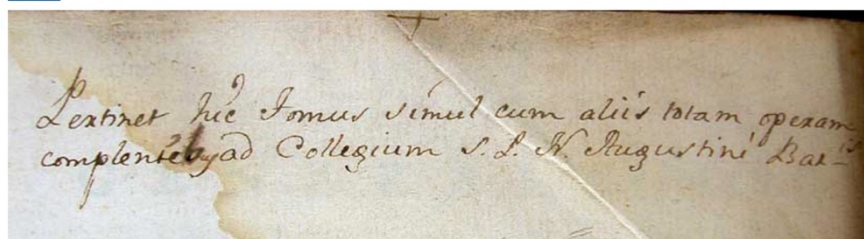
Imatge marca

Imatge context [Portada o altres](#)
 RB.Catàleg [Registre bibliogràfic](#)

Tipus de marca [Exlibris manuscrits](#)
 Descripció/Transcripció [Pertinet hic tomus simul cum aliis totam operam complentibus ad Collegium S\[ancti\] P\[atris\] N\[ostri\] Augustini Bar\[cinonens\]is](#)
 Datació de la marca [S. XVIII](#)

Imatge marca

RB.Catàleg [Registre bibliogràfic](#)

[Nova cerca](#) [Ajuda](#)

Conté 1491 registres de posseïdors.

Fig. 10: Dos exlibris del col·legi de Sant Guillem. Font: CRAI Reserva, db Antics posseïdors.

Com ja s'ha advertit, els registres de manuscrits del catàleg en línia recuperen i actualitzen les descripcions de l'inventari de Miquel Rosell, un procés que encara està en curs. Aquest autor, que dedicava una particular atenció a la procedència dels llibres que descrivia, ja relacionava amb el convent de Sant Agustí els manuscrits universitaris amb obra de Bastero i Eura, a més d'alguns volums de temàtica o marques de propietat agustines encara no introduïts al catàleg en línia.¹³⁸

¹³⁸ Especialment uns extractes del *Lumen domus* del convent (*Còpia de algunas notas que se han trobat en lo Lumen domus, comensat per lo reverend pare lector jubilat fra Deodato Ostench lo any 1758*, ms. 299); unes *Reflexiones militares del vizconde del Puerto*, amb exlibris del P. Izquierdo (ms. 427); un curs sobre lògica i física aristotèlica d'Andreu Agustí Judice Fiesco (m. 1685), autor agustí d'origen genovès, que va prendre l'hàbit a Barcelona (ms. 1018); en canvi, sembla més aviat de procedència dominicana, i no agustina, el sermonari del ms. 1467. Vegeu MIQUEL I ROSELL 1958-1969: I, 389-390, 536; III, 60-62 i 535-536, respectivament; MCEM 1911 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1922> (ms. 299), 1172 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1287> (ms. 1018) i 526 <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=797> (ms. 1467).

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA

Per a aquesta institució no ens serà útil el catàleg en línia de la seva biblioteca, consultable des del CCUC (<https://ccuc.csuc.cat/search*cat~S19/>), ja que no integra la col·lecció de manuscrits; d'altra banda, el convent tampoc no apareix al "Llistat d'autories" corresponent; la cerca per descriptors lliures tampoc no ha donat resultats. A la mateixa biblioteca es conserva un inventari de manuscrits mecanografiat molt incomplet i amb signatures no actualitzades, que tampoc no ofereix dades sobre procedències.

Per contra, l'investigador té a l'abast les eines següents; les dues primeres han estat profusament utilitzades en aquest treball:

- RABLB, ms. 3-III-16: *Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad Literaria, c. 1875*, 161 folis sense numerar: inventari parcial de l'arxiu, el museu i la biblioteca de la institució, amb esment d'alguns manuscrits, però sense nota de procedència ni signatures. Descrit a *MCEM 2777* <https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=2993>; cf. JORBA 2017: 178-179.
- *MCEM - Base de Dades Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna* (Institut d'Estudis Catalans): inclou la descripció de 83 manuscrits (unitats documentals simples i compostes) de la col·lecció patrimonial de la biblioteca de l'Acadèmia de Bones Lletres, datats entre el final del segle XV i el començament del XIX, i escrits en qualsevol llengua; vegeu la llista de signatures, amb enllaç als registres corresponents, des de la taula següent: <<https://mcem.iec.cat/tots.asp>>. La base de dades té camps de "Procedència" i "Signatures antigues", que no es recuperen, però, des d'opcions del menú desplegable del cercador; els resultats s'obtenen per descriptors lliures (agustins, "agustinos", Izquierdo, etc.) des del camp de cerca general, amb el consegüent risc de soroll documental. Els manuscrits que s'han pogut relacionar amb el convent de Sant Agustí ja s'han ressenyat a l'apartat III d'aquest treball.
- *BITECA: Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears* (The Bancroft Library, Universitat de Califòrnia, Berkeley): conté la descripció de

quatre còdexs medievals en català de l'Acadèmia de Bones Lletres, recuperables des de l'adreça <<https://tinyurl.com/ya7q4j3r>>. Vegeu també l'apartat III.

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

En principi, per al tema que ens ocupa, l'ACA és sobretot el dipòsit per excel·lència on es custodien les restes de l'antic arxiu del convent de Sant Agustí, així com del col·legi de Sant Guillem. Però secundàriament també acull llibres de la mateixa procedència, repartits entre:

- Biblioteca: 170 llibres que Pròsper de Bofarull reconeixia haver-se endut de Sant Agustí per incrementar la biblioteca de l'ACA.¹³⁹
- Col·lecció Incunables:¹⁴⁰ tres unitats documentals.
 - De Sant Agustí: Inc. 32 (Francesc Eiximenis, *Llibre de les dones*, Barcelona: Joan Rosembach, 8 de maig de 1495, amb una nota de Josep Oliveres segons la qual va patir els efectes del bombardeig de la ciutat el 1843 i va ser restaurat dos anys després); Inc. 36 (Ramon Llull, *Arbor scientiae*, Barcelona: Pere Posa, 22 d'agost de 1482, amb exlibris imprès del bibliotecari "P. M. Capellà agustino" i antiga signatura A-222).¹⁴¹

¹³⁹ Alguns porten la inscripció "S. A." (Sant Agustí) al lloc (informació d'Alberto Torra, ACA). Els quatre exemples que cita BARRAQUER (1906: II, 194) tenen un caràcter marcadament instrumental; són obres de consulta per als historiadors que visitaven l'arxiu: Charles du Fresne DU CANGE, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis* (París, 1733); Adolf OCCO; Francesco MEDIOBARBO BIRAGO; Filippo ARGELATI, *Imperatorum romanorum numismata [...]* (Milà, 1730); Père DE MARCA, *Marca hispanica* (París, 1688), i Antonio CAMPILLO, *Disquisitio methodi [...]* (Barcelona, 1766).

¹⁴⁰ L'inventari dels 47 incunables de la col·lecció, procedents sobretot del monestir de Sant Cugat del Vallès, però també de Sant Agustí de Barcelona, l'Arxiu de la Generalitat i l'Arxiu Reial, i d'altres comprats, es consulta a PARES <<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/120544>>.

¹⁴¹ L'incunable lul·lià devia provenir del col·legi de Sant Guillem; consta al seu catàleg, amb la signatura H.32 i ratllat (CRAI Reserva, ms. 1493, s. v. "Lulio").

- De Sant Guillem: Inc. 15 (Sant Agustí, *De civitate Dei*, Venècia: Nicolaus Jenson, 2 d'octubre de 1475).
- Ordes Religiosos i Militars (Monacals): un manuscrit del comentari de les Sentències, de Blai Navarro, ja comentat, vist pel P. Villanueva a la biblioteca conventual (ACA, MH, vol. 721), que devia arribar traspaperat entre els volums de l'arxiu. El mateix s'ha de dir d'un *Tractatus de sacra doctrina* (1741), que té tot l'aire de ser un tractat escolar de teologia, avui ACA, MH, vol. 690. També és interessant la presència d'un quadern de sor Caterina o Catalina Tomàs (1531-1574), la popular beata mallorquina, que era monja agustina de Santa Magdalena de Palma (*Codern de la B. Catharina Thomàs*, ACA, MH, vol. 674).

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

La parròquia de Sant Agustí, com hem vist, va conservar una part dels llibres litúrgics de l'antic convent. Després de la crema i el saqueig de l'església entre el 19 i el 20 de juliol de 1936, en la posterior operació de salvament dels fons bibliogràfics durant la Guerra Civil, l'Oficina d'Edificis Municipals va lliurar a la Biblioteca de Catalunya, el 24 d'octubre del mateix any, 13 llibres de cor dels segles XVII-XIX que havien restat a la parròquia; van ser registrats el gener de 1939 amb els números provisionals 2860-2872 i actualment estan pendents de catalogació a la Secció de Música de la Biblioteca de Catalunya.¹⁴²

¹⁴² Agraeixo aquesta informació a Anna Gudayol, cap de Manuscrits de la BC. Fonts: Arxiu Històric de la BC, 124/3 i 127/41.

V. FONTS ARXIVÍSTIQUES

L'arxiu del convent de Sant Agustí s'ubicava a l'ala oriental del convent, a l'extrem d'un gran corredor del primer pis.¹⁴³ S'hi conservaven notícies sobre la fundació i els títols justificatius de les propietats del convent –cases i terrenys de Barcelona, Sarrià, Sants, l'Hospitalet, Tiana, Martorelles, Alella, Badalona, Sant Pere de Ribes, a més de censos que els agustins percebien en diferents llocs–, documentació generada per la seva administració i pel dia a dia dels habitants del convent –llibres de professions i òbits de frares, per exemple–, una comunitat que el 1835 aplegava aproximadament 70 persones, entre frares, “coristes”, novicis i llecs. L'arxiu de Sant Agustí se salvà de l'incendi de 1835 gràcies al citat Josep Antoni Llobet i Vall-lloera. Molts volums van passar a l'Arxiu d'Hisenda de Barcelona. Barraquer afirma enigmàticament que “en otro archivo me consta se guardan muchos papeles de los del de agustinos”, dada que no he pogut contrastar.¹⁴⁴

Resumeixo el contingut dels volums que Barraquer va veure arran de dues visites a l'Arxiu d'Hisenda, el 1895 i el 1913, perquè serà útil contrastar-la amb els llibres actualment conservats als Monacals d'Hisenda de l'ACA i en algun altre arxiu. Són: *Lumen domus, Llibre de recibo y gasto exprés en la fàbrica del nou convent de N.P.S. Agustí [...] començant en lo any 1726*, volums de les sèries de llibres *del gasto* i *del recibo*, *Libro en que se notan los religiosos difuntos de toda esta provincia de Aragón orden de N.P.S. Agustín: empieza desde el año 1666*, dos volums amb informacions sobre la “limpieza de sangre” dels candidats a frare, manuscrits dels segles XVIII-XIX, deu volums d'actes de professió dels religiosos entre 1565-1834, “escritas de puño propio del

¹⁴³ Segueixo BARRAQUER (1906: II, 195-199) per al resum històric sobre l'arxiu.

¹⁴⁴ ÍDEM: II, 196.

profesante, y cada una adornada con caprichosas pinturas las más de ningún valor pictórico”, dos volums de la sèrie del *Libro de consulta*, un cerimonial, “otros volúmenes referentes todos a intereses del convento, tales como reseñas de censos, llevadores, etc.”, un llibre de breus pontificis, un altre de disposicions reials, un llibre de la confraria de la Mare de Déu dels Desemparats –una de les advocacions més populars del convent–, un llibre de misses celebrades, etc., fins a un total de 180 volums que en origen podrien haver estat més, perquè l’Arxiu d’Hisenda, sobrepassat pel gruix de material ingressat, va ser objecte de robatoris durant anys, alguns perpetrats pels seus mateixos oficials.

ARXIU DE LA CORONA D’ARAGÓ

La major part dels volums i els lligalls de l’arxiu dels agustins va passar a l’ACA arran d’una reial ordre de 9 de gener de 1918 per la qual les delegacions d’Hisenda de les quatre províncies catalanes havien de dipositar-hi els arxius dels convents i els monestirs desamortitzats, completada, per a Barcelona, amb dues disposicions més de 1962 i 1964. Actualment s’integren en la subsèrie Hisenda de la sèrie Ordes religiosos i militars, tradicionalment coneguda com a Monacals, creada el 1962. Una altra part de la documentació va ingressar al mateix arxiu com a conseqüència d’una ordre de la Direcció General d’Arxius i Biblioteques del 16 de març de 1942, segons la qual la Biblioteca de la Universitat havia de lliurar a l’ACA els fons documentals d’origen monàstic que conservava; avui són a la subsèrie Universitat de la citada sèrie Monacals.¹⁴⁵

El quadre següent informa dels volums i els lligalls de procedència agustina a l’ACA segons qui en va ser director, Frederic Udina Martorell.¹⁴⁶ El número correspon als inventaris manuals de sala, posteriorment introduïts a PARES: són, en total, 214 volums dels agustins i 13 lligalls dels agustins calçats. Cal tenir en compte que Udina no hi especifica els convents de procedència –la majoria de volums d’Hisenda són de Sant Agustí de Barcelona, però en la consulta a PARES (vegeu més avall) s’observa que estan

¹⁴⁵ UDINA MARTORELL 1986: 343-361; TORRA 1996.

¹⁴⁶ UDINA MARTORELL 1986: 358-359.

intercalats amb d'altres procedents dels convents d'Igualada, Girona, La Selva del Camp, Sant Feliu de Guíxols i Tàrrega, i que inclouen convents d'agustins descalços (Santa Mònica de Barcelona) i el col·legi de Sant Guillem; als volums d'Universitat, els del convent barceloní de Sant Agustí també es mesclen amb els d'aquest col·legi. En el moment que escrivia (1986), Udina reconeixia que encara hi havia un bon nombre d'ingressos posteriors a 1962 no catalogats.

VOLUMS		
	HISENDA	UNIVERSITAT
Agustins	539-742 (s. XV-XIX)	97-105, 292 (s. XVI-XIX)

	LLIGALLS		
	HISENDA		UNIVERSITAT
	<i>Grans</i>	<i>Petits</i>	
Agustins calçats (Sant Agustí)	1-8	1-5	—
Agustins descalços (Santa Mònica)	9-10	—	—
Agustins (sense determinar)	—	6-7	—

Segons Barraquer, una altra part del fons arxivístic, volums i lligalls, va tornar a mans dels agustins, al convent de Calella, per exemple un volum de la sèrie de llibres de consulta i uns 700 pergamins.¹⁴⁷ Encara, el rector de la parròquia de Sant Agustí va recuperar un parell de plànols d'entre la brossa i als encants. A la Biblioteca de la Universitat van arribar set volums de “gasto” o despesa del col·legi de Sant Guillem, que

¹⁴⁷ BARRAQUER 1915-1917: IV, 487-489. El convent de Calella (1868-1937) fou cremat i enderrocat durant la Guerra Civil; alguns veïns van protegir béns i arxius, després retornats a les autoritats i en part destruïts (AMAT I TEIXIDÓ 2013: 117; TAVERAS DE LEÓN 2013: 232-236; cf. RANO 1961). Vegeu apartat V.

Barraquer encara havia vist a la sala de manuscrits, però que actualment són a l'ACA en compliment de la disposició de 1942 citada més amunt.¹⁴⁸

El quadre que he reproduït més amunt, basat en Udina, no diferencia, com deia, entre convents de procedència. Aquesta operació es pot fer ara amb més precisió a través del cercador de PARES, aplicant els filtres “Archivo de la Corona de Aragón” i “Órdenes religiosas y militares”.¹⁴⁹ L'encapçalament acceptat és aquí “Barcelona, convento de Sant Agustí”, que retorna 131 resultats, entre volums d'Hisenda i Universitat, però cap lligall. Tanmateix, la xifra contrasta amb els 180 aproximats que Barraquer encara havia pogut veure a l'Arxiu d'Hisenda. A continuació segueix una descripció sumària dels registres retornats per PARES sobre el convent barceloní de Sant Agustí. L'escarida informació que en dona l'inventari en línia, procedent dels inventaris manuals de sala, no permet extreure'n informació sobre la biblioteca si no és a través de la consulta *in situ* dels volums, cap dels quals no està encara digitalitzat al citat portal d'arxius.

Els volums estan datats des del segle XV fins al 1835 aproximadament. Tenen les signatures següents: MH, vol. 539, 541-547, 552-561, 563-573, 580-583, 586, 587, 590-595, 597-601, 603-607, 611, 618, 619, 621-625, 627-635, 639, 654-657, 659-674, 677-681, 683-685, 687-690, 694, 695, 708-719, 721-726, 730, 731, 733, 740, 3781, 3786, 3912, 3913 i 4754; MU, vol. 292 i 399.

Proposta de quadre de classificació (provisional):

¹⁴⁸ ÍDEM: 628. Els llibres de “gasto”, amb els de “recibo” i conclusions tenen les signatures ACA, MU, vol. 97-105 (anys 1587-1824); un altre llibre de “recibo” havia ingressat procedent de la delegació d'Hisenda: ACA, MH, vol. 589 (1752-1808).

¹⁴⁹ Si només s'aplica el primer filtre, és a dir, es fa la consulta sobre totes les sèries de l'ACA, es retornen 164 resultats; la diferència consisteix bàsicament en processos judicials en què el convent actuava com a part (sèries Reial Audiència i Reial Patrimoni) i algun plànol del nou convent (col·lecció Mapes i plànols). El fet que només hi aparegui un plànol –més avall en localitzo una vintena– ja indica que hi ha un cert risc de silenci documental, possiblement induït per l'ús d'un altre encapçalament o per un error informàtic.

ARXIU DEL CONVENT DE SANT AGUSTÍ DE BARCELONA	
PATRIMONI	<ul style="list-style-type: none"> • MH, vol. 545 (llibre de taula, 1705-1723), 630 (llibre de béns del convent, s. XVIII). • Capbreus: MH, vol. 598 (1650), 628 (1661-1684). • Torres i heretats: MH, vol. 633 (1641), 539 (s. XVII), 621 (1705-1728), 722 (1771), 632 (s. XVIII), 543 (s. XVIII-XIX), 666 (s. XIX), 695 (s. d.). • Herències i llegats: MH, vol. 673 (clàusules testamentàries, s. XV), 629 (primer llibre de testaments, 1516-1598), 654 (segon llibre de testaments, 1603-1698), 593 (llibre de testaments, 1703-1763), 572 (<i>Speculum</i> de testaments, s. XVIII).
GOVERN	<ul style="list-style-type: none"> • “Actos”, llibres d’: MH, vol. 709 (1635). • Consultes o decisions del prior: MH, vol. 627 (1672-1756).
PERSONAL	<ul style="list-style-type: none"> • Professions, llibres de: MH, vol. 710 (primer, 1569-1588), 711 (segon, 1599-1617), 712 (tercer, 1617-1734), 713 (quart, 1634-1648), 714 (cinquè, 1649-1668), 715 (setè, 1682-1695), 716 (vuitè, 1714-1736), 717 (novè, 1736-1759), 718 (desè, 1759-1784), 719 (onzè, 1784-1834). • “Provanzas”: MH, vol. 554-557 (1718-1828). • Òbits, llibres d’: MH, vol. 552 (1665), 553 (1666), 624 (llibre de difunts i vestuari, 1719), 622 (s. XVIII). • Oficials: MH, vol. 546 (negocis de fra Nicolau Coll, 1696-1749), 688 (1742). • Directori per al noviciat: MH, vol. 683 (1830).
COMPTABILITAT	<ul style="list-style-type: none"> • “Recibo y gasto”: MH, vol. 541 (1541-1556). • “Recibo”: MH, vol. 558 (1556-1566), 639 (1560-1583), 607 (1584-1599, segon llibre), 583 (1600-1620), 657 (1623-1799), 661 (1642-1666), 662 (1666-1679), 667 (1679-1709), 672 (1734-1757), 668 (1757-1799), 625 (1788), 724 (1821-1830), 581 (1830). • “Gasto”: MH, vol. 559 (1559-1581), 582 (1581-1599), 635 (1618), 655 (1620-1642), 669 (1642-1666), 664 (1666-1679), 670 (1679-1709), 671 (1709-1734), 665 (1734-1757), 663 (1757-1799), 660 (1799-1817), 659 (1817-1823), 723 (1821-1830), 580 (1830). • “Gasto y recibo”: MH, vol. 561 (1720-1726), 619 (1734-1808).

RENDES	<ul style="list-style-type: none"> • Censos i censals: MH, vol. 694 (1570), 573 (1610), 740 (1699), 634 (1772). • Llevadors: MH, vol. 725 (1714), 563 (1735), 547 (1801), 623 (1801), 618 (1819). • Rendes: MH, vol. 4754 (1641). • “Mals” o corresponsions: MH, vol. 560 (1675), 601 (1733), 600 (1756). • Partides: MH, vol. 597 (1724-1748), 542 (1748). • Procuradors del convent: MH, vol. 730 (llevador, 1735).
OBRES	<ul style="list-style-type: none"> • Obres: MH, vol. 571 (1646). • Construcció del nou convent: MH, vol. 603-606 (s. XVIII), 656 (1726-1755). • Fàbrica: MH, vol. 544 (1771), 570 (1773), 568 (1788), 687 (s. XVIII), 569 (1802).
ECONOMAT	<ul style="list-style-type: none"> • Carn, abastiment: MH, vol. 689 (1788-1815). • Franqueses, inspecció: MH, vol. 708 (1802).
ESGLÉSIA	<ul style="list-style-type: none"> • Fundacions, llibres (?): MH, vol. 590-592 (1503-1789). • Obra: MH, vol. 631 (llibre tercer, 1677). • Sagristia, renda: MH, vol. 681 (1730). • Confraries i congregacions: MH, vol. 587 (s. XVIII); Desemparats: vol. 564 (s. XVIII), 733 (s. XVIII); Bona Mort: vol. 586 (s. XVII), 565 (1707), MU, vol. 292 (1750-1835), MH, vol. 566 (1754), 567 (1759); Santa Rita de Càssia: MH, vol. 679 i 680 (1734), 677 i 678 (1765).
JUDICIAL	<ul style="list-style-type: none"> • Processos: MH, vol. 599 (1650), 3781 (s. XVII).
HISTÒRIA, CERIMÒNIES, USOS	<ul style="list-style-type: none"> • MH, vol. 595 (<i>Lumen domus</i>, s. XIX). • MH, vol. 594 (cerimònies i usos del convent, s. XIX). • MH, vol. 611 (miscel·lània sobre història del convent, s. XIX).
VÀRIA	<ul style="list-style-type: none"> • MH, vol. 731 (llibre major de misser Guillem Ballet, 1607-1646), 726 (llibre de comptabilitat de Pere Blai, mestre de cases, 1613); MU, vol. 399 (<i>Actes dels béns de Bernat Sala, paraire [...]</i>, 1618-1666); MH, vol. 684 (llibre de comptabilitat de Marianna Jaumató, s. XVII-XVIII), 3786 (llibre de crèdits de Francesc Brossa i de Boixadors, 1702).

- MH, vol. 721 (Blai Navarro, *Commentaria in 3 librum Sententiarum*, 1588), 690 (*Tractatus de sacra doctrina*, 1741).
- MH, vol. 674 (*Codern de la beata Catharina Thomàs*, s. XVIII).
- MH, vol. 3912 (*Sobre el memorial de los dominicos contra el plan de estudios en su Seminario Conciliar*, s. XVIII).
- MH, vol. 3913 (*Extensión del jubileo universal [...] 1825, 1826*).

Hi ha més documentació procedent de Sant Agustí a la Col·lecció Mapes i plànols de l'ACA: són 21 plànols (1728-1803), la majoria relacionats amb la construcció del nou convent (ACA, Col·leccions, Mapes i Plànols, 49-53, 58, 59, 109-113/1, 115, 116, 119, 141, 142, 149, 175, 176 i 560). Tots estan digitalitzats a PARES.

Pel que fa al col·legi de Sant Guillem, els encapçalaments a PARES són “Barcelona, colegio de San Guillermo” i “Barcelona, convento [*sic*] de Sant Guillem d’Aquitània”. La consulta retorna 10 resultats, datats entre 1587 i 1824, amb les signatures MH, vol. 589, i MU, vol. 97-105. En destaca l’homogeneïtat del tipus d’informació i la completesa de la sèrie cronològica.

ARXIU DEL COL·LEGI DE SANT GUILLEM D’AQUITÀNIA DE BARCELONA

COMPTABILITAT	<ul style="list-style-type: none"> • “Gasto”: MU, vol. 103 (1587-1621), 101 (1621-1642), 102 (1642-1681), 104 (1681-1752), 105 (1752-1824). • “Recibo y conclusiones”: MU, vol. 97 (1587-1630), 98 (1621-1642). • “Recibo”: MU, vol. 99 (1642-1681), 100 (1681-1752); MH, vol. 589 (1752-1808).
---------------	--

A l’hora de planificar la consulta dels volums anteriors –i els lligalls no inclosos– en cerca de documentació sobre la biblioteca del convent d’agustins, una primera prospecció haurà d’anar encaminada a la documentació sobre herències (llibres de testaments i còpia de clàusules testamentàries, des del segle XV al XIX) per tal de localitzar possibles llegats de llibres. A continuació caldrà resseguir la documentació comptable; a l’apartat II ja s’ha

vist que Barraquer i Casas Nadal van localitzar-hi notícies molt interessants sobre la construcció de la llibreria i despeses relacionades amb aquesta a mitjan segle XVIII, així com sobre la recuperació i transport de llibres al llarg del XIX. D'altra banda, la consulta d'aquesta documentació segurament farà emergir el nom dels notaris que acostumaven a dur els negocis dels frares agustins, i això constituiria una nova via de treball: la localització de nova informació custodiada en protocols d'arxius amb fons notariais (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i AHCB, per exemple).

També serà interessant la consulta de la documentació produïda pels mateixos frares sobre la història del convent i els seus costums, especialment el *Lumen domus* de la casa (MH, vol. 595), en què consta la col·laboració de fra Josep Capellà i fra Jordi Rei, que es podrà completar amb els extractes del ms. 299 del CRAI Reserva ja citat.

Finalment, els llibres de professions, “provances” (expedients de “limpieza de sangre”) i òbits proporcionaran una valuosa informació biogràfica sobre els frares que van ingressar a l'orde des del convent barceloní o hi moriren després de ser-hi assignats, tant els que van destacar per la seva obra escrita com els documentats com a posseïdors de llibres i oficials de la biblioteca. A destacar que la sèrie de llibres de professions es conserva completa des de 1569 fins a 1834; el que manca a l'ACA, corresponent a 1667-1682, és a BC, ms. 777.

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA

La recerca a l'arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona té l'objectiu de documentar l'ingrés dels manuscrits dels agustins en general i del P. Joan Izquierdo en particular en la seva biblioteca, fet que, com s'ha dit, va tenir lloc durant el període que els fons van estar dipositats a Sant Joan de Jerusalem i que es pot relacionar amb la reial ordre de 1836 que facultava l'Acadèmia per custodiar manuscrits referents a la història i les antiguitats de Catalunya.

La principal sèrie arxivística sobre la qual s'haurà de conduir la recerca són les actes de les sessions de l'Acadèmia entre 1836 i 1875 aproximadament, data de l'inventari parcial on els manuscrits agustins ja consten en poder seu.

L'inventari de l'arxiu de les Bones Lletres està actualment en curs de digitalització a la web de la institució: <<https://arxiu.boneslletres.cat/>>. A data de maig de 2020 ja hi ha disponibles els registres i les versions digitals de les actes de les juntes particulars (02.01.01 Junta particular) i les juntes generals (02.01.02 Junta general), que inclouen el període citat:

- [Actes de la junta particular de la RABLB (1836-1838)], UC 3114. <<https://arxiu.boneslletres.cat/document/actes-de-la-junta-particular-de-la-rablb-de-1836-a-1838-3114>> (digitalitzades).
- *Actas de las sesiones de la Academia de Buenas Letras de Barcelona. Empiezan en 30 de diciembre de 1833. Terminan en la de 25 de junio de 1838. Libro primero* (amb un plec d'esborranys de 1833-1865), UC 3124. <<https://arxiu.boneslletres.cat/document/actas-de-las-sesiones-de-la-academia-de-buenas-letras-de-barcelona-empiezan-en-30-de-diciembre-de-1833--3124>> (digitalitzades).
- *Actas de las sesiones de la Academia de Buenas Letras de Barcelona. Que comienza con la sesión extraordinaria de 5 de julio de 1838 y termina con la de 12 de marzo de 1858. Libro segundo*, UC 3126. <<https://arxiu.boneslletres.cat/document/actas-de-las-sesiones-de-la-academia-de-buenas-letras-de-barcelona-que-comienza-con-la-sesion-extraordinaria-de-5-de-julio-de-1838-y--3126>> (digitalitzades).
- *Actas de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde 26 de marzo de 1858 hasta 23 de noviembre de 1885. Libro tercero*, UC 3128. <<https://arxiu.boneslletres.cat/document/actas-de-la-real-academia-de-buenas-letras-de-barcelona-desde-26-de-marzo-de-1858-hasta-23-de-noviembre-de-1885-libro-tercero-3128>> (digitalitzades).
- Les UC 3125, 3127 i 3129 contenen esborranys de les juntes generals de 1833-1839, 1840-1854 i 1864-1865, respectivament. També estan digitalitzats.

L'apartat 04.03.04 Biblioteca i publicacions de l'Acadèmia encara no està disponible.

ARXIU HISTÒRIC DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Aquest arxiu <<http://www.ub.edu/arxiu/ca/index.html>> i el següent han estat tradicionalment els fons més estudiats pels investigadors a l'hora de documentar la confiscació i trasllat de les biblioteques conventuals al convent de caputxins de Santa Madrona i a Sant Joan de Jerusalem, i la seva posterior integració en la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona. Vegeu les referències bibliogràfiques i arxivístiques corresponents a l'apartat II, especialment el treball de Ruiz; Verger 2019.

ARXIU MUNICIPAL CONTEMPORANI DE BARCELONA

El catàleg *A183. Catàleg de la sèrie A183 Comissió de Governació*, inclou informació sobre el salvament dels béns dels convents suprimits i els projectes de biblioteca pública de Barcelona, alguns ja ben coneguts des dels temps de Barraquer. Caldrà veure especialment:

- A-129 [Mesures per salvar els edificis i efectes dels convents (1835)]. 4-E-02-01-C -39369.
- A-1761 [Instal·lació de biblioteques públiques als convents desocupats de Sant Joan i dels Caputxins (1843)] 4-00-E-02-00-C -39415.

ALTRES

Biblioteca de Catalunya

La Biblioteca custodia un important document de l'arxiu de Sant Agustí: el sisè llibre de professions, corresponent als anys 1668-1682 (ms. 777).

Al seu Arxiu Històric hi ha documentació ja citada sobre l'ingrés de manuscrits litúrgics de la parròquia de Sant Agustí arran de la campanya de salvament de la Guerra Civil.

D'altra banda, una cerca per l'encapçalament acceptat "Convent de Sant Agustí (Barcelona, Catalunya)" (LENOTI) retorna algunes publicacions integrades en la

col·lecció de Fullets Bonsoms, la majoria referents a plets judicials en què el convent va actuar com a part (segles XVII-XVIII), també amb exemplars en altres biblioteques no contemplades en aquest treball i sense relació amb el tema que ens ocupa.

Archivo Histórico Nacional

Una cerca a PARES retorna un resultat per al convent barceloní de Sant Agustí, la carpeta que duu la signatura Clero regular, Car. 150,1 (1595), sense més informació.

Archivo de los Agustinos (Provincia de Castilla), Madrid

Sèries d'interès per a la documentació sobre els convents de Barcelona i Calella, segons el quadre de classificació del *Censo-Guía de archivos de España e Iberoamérica* <<http://censoarchivos.mcu.es/CensoGuia/archivodetail.htm?id=37080>>:

- “Antigua provincia de Aragón” (1346-1867).
- “Conventos suprimidos” (1400-1856).
- “Documentación provincial de Castilla” (1866 seg.) (Calella).

Archivium Generale Augustinianum, Roma

L'inventari de l'arxiver agustí Balbino Rano (1961) conté informació sobre lligalls referents a convents de l'antiga província d'Aragó i als restaurats (Calella).

VI. CONCLUSIONS

A les pàgines anteriors s'ha presentat una aproximació a les fonts per a l'estudi de la biblioteca del convent d'agustins calçats de Barcelona, dit de Sant Agustí, a partir de la constatació de la manca de bibliografia específica sobre aquesta llibreria, una de les més ben dotades de la Barcelona del primer terç del segle XIX (apartat I d'aquest treball). La rica tradició bibliogràfica sobre altres biblioteques conventuals barcelonines coetànies oferiria models metodològics per dur a terme la investigació per tal que els resultats fossin contrastables amb els obtinguts per a aquestes institucions.

En un estat de la qüestió sobre la història de la biblioteca dels agustins calçats de Barcelona, desenvolupat a l'apartat II, s'ha afirmat que no sabem pràcticament res de la llibreria antiga de Sant Agustí Vell, i encara menys de la seva col·lecció, sobre la qual només es pot avançar la hipòtesi ben probable que devia passar a la biblioteca del nou convent, inaugurat el 1750. La centralitat dels estudis en les constitucions de l'orde dels agustins i el caràcter instrumental que s'associava a les biblioteques conventuals fan preveure que Sant Agustí Vell no devia ser cap excepció, però les primeres notícies sobre l'existència d'una biblioteca són de finals del XV. En canvi, tenim més dades sobre la col·lecció bibliogràfica del nou convent, especialment referents a la seva darrera etapa, el primer terç del segle XIX, quan era visitada pels investigadors i reunia un volum de llibres que la situaven entre les més ben proveïdes de Barcelona. La informació comença a ser més abundant arran de la desamortització i el trasllat dels llibres de Sant Agustí, com els dels altres convents suprimits de la ciutat, a un dipòsit provisional a Santa Madrona i, ja el 1836, a Sant Joan de Jerusalem. En aquest punt, la col·lecció agustina passa a formar part del projecte superior d'una gran biblioteca pública a Barcelona, que conduirà a la creació de la Biblioteca Provincial i Universitària, instal·lada el 1881 al nou edifici de la Universitat de Barcelona.

En el període que va de mitjan segle XVIII –les primeres notícies sobre la construcció d’una nova biblioteca són de 1761– fins a mitjan segle XIX, la font d’informació més completa per reconstruir i valorar el fons bibliogràfic dels agustins són els catàlegs antics manuscrits que ens n’han arribat, objecte d’estudi de l’apartat III d’aquest treball. Són dos índexs generals d’autors, redactats al darrer quart del segle XVIII i amb actualitzacions, el més modern, fins als anys quaranta del segle següent, que es custodien al CRAI Reserva. Ja hem vist que en l’elaboració de l’índex més antic va col·laborar un frare bibliotecari fins ara poc conegut, que s’ha revelat un dels responsables més actius en la gestió de la biblioteca, Josep Capellà, dit Pellaca (doc. 1785-1800); el mateix bibliotecari va contribuir a l’increment de la col·lecció amb la confecció de miscel·lànies d’impresos i manuscrits dispersos i amb la seva pròpia producció literària manuscrita, les unes i l’altra ressenyades al catàleg més modern de la llibreria, en què sens dubte també va intervenir. El nom de Capellà s’ha d’afegir, doncs, a la llista de frares i prelats que van contribuir amb les seves donacions al creixement de la biblioteca. Aquesta llista, ara per ara, està encapçalada per un coetani, fra Joan Izquierdo, que posseïa a la seva cel·la una selecta col·lecció de manuscrits medievals i moderns que ja va despertar l’admiració de Jaume Villanueva a principis del XIX i que, com era habitual, en morir el propietari va passar a la llibreria conventual.

Una comparativa entre els dos catàlegs de Sant Agustí i els d’altres biblioteques monàstiques barcelonines coetànies ha dut a la conclusió que els primers no tan sols inclouen millores en la tècnica catalogràfica, per exemple en aspectes com una major literalitat en la transcripció dels títols, sinó que tenen una característica no observada en aquells, de possible tradició augustiniana: la introducció de les dades d’impressió, lloc i data, en els assentaments. Aquest tret, que ja apareix al catàleg més vell, es consolida en el nou, que també ha passat per una substitució de les antigues signatures per les noves. Els dos volums infòlio, d’un cert luxe, que conformen aquest nou índex, presenten traces d’haver continuat essent una eina de treball després de l’ingrés de la col·lecció agustina a Sant Joan de Jerusalem. Aquesta hipòtesi es basa, d’una banda, en la presència d’actualitzacions tardanes, dels anys quaranta, que obeeixen als gustos de la nova generació romàntica més que no a un context cultural monàstic; i, en l’altra, en la presència de registres corresponents a llibres dels carmelites descalços de Sant Josep de Barcelona en l’índex. En aquest treball es proposa que la qualitat de la tècnica

catalogràfica dels bibliotecaris de Sant Agustí, al costat de les notícies que tenim sobre la unitat que la col·lecció mantenia en el nou local i el fet que, com s'ha dit, era una de les més nombroses que hi van ingressar, explicarien que els responsables de Sant Joan consideressin utilitzar el catàleg com a mínim fins poc abans de 1850.

Els dos catàlegs manuscrits citats –que es complementen amb un tercer índex, l'únic que coneixem de la institució d'ensenyament on els frares de l'orde es formaven en els estudis superiors, el col·legi de Sant Guillem d'Aquitània, també dit de Sant Agustí– descriuen una col·lecció bibliogràfica que no s'allunya del que era previsible en la biblioteca d'un convent, formada bàsicament per llibres destinats a la formació dels frares i a donar-los suport en les seves activitats educatives, homilètiques i pastorals.

Una anàlisi de dos aspectes concrets de la col·lecció, però de gran interès per valorar les funcions que tenia la biblioteca tant a nivell de comunitat religiosa com entre els investigadors externs, com ho són la presència d'escriptors del propi orde, inclosos els locals, i d'obres i autors de la literatura catalana antiga, ha dut a dues conclusions.

La primera conclusió fa referència als autors agustins: la biblioteca conservava amb una cura especial les obres dels frares del convent, la província o l'orde que havien fet una contribució especial a la història de la cultura, entre les quals alguns manuscrits d'autor, que la tradició considerava originals; ho hem vist per a l'historiador clàssic de la província, fra Josep Massot, de qui es custodiava un manuscrit actualment perdut. Això s'aplica tant als autors antics com als més recents, fossin prelats de trajectòria reconeguda com el bisbe Agustí Eura o l'arquebisbe Francesc Armanyà –aquest, pendent d'estudi– o fossin frares de perfil més gris, tinguessin obra publicada o tan sols haguessin deixat miscel·lànies erudites manuscrites; la biblioteca, doncs, conservava tant l'obra impresa d'un Antoni Marquès o d'un Pere Màrtir Puig com els seus apunts manuscrits, sovint de difícil identificació per la manca de referències dels catàlegs al contingut, i això s'estenia també als autors moderns, coetanis de la redacció dels catàlegs, com Agustí Lluís Verde o el mateix bibliotecari Capellà, autor aquest últim de qui no consta que publicés res en vida. La biblioteca mantenia el record d'aquestes figures lligades a la història del convent i que donaven prestigi a l'orde, com a exemples domèstics de la dedicació de la comunitat, des de temps immemorials, als estudis. En aquest sentit, els agustins no es diferenciaven de la resta de religions, pel que fa al prestigi que associaven a la pròpia tradició cultural.

El respecte a aquesta era perfectament compatible amb el seguiment de les novetats editorials de les grans figures intel·lectuals del moment, com hem vist amb el renovador dels estudis d'història eclesiàstica a Espanya, l'agustí Enrique Flórez.

La segona conclusió que s'extreu, en aquest cas, de l'anàlisi de la presència dels autors de la literatura catalana en els catàlegs agustins, que en aquest treball s'ha centrat sobretot en els manuscrits, tampoc no dona sorpreses en relació amb el que sabem de les col·leccions d'altres ordes –n'hem vist exemples dels carmelites descalços de Sant Josep. Els agustins de Barcelona posseïen un manuscrit de Francesc Eiximenis, incunables del mateix autor, de Ramon Llull i Francesc Alegre, i exemplars d'edicions d'autors moderns molt influents (Pere Miquel Carbonell, Francesc Vicent Garcia). Del citat Agustí Eura, tot i que als catàlegs només consta un erudit tractat apologètic en llatí tan valorat en la seva època com oblidat en la nostra, els agustins també conservaven dos cançoners manuscrits col·lectius on l'obra poètica i de teoria literària d'Eura conviu amb la lírica de Francesc Vicent Garcia i Francesc Fontanella, una terna de poetes molt llegits als cercles literaris del XVIII i consolidats en el cànon literari modern de les últimes dècades. Ara bé, el grup més selecte de còdexs el formaven els del P. Izquierdo, objecte de desig dels “golosos literatos”, segons Villanueva; els manuscrits medievals hi convivien amb els moderns i amb els lligalls d'un filòleg com Antoni de Bastero, un investigador que freqüentava les grans biblioteques romanes de l'època i que, a principis del XIX, ja començava a ser valorat com a capdavanter dels estudis sobre els trobadors que emprendrien una embranzida definitiva amb el Romanticisme.

El treball també s'ha plantejat quin va ser el destí dels llibres de Sant Agustí després de la supressió del convent i els corresponents espolis i destrucció de documents (apartat IV). Molts d'aquests llibres, ja ho hem vist, van acabar sent una part important del gran fons universitari que avui es consulta al CRAI Reserva, institució a qui no es podrà mai agrair prou l'aposta per promoure i facilitar els estudis sobre la procedència dels llibres que custodia, que, al capdavant, és la història de la seva pròpia col·lecció. Els camps de notes dels exemplars del catàleg en línia del CRAI i els recursos digitals en curs com la base de dades *Antics posseïdors* i el repositori digital *Col·lecció Catàlegs de biblioteques de convents* són eines importants per localitzar i/o contextualitzar els llibres dels agustins a la biblioteca universitària. Una altra eina que ha resultat molt útil és la base de dades *MCEM*, sobre manuscrits produïts als Països Catalans durant l'Edat Moderna; la

informació aportada pels registres d'exemplars de la Reial Acadèmia de Bones Lletres amb obres i/o marques de propietat de frares agustins i del convent barceloní, s'ha reinterpretat aquí a la llum del que sabem sobre els espais que l'Acadèmia compartia amb la biblioteca universitària a Sant Joan de Jerusalem i el seu proverbial interès per reunir i promoure l'estudi de materials per a la història de Catalunya, afavorit per una ordre reial de 1836 que la facultava per aplegar manuscrits sobre el tema al fons de Sant Joan, campanya breu que va començar precisament amb els llibres de Sant Agustí. L'Acadèmia de Bones Lletres, doncs, es va convertir entre aquella data i els anys 70 del mateix segle en l'altra gran institució que es beneficiava de la supressió del convent agustí, no per la quantitat, sinó per la qualitat dels manuscrits que hi van acabar entrant, entre els quals alguns de la cel·la del P. Izquierdo. Encara, la biblioteca i la col·lecció d'incunables de l'ACA van veure augmentar els seus fons, gràcies a l'arxiver Pròsper de Bofarull, amb l'ingrés d'alguns llibres els anys immediatament posteriors a la desamortització. En el cas de la Biblioteca de Catalunya, els llibres litúrgics de Sant Agustí pendents de catalogar a la secció de Música hi van arribar des de la parròquia de Sant Agustí, arran de la campanya de salvament del patrimoni bibliogràfic endegada durant la Guerra Civil.

L'últim apartat d'aquest treball, el V, és, de fet, una proposta de continuació de la investigació en un futur. Consisteix en una presentació raonada de les fonts arxivístiques que poden aportar nova informació sobre la història de la biblioteca de Sant Agustí, els seus responsables i la seva gestió. S'hi proposa un quadre de classificació del que ha sobreviscut de l'antic arxiu de Sant Agustí, avui a la secció Monacals de l'ACA, que pretén ser una invitació a aprofundir la recerca arxivística tot just encetada pels dos investigadors que fins avui han dedicat més atenció a la biblioteca, Gaietà Barraquer i Montserrat Casas Nadal, que caldrà complementar amb cerques documentals a l'arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres, en curs de catalogació i de digitalització al web institucional, en arxius més transitats pels investigadors que s'han ocupat del destí dels béns dels convents suprimits i de la història de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (AMCB i AHUB), i en arxius agustins (general, Roma, i provincial de Castella, Madrid).

VII. SIGLES I BIBLIOGRAFIA

SIGLES I ABREVIACIONS

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona).

AHCB: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

AHUB: Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona.

AMCB: Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.

BC: Biblioteca de Catalunya.

BITECA: Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears.

CRAI Reserva: CRAI Universitat de Barcelona: Biblioteca de Reserva.

DBE: Diccionario Biográfico Español.

Inventario de los objetos [...]: Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad Literaria, c. 1875 (RABLB, ms. 3-III-16).

MCEM: Base de dades Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna.

MH: ACA, Ordes religiosos i militars, Monacals d'Hisenda.

MU: ACA, Ordes religiosos i militars, Monacals d'Universitat.

RABLB: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

FONTS PRIMÀRIES

Archivium Generale Augustinianum. <<http://archivoaugustinians.net/>> [consulta: 26/05/2020]

GOBIERNO DE ESPAÑA. MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTE. Arxiu de la Corona d'Aragó. <<http://www.culturaydeporte.gob.es/archivos-aca/ca/portada.html>> [consulta: 19/03/2020]

GOBIERNO DE ESPAÑA. MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTE. *Portal de Archivos Españoles (PARES)*. <<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/search>> [consulta: 19/03/2020]

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA. Arxiu. <<https://arxiu.boneslletres.cat>> [consulta: 19/03/2020]

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA, ms. 3-III-16: *Inventario de los objetos que se encuentran en el archivo de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, establecido en una de las estancias de la Universidad Literaria, c. 1875.*

UNIVERSITAT DE BARCELONA. Arxiu Històric. <<http://www.ub.edu/arxiu/ca/ubdoc.html>> [consulta: 19/03/2020]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. Biblioteca Patrimonial Digital (BiPaDi). *Catàlegs de biblioteques de convents*. <<https://bipadi.ub.edu/digital/collection/p21046coll1>> [consulta: 19/03/2020]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1016. [Inventari de la biblioteca de Sant Agustí de Barcelona]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1166-1167. [Inventari de la biblioteca de Sant Agustí de Barcelona]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. CRAI Biblioteca de Reserva, ms. 1493. [Inventari de la biblioteca del col·legi de Sant Guillem de Barcelona]

RECURSOS DIGITALS

Augnet. <<http://www.augnet.org/>> [consulta: 22/04/2020]

Bibliotheca Angelica.

<<http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?it/94/la-biblioteca>> [consulta: 22/04/2020]

BITECA: Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears.

<https://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/biteca_ca.html> [consulta: 22/04/2020]

Catálogo Colectivo de las Bibliotecas Agustinas de España.

<<http://catalogo.bibliotecasagustinianas.es/>> [consulta: 22/04/2020]

ESTUDIO TEOLÓGICO AGUSTINIANO DE VALLADOLID. *Archivo Agustino* [revista].

<<http://www.agustinosvalladolid.es/estudio/investigacion/archivoagustino.html>> [consulta: 26/05/2020]

GOBIERNO DE ESPAÑA: MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTES. *Censo-Guía de archivos de España e Iberoamérica*. <<http://censoarchivos.mcu.es/CensoGuia/portada.htm>> [consulta: 26/05/2020]

Historical Bibliography of the Augustinian Order.

<<http://www.findingaugustinians.org/www.findingaugustinians.org/en.html>> [consulta: 22/04/2020]

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Base de dades Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna (MCEM)*. <<https://mce.mec.cat>> [consulta: 19/03/2020]

Monestirs de Catalunya. <<https://www.monestirs.cat/monst/monestir.htm>> [consulta: 22/04/2020]

Nise. BD Poesia en Cançoners. <<https://www.nise.cat/ca-es/BD-Poesia-en-can%C3%A7oners/Sobre-aquesta-Base-de-Dades>> [consulta: 27/05/2020]

PATRIMONIO NACIONAL. Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial.
<<http://rbme.patrimonionacional.es/>> [consulta: 22/04/2020]

Poliantea: enciclopedias, repertorios de lugares comunes y misceláneas de erudición humanística. <<http://www.bidiso.es/Poliantea/index.jsp>> [consulta: 27/05/2020].

UNIVERSITAT DE BARCELONA. CRAI Biblioteca de Reserva. *Base de dades Antics posseïdors.* <<https://crai.ub.edu/sites/default/files/posseidors/home.htm>> [consulta: 19/03/2020]

UNIVERSITAT DE BARCELONA. CRAI Biblioteca de Reserva. *Fons antic.* <https://cataleg.ub.edu/search~S3*cat> [consulta: 19/03/2020]

BIBLIOGRAFIA

ALCOLEA, Santiago *et alii* (1994), *La Biblioteca de la Universitat de Barcelona*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

AMAT I DE CORTADA, Rafael d', BARÓ DE MALDÀ (1987-2003), *Calaix de sastre*, 11 vol., ed. de Ramon Boixareu, Barcelona: Institut Municipal d'Història; Curial.

AMAT I DE CORTADA, Rafael d', BARÓ DE MALDÀ (1994), *Viles i ciutats de Catalunya*, ed. de Margarida Aritzeta, Barcelona: Editorial Barcino.

AMAT I TEIXIDÓ, Jordi (2013), "La pèrdua del patrimoni artístic a la comarca del Maresme vist per la presidència de l'Audiència territorial de Barcelona, l'any 1937", *V Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme: El Maresme i l'activitat bèl·lica*, [Vilassar de Mar]: Museu-Arxiu, p. 115-130.

AMCB: ARXIU MUNICIPAL CONTEMPORANI DE BARCELONA (2016), *A183. Catàleg de la sèrie A183 Comissió de Governació*, Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/arxiucomtemporani/sites/default/files/c_a_cataleg_a183.pdf> [consulta: 22/04/2020]

ARMANYÀ, Francesc (c. 1751), *Translación de los agustinos calzados de Barcelona de su antiguo al nuevo Real Convento de la misma ciudad [...]*, Barcelona: Pablo Nadal.

ARNALL, M. Josepa, (1975) *Los manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos)*, Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia [tesi doctoral]. <<http://hdl.handle.net/10803/387810>> [consulta: 19/03/2020]

ASTALS, Isabel; RUIZ, Marina; VERGER, Neus (juny 2010), “La base de dades Antics posseïdors de la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona”, *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació* [en línia], 24. <<http://bid.ub.edu/24/astals1.htm>> [consulta: 19/03/2020]

BALAGUER, Víctor (1851), *Los frailes y sus conventos*, 2 vol., Madrid; Barcelona: Llorens hermanos editores, 3a ed.

BALARI I JUVANY, Josep (1896-1897), “Biblioteca Provincial y Universitaria”, *Anuario de la Universidad Literaria de Barcelona*, 1, p. 357-377.

BALSAMO, Luigi (1984), *La bibliografia: storia di una tradizione*, Florència: Sansone.

BARRAQUER I ROVIRALTA, Gaietà (1906), *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 2 vol., Barcelona: Imprenta F. J. Altés y Alabart.

BARRAQUER I ROVIRALTA, Gaietà (1915-1917), *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, 4 vol., Barcelona: Imprenta F. J. Altés y Alabart.

BARRERA I ESCUDERO, Jaume (1922), *Els Torres Amat y la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona*, Barcelona: Atlas geográfico.

BARRUECO, Manuel (1992), *Los Agustinos en Cataluña: historia, leyendas, tradiciones y misioneros, 1300-1900*, Barcelona: s. n.

BELTRAN, Gabriel (1961-1962), “Catálogo de la Biblioteca de los PP. Carmelitas Descalzos de San José”, *Monte Carmelo*, 69, p. 301-332, 511-528; 70, p. 99-107, 247-264.

BELTRAN, Gabriel (1965), “Catálogo de la Biblioteca de los Padres Carmelitas Descalzos de Barcelona. Autores y obras carmelitanas (1592-1835)”, *Monte Carmelo*, 73, p. 109-128.

CADIÑANOS BARDECI, Inocencio (1998), “Los Agustinos de Tarragona y su convento”, *Archivo Agustiniiano*, 82/200, p. 135-141.

CAMPABADAL, Mireia (2006), *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: L'interès per la història, llengua i la literatura catalanes*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CARBONELL, Marià (1995), “Obres al convent de Sant Agustí Vell de Barcelona, segles XVI-XVII”, *Locus Amoenus*, 1, p. 127-138.

CARRERAS CANDI, Francesc (1916), *Geografia General de Catalunya: La ciutat de Barcelona*, Barcelona: Albert Martín.

CASANOVAS I MIRÓ, Jordi (2009), *El Museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: dades per a una història*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.

CASAS I NADAL, Montserrat (1998), “Los fondos italianos del Convento de San Agustín de Barcelona”, dins *X Congreso Internacional de Historia de la Orden de San Agustín, Conventos agustinos (Madrid, 20-24 de octubre de 1997)*, Roma: Institutum Historicum Augustinianum, p. 213-259.

Catàleg del Patrimoni Arquitectònic històrico-artístic de la ciutat de Barcelona, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1987.

COMAS GÜELL, Montserrat (2001), *Lectura i biblioteques populars a Catalunya (1793-1914)*, Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CRAI BIBLIOTECA DE RESERVA (2020), *Catàlegs manuscrits de convents i altres cases de religiosos desamortitzats de la província de Barcelona*. <<http://hdl.handle.net/2445/149100>> [consulta: 26/05/2020]

DBABL (2012): *Diccionari Biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres; Fundació Noguera.

DBE: REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA (2011-2013), *Diccionario Biográfico Español*, 50 vol., Madrid: Real Academia de la Historia. [Citat per la versió en línia: <<http://dbe.rah.es/>>]

DCVB: ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vol., Palma: Moll, 1926-1962. [Citat per la versió en línia: <<http://dcvb.iecat.net/>>].

DHEC (1998-2001): *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, 3 vol., Barcelona: Generalitat de Catalunya; Claret.

DOMINGO, Marc; CUBELES, Albert (2011-2012), “El projecte historiogràfic de Josep Antoni Llobet i Vall-llosera. La transició de la Il·lustració al Romanticisme en el si de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona”, *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 52, p. 181-214.

DRAE: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la Real Academia Española*, diverses edicions. [Citat per la versió en línia: <<https://dle.rae.es/>>]

ETSAB: ESCOLA TÈCNICA SUPERIOR D'ARQUITECTURA DE BARCELONA. BIBLIOTECA (2019), *Guia temàtica de la biblioteca de l'ETSAB: Església de Sant Agustí Nou*, Universitat Politècnica de Catalunya. <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2117/133498/Guia_tematica_esglesia_sant_agusti_nou.pdf?sequence=7&isAllowed=y> [consulta 22/04/2020]

EURA, Agustí (2002), *Obra poètica i altres textos*, ed. de Pep Valsalobre, Barcelona: Fundació Pere Corominès.

FELIU, Francesc (2000), *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

FERRER, Ramon (1815-1821), *Barcelona cautiva, ó sea, Diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, esto es desde el 13 de febrero de 1808 hasta el 28 de mayo de 1814*, 7 vol., Barcelona: Oficina de Antonio Brusi.

FONTANALS, Reis; LOSANTOS, Marga (2007), *Biblioteca de Catalunya. 100 anys. 1907-2007*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

GARCÍA GARGALLO, Manuel (2002), *L'ensenyament de l'Església a la ciutat de Barcelona: directori estadístic*, Universitat de Barcelona, 2002. [Tesi doctoral en línia: <<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/35525>>]

GARCIA MIR, Raül (2006a), “Expolio y destino de los libros incautados entre 1835-1844. Un ejemplo, la biblioteca filipense de Barcelona”, dins *La multiculturalidad en las artes y en la arquitectura: XVI Congreso Nacional de Historia del Arte*, II, coord. M. de los Ángeles Deliseu Jorge *et alii*, Las Palmas de Gran Canaria: Gobierno de Canarias, p. 363-368.

GARCIA MIR, Raül (2006b), “Las bibliotecas conventuales de Barcelona y su trascendencia cultural durante el siglo XVIII: la Biblioteca de los Trinitarios Calzados”, *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, 20, p. 71-80.

GRAS CASANOVAS, Mercè (juny 2016), “Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)”, *Scripta. Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna* [en línia], 7, p. 220-265. <<https://ojs.uv.es/index.php/scripta/article/viewFile/8480/8410>> [consulta: 19/03/2020]

GUDAYOL, Anna (2007), “El salvament de les biblioteques catalanes durant la guerra civil: les ‘Notes’ de Jordi Rubió”, *Estudis Romànics*, 29, p. 213-234.

GUTIÉRREZ, David (1954), “De antiquis ordinis eremitarum Sancti Augustini bibliothecis”, *Analecta Augustiniana*, 23, p. 164-372.

GUTIÉRREZ, David (1962), “La biblioteca di Santo Spirito in Firenze nella metà del secolo XV”, *Analecta Augustiniana*, 25, p. 5-88.

GUTIÉRREZ, David (1964), “La biblioteca di Sant’Agostino di Roma nel secolo XV. A. Inventario del 1432”, *Analecta Augustiniana*, 27, p. 5-58.

GUTIÉRREZ, David (1965), “La biblioteca di Sant’Agostino di Roma nel secolo XV. B. Inventario del 1478”, *Analecta Augustiniana*, 28, p. 53-157.

GUTIÉRREZ, David (1971), *Los agustinos desde el protestantismo hasta la Restauración católica 1518-1648*, Roma: Institutum historicum Ordinis fratrum S. Augustini.

GUTIÉRREZ, David (1977), *Los agustinos en la Edad Media 1357-1517*, Roma: Institutum historicum Ordinis fratrum S. Augustini.

GUTIÉRREZ, David (1979), “La biblioteca agostiniana di Mantova nell’anno 1427”, *Analecta Augustiniana*, 42, p. 137-165.

HEIMBUCHER, M. (1910), “Hermits of saint Augustine”, dins *The Catholic Encyclopedia*, VII, Nova York: Robert Appleton Company.

IZQUIERDO, Joan (c. 1803): *El justo elogio que en las solemnes exequias que el real convento de PP. Agustinos de Barcelona celebró a la buena memoria del Illmo. Señor Don Fr. Francisco Armañá, obispo que fue de Lugo i arzobispo de Tarragona el dia 6 de junio de 1803 dixo [...]*, Barcelona: Francesc Surià.

JAMES, M. R. (1909), “The Catalogue of the Library of the Augustinian Friars at York, now first edited from the MS at Trinity College, Dublin”, dins *Fasciculus Ioanni Willis Clark dicatus*, Cantabrigiae [Cambridge]: Typis academicis, p. 2-96.

JORBA, Manuel (2017), “Els fons bibliogràfics”, dins *El palau de l’humanisme: Cent anys de Bones Lletres al Palau Requesens*, ed. de Sergio Vila-Sanjuán, Barcelona: Comanegra; Ajuntament de Barcelona; Reial Acadèmia de Bones Lletres, p. 177-182.

JORDÀ, Jaume (1704-1712), *Historia de la provincia de la Corona de Aragón de la sagrada orden de los ermitaños de nuestro gran padre San Agustín*, 3 vol., València: Josep Garcia.

MARTÍ BONET, Josep M. *et alii* (1980), *El convent i parròquia de Sant Agustí de Barcelona: Notes històriques*, Barcelona: Arxiu Diocesà; Biblioteca Pública Episcopal.

MASSOT, Josep (1699), *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre san Agustín del principado de Cataluña desde los años de 394 que empezó san Paulino a plantar monasterios [...] hasta los años de 1699*, Barcelona: Joan Jolís.

MIQUEL ROSELL, Francesc (1958-1969), *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, 4 vol., Madrid: Direcciones generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas: Servicio de publicaciones de la junta técnica. [Més 9 vol. d'índexs d'autors i de concordances i cronològic mecanografiats.]

MOLAS RIBALTA, Pere (2017), “La seu de l'Acadèmia”, dins *El palau de l'humanisme: Cent anys de Bones Lletres al Palau Requesens*, ed. de Sergio Vila-Sanjuán, Barcelona: Comanegra; Ajuntament de Barcelona; Reial Acadèmia de Bones Lletres, p. 41-53.

MUTGÉ, Josefina (1998), “El convento de agustinos de Barcelona en el siglo XIV”, dins *X Congreso Internacional de Historia de la Orden de San Agustín, Conventos agustinos (Madrid, 20-24 de octubre de 1997)*, Roma: Institutum Historicum Augustinianum, p. 497-528.

OLIVER, Bernat (1929), *Excitatori de la pensa a Déu*, ed. de Pere Bohigas, Barcelona: Editorial Barcino (Els Nostres Clàssics, A 22-23).

OSSINGER, Johann Felix (1768), *Bibliotheca augustiniana historica, critica et chronologica*, Ingolstadt; Augusta Vindelicorum (Augsburg): J. F. X. Kraetz.

PANIAGUA, Ricardo (2017), “Las desamortizaciones a finales del siglo XVIII y durante el primer tercio del siglo XIX en los conventos agustinos de Aragón”, *Recollectio*, 40/2, p. 789-826.

PI I ARIMON, Andreu Avel·lí (1854), *Barcelona antigua y moderna*, 2 vol., Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.

PONS LÓPEZ, Joan Josep (2018), *Fons libraris i documentals secularitzats durant les desamortitzacions del segle XIX a Catalunya: Creació del sistema bibliotecari, pèrdua, comerç i col·leccionisme del llibre*, Universitat de Barcelona [treball final del màster en Biblioteques i Col·leccions Patrimonials, Facultat de Biblioteconomia i documentació]. <<https://www.academia.edu/36835801>> [consulta: 19/03/2020]

PUIG I OLIVER, Jaume, *et alii* (2010), “Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc Eiximenis, OFM, conservades en biblioteques públiques. Primera part: Obres originals en català/2. Segona part: Refoses. Tercera part: Obres originals en llatí. Quarta part: Traduccions. Cinquena part: Obres atribuïdes”, *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 29, p. 9-880.

RANO, Balbino (1961), “Fondo del Archivo General de la Orden de San Agustín”, *Archivo Augustiniano*, 55, p. 197-226.

RODRÍGUEZ MUÑOZ, Lluïsa (2009), “A la sombra de los jesuitas. Promoción artística del clero regular en la Barcelona del Setecientos: el ejemplo de la orden de los agustinos calzados”, dins *Congreso Internacional Imagen Apariencia: 19-21 noviembre 2008*, Múrcia: Universidad de Murcia. <<https://digitum.um.es/digitum/handle/10201/44649>> [consulta: 22/04/2020]

RODRÍGUEZ PARADA, Concepción (2007), “Els catàlegs i inventaris en la història del llibre i de les biblioteques”, *BiD: Textos Universitaris Biblioteconomia i Documentació*, 18 <<http://bid.ub.edu/18rodri3.htm>> [consulta: 20/03/2020]

RODRÍGUEZ PARADA, Concepción (2009), *La biblioteca del convento de Barcelona de la orden de la Merced: una herramienta para la formación de los frailes*, Universitat de Barcelona [tesi doctoral]. <<http://hdl.handle.net/10803/770>> [consulta: 19/03/2020]

ROSSICH, Albert (2011), “La literatura catalana de l’Edat Moderna: historiografia i crítica”, dins ÍDEM (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana*, III: *Edat moderna*, Barcelona: Vicens Vives, p. 17-42.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni (1908-1921), *Documents per l’historia de la cultura catalana mig-aval*, 2 vol., Barcelona: Institut d’Estudis Catalans [ed. facsímil de Barcelona, 2000.]

RUBIÓ I ORS, Joaquim (1894), *Bastero, provenzalista catalán: Estudio crítico-bibliográfico*, Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús.

RUIZ, Marina (2013), “Aproximación a la biblioteca del convento de Santa Catalina de Barcelona y a su fundador, Tomàs Ripoll”, dins Rosa Maria ALABRÚS (ed.), *La vida cotidiana y la sociabilidad de los dominicos. Entre el convento y las misiones (siglos XVI, XVII y XVIII)*, Sant Cugat: Editorial Arpegio, p. 187-208.

RUIZ, Marina (2019), *La biblioteca del Convent de Santa Caterina de Barcelona sota el mecenatge de fra Tomàs Ripoll, 1699-1747*, Universitat de Barcelona, 2019 [tesi doctoral pendent de publicació en línia]

RUIZ, Marina; VERGER, Neus (2019), “Dels convents a l’acadèmia: els orígens de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (1835-1881)”, dins *Elias Rogent i Barcelona: arquitectura, patrimoni i restauració*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2019, p. 229-245.

SALAT, Josep (1827), “Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalanadesde el reynado de D. Jayme el Conquistador”, suplement a BALLOT, Joan Pau, *Gramàtica i apologia de la llengua catalana*, Barcelona: Joan Francisco Piferrer, [1827?].

SANTIAGO VELA, Gregorio de (1913-1931), *Ensayo de una biblioteca ibero-americana de la orden de San Agustín*, 8 vol., Madrid: Imprenta del Asilo de Huérfanos del S. C. de Jesús; El Escorial: Imprenta del Monasterio.

SARGATAL, M. Alba (2011), “La construcción del convento de San Agustín (1728-ca.1800): ingenieros, maestros de obra e impacto en el Raval de Barcelona”. *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 16. <<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-401.htm>> [consulta: 22/04/2020]

SERRA DE MANRESA, Valentí (1995), “Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del principat: clàssics, escolàstics i novatores”, *Pedralbes: Revista d’història moderna*, 15, p. 265-277.

SOLDEVILA, Ferran (1938), *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*, Barcelona: Universitat de Barcelona.

TAVERAS DE LEÓN, José Aridio (2013), *Los agustinos en Aguada, I: (1919-1969)*, Bloomington: Palibrio.

TORRA, Alberto (1995), “Fondos documentales monásticos del Archivo de la Corona de Aragón”, *Memoria Ecclesiae*, 6, p. 121-146.

TORRA, Jordi; LAMARCA, Montserrat (1995), *Catàleg dels incunables de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

TORRES AMAT, Fèlix (1836), *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer.

UDINA MARTORELL, Federico (1986), *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid: Ministerio de Cultura: Dirección de Bellas Artes y Archivos: Dirección de los Archivos Estatales.

VERGER, Neus (desembre 2008), “La Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona”, *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació* [en línia], 21 <<http://bid.ub.edu/21/verger.htm>> [consulta: 19/03/2020]

VILLANUEVA, Jaume (1851), *Viage literario a las iglesias de España*, XVIII, Madrid: Real Academia de la Historia, p. 171-175.